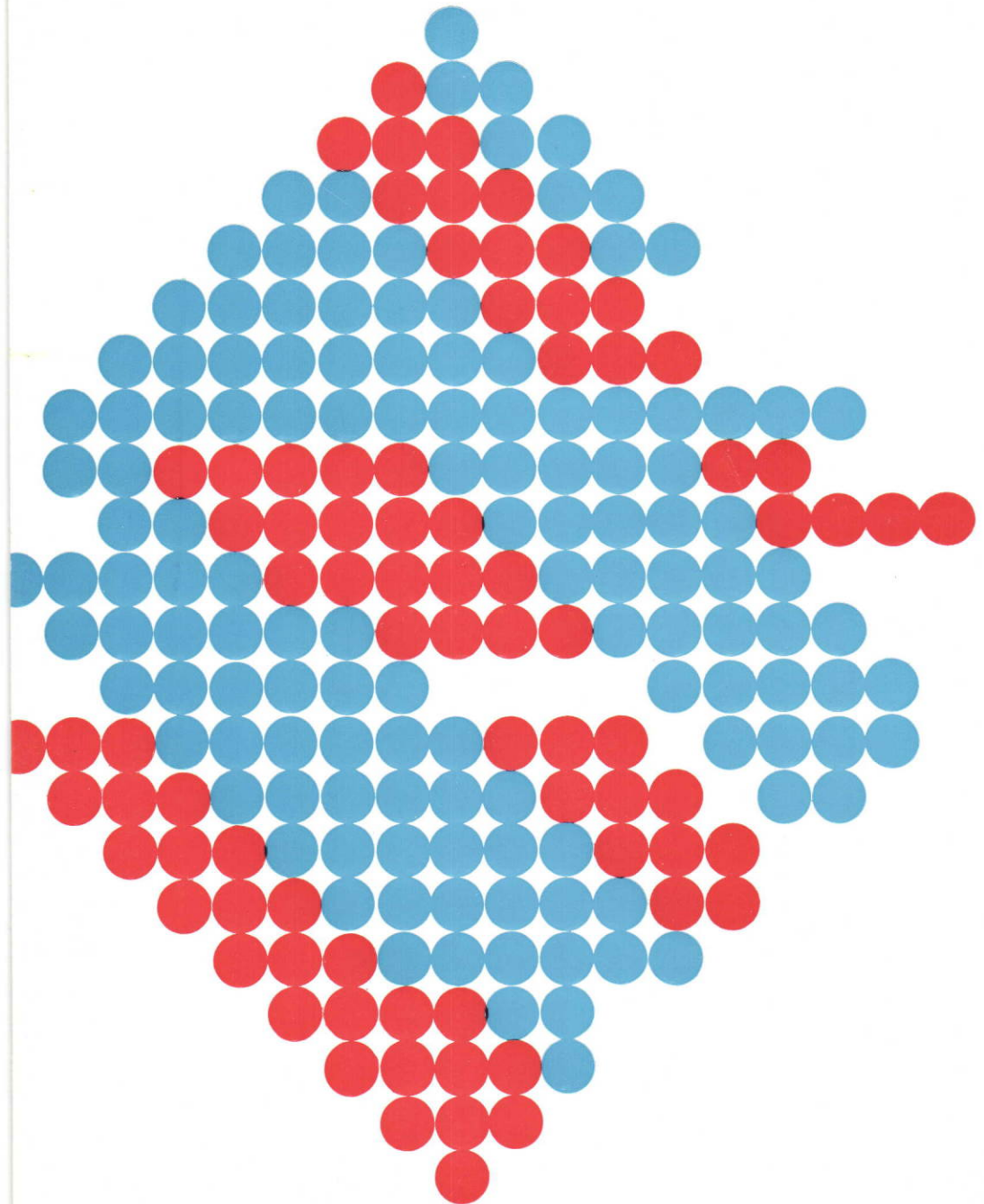

eertijds

12e jaargang nr. 2 december - 1980

EERTIJD

12e jaargang nr. 2 - december 1980

verschijnt tweemaal per jaar
een uitgave van de oud-leerlingenbond
van de oude en moderne humaniora

Klein Seminarie, Zuidstraat 27, 8800 Roeselare

Postrekening 000-0683345-77

Steunende leden : 500 Fr

Leden : 250 Fr

Oud-leerlingen van de laatste vijf jaar : 200 Fr

INHOUD :

Ten geleide	2
L.S., bisschop E.J. De Smedt,	3
Gezelles eerste adventlied voor Tincl, door R. Lagrain	5
Wij luisterden naar geheel zijn wezen, A. van Doorne	15
Gezelles pedagogische aanpak te Roeselare anders bekeken, E. Derluyn	19
Nog eens Kerkhofblommen, J. de Mûelenaere	36
Gezelle op de fabeltoer, P. Thoen	57
Gezelle en Hopkins, verhelderende parallel, J. Vanbrussel	67
Mijn collegejaren met Guido Gezelle, K. de Busschere	85
Over de auteurs van de artikelen	91
Familienieuws	92

Borstbeeld G. Gezelle door J. Lagae,
in de dreve van het Klein Seminarie.

TEN GELEIDE

Al zijn verjaardagen van geboorte of afsterven heel toevallige gegevens, toch zijn het welkome haltes, in een leven van versnippering, om met dankbaarheid en hulde terug te blikken. En een tijdschrift dat EERTIJD in zijn vlag voert mag van een dergelijke koers niet afzien. Laten we andere tijdschriften maar pogen met de tijd mee te hollen.

Dit jaar was een begenadigd jaar : we mochten twee groten gedenken : Rodenbach en Gezelle. Bij de 100ste verjaardag van Rodenbachs afsterven boden wij reeds een nummer aan.

In onderhavig nummer wordt de 150ste verjaardag van Gezelles geboorte herdacht. Gezelle is té groot om er ook geen volledig nummer aan te wijden, en steeds vindt men mensen die bereid zijn uit zijn leven en werk nieuwe aspecten te belichten. Moge deze nieuwe belichting de lezer aanzetten opnieuw Gezelles werk ter hand te nemen, te lezen en opnieuw te lezen... Eigenlijk komt het bij een dichter enkel daarop aan. De rest is aanleiding, aanloop, stimulans ! Dan pas zal dit nummer als hulde aan een bijzonder oud-leerling en oud-leraar zijn rijke zin krijgen.

Spijtig genoeg moeten weer eens artikels naar een volgend nummer verwezen worden. De auteurs hiervan mogen het Gezelle niet ten kwade duiden !

de Redactie

«Eertijds» was het zichzelf verplicht in dit herdenkingsjaar aan Guido Gezelle aandacht te wijden. Het doet dit met een speciaal nummer, dat de lezers, naar ik hoop, zeer graag ter hand zullen nemen. De meesten onder hen hebben tijdens hun verblijf in het Klein Seminarie veel over Gezelle gehoord. Voor menig oud-leerling is hij de dichter die hen het sterkst heeft geboeid en het best geleerd wat poëzie is.

In dit nummer worden bijdragen verzameld van mensen die door Gezelle bijzonder werden aangesproken en bij wie hij een blijvende belangstelling geniet. Zulke mensen zijn kostbaar om de tijd te overbruggen tussen de dichter en ons. Ze weten zijn persoon weer levend voor ons te maken en doen ons de sfeer en het milieu begrijpen waarin hij geleefd en gewerkt heeft. Kortom, ze brengen hem dicht bij ons en blazen zijn verzen nieuw leven in. Zo helpen ze ons om bij het lezen van deze gedichten plots verrast op te kijken en te zeggen: wat is dat mooi gezegd, hoe kunstvol is dat uitgedrukt, welk een taalvirtuoos is hier aan het woord, welk een rijk gemoed stort zich hier uit, hoe oorspronkelijk klinkt dit, met welk een overtuiging is het geschreven!

Gezelle is een uitzonderlijk boeiende persoonlijkheid. Hij houdt niet op velen in de ban te houden van zijn ideeën, zijn zegkracht, zijn originaliteit en zijn veelzijdigheid. In Roeselare heeft hij zijn eerste bloei beleefd. Het is goed dat hij er gekend blijft, niet louter als een naam, maar als iemand die er nog altijd gelezen en bestudeerd wordt, de beroemdste oud-leerling en oud-leraar van het Klein Seminarie, de man die naam en faam aan het college en de stad gegeven heeft en van wie zoveel is uitgegaan, dat het tot op heden nog nawerkt!

Daartoe zal dit huldenummer ongetwijfeld bijdragen. Het is dan ook van ganser harte dat ik het inleid en alle succes toewens. Moge het van a tot z gelezen worden en hernieuwde belangstelling wekken voor onze grote Gezelle, op de plaats zelf waar hij zijn eerste sporen verdiend heeft en bij de mensen die, zoals hij, er gestudeerd of geleraard hebben.

E.-J. De Smedt
Bisschop van Brugge

*„Ik heb blikken der Kerkhofbloemen“
omwonden Heere Guido Gezelle.
Dit is van een lieflijke bewondering
en bewondering van 15-16 Sept. 1878.
E. J. Tinel*

Eerweerden Heere Kanunnik P.J. Van Damme opgedragen.

Huldigingskantate

Cantate inaugurale
voor groot Harmonie-Orkest en Koor.
pour grand Orchestre d'Harmonie et Choeur.

Uitgevoerd bij de Onthulling van het Standbeeld des Zendingers

P. J. De Smet, S. J.

binnen de Stad Dendermonde, op 23^{en} September, 1878

Gedicht van H. Claeys, Pr.

Traduction française de Mme Emma Tinel-Coeckelbergh.

EDGAR TINEL.

OP. 18.

Partiituur Klavier en Zang. Net 5 Frs.

*Eigendom des Komponisten voor alle landen
Propriété de l'auteur pour tous pays.*

Brussel, Gebroeders SCHOTT

82, Berg van het Hof 82

Paris, Maison SCHOTT

rue du Hasard

London, SCHOTT and C^o

159, Regent St

Mainz, B. SCHOTT's Sohne.

ET 1.

Gezelles eerste adventlied voor Tinel

Over de vriendschap en samenwerking tussen Gezelle en Tinel schreef Caesar Gezelle een opstel « Nonkel Guido en Edgar Tinel » (1). In 1980 werd dit onderwerp weer actueel door de uitgave van een grammofoonplaat met het integraal gezamenlijk oeuvre van beide kunstenaars (2). Een onderdeel van dit gezamenlijk oeuvre zijn de vier adventsliederen, die Tinel's **Opus 35** uitmaken. Over die liederen schreef Prosper Verheyden in **Mechelse Bijdragen** het artikel « Guido Gezelle's Handschriften van Adventliederen, met briefjes aan Tinel » (3). Ook dit specifiek onderwerp is in 1980 weer actueel geworden door de vondst van een Gezellehandschrift, dat het eerste adventlied is door de dichter aan Tinel gezonden. Dit handschrift was onbekend, al ligt het aan de basis van een afdruk van het gedicht in **Biekorf** 1893, waarover verderop meer. Het is in Brugs particulier bezit en wordt hier voor het eerst bekend gemaakt (4).

Om het handschrift in zijn juiste context te plaatsen, dient de desbetreffende briefwisseling Tinel-Gezelle even in herinnering gebracht.

Terug thuis van een bedevaart naar Lourdes, waar hij zijn zes **Marialieder** op tekst van Gezelle gecomponeerd had, schreef Tinel op 16 juni 1885 een brief aan de dichter, waarin hij hem verzocht « eenige Advent-, Kerst-, en andere liederen te schrijven, uit de liturgie geput », met de bedoeling dat hij, Tinel, ze zou toonzetten. Gezelle begreep dit verzoek als werd van hem één adventlied, één kerstlied enz. verwacht. Hij maakte dus, om te beginnen, een adventlied en stuurde het op 21 oktober aan Tinel op. Dit laatste weten we juist door het pas teruggevonden handschrift. Het was de vertaling van de hymne **Creator alme siderum** uit de vespers van de advent. Op 29 oktober antwoordde Tinel dat het gedicht « heel, heel schoon » was en vroeg hij de toelating om enige vormwijzigingen aan te brengen « voor 't gemak van de muziek ».

Daar Gezelle boven zijn vertaling de woorden **I Dom. Adv.** geschreven had, dacht Tinel voorzeker dat hij ook nog een gedicht zou krijgen voor elk van de drie andere adventszondagen. Toen hij echter niets meer uit Kortrijk ontving, schreef hij op 5 november aan Gezelle om hem eraan te herinneren dat de advent naderde... Twintig dagen later antwoordde Gezelle dat hij verstaan had: één adventlied. « Begeert gy vier adv. liedtjes, voor elke zondag één? », vraagt hij en hij stuurt hem meteen **Gaudete**. Zo had Tinel er al twee.

De volgende dag (26 november) stond ook het derde lied op papier, voor de tweede adventzondag, en Gezelle noemde het **Rorate**! Eronder schreef hij: « Mynen naamgenoot Guido Tinel goedjonstiglyk vereerd en opgedragen »; hij was namelijk pater van Tinel's zoontje Guido. De toondichter liet Gezelle op 12 december weten: « Uw 'Rorate' is nu ook in muziek gezet »; en in dezelfde brief: « Gij hebt mij nu gezonden Rorate! Gaudete en Gulden messe. Wilt gij zoo goed zijn mij nu een stuk te maken, opdat de adventtijd volledig zou zijn? »

KORTRIJKS GEMENGD KOOR
zingt met
INTEGRAAL GEZAMENLIJK OEUVERE

**guido
gezelle**

1830 - 1899

**edgar
tinel**

1854 - 1912

eurforda 1054

Dirigent : Herman Roelstraete
Piano begeleiding : Luc Goosen

Naar aanleiding van het Gezellejaar heeft het Kortrijks Gemengd Koor, o.l.v. Herman Roelstraete deze L.P. uitgegeven.

Hier klopt iets niet. Tinel maakt geen gewag meer van **Creator Alme** en anderdeels spreekt hij van **Gulden messe**. Wat dit laatste betreft, delen wij niet de mening van Prosper Verheyden dat hier bedoeld is **Komt, komt, keerselicht ontsteken** (5). Indien Tinel dit gedicht ontvangen had, zou het moeilijk te begrijpen zijn waarom hij het niet toonzette. Het is immers een uitgesproken liedvormig gedicht, o.m. door zijn na iedere strofe weerkerend zelfde refrein. In elk geval bevindt zich geen handschrift of tekst van dit gedicht onder de door Verheyden besproken adventliederen. Veeleer denk ik dat Gezelle eind november-begin december 1885 een exemplaar van zijn afzonderlijk gedrukt gedicht **Gulden Woensdag** aan Tinel gestuurd heeft. Weliswaar was het toen al een jaar oud, maar Gezelle kan er toch nog een exemplaar van aan Tinel gezonden hebben met de bedoeling hem de mogelijkheid te bieden er een fragment van te toonzetten. Indien onze veronderstelling juist is, is het begrijpelijk waarom we verder niets meer vernemen over **Gulden messe** en waarom er geen spoor van dit gedicht bewaard bleef in de briefwisseling Tinel-Gezelle. Benevens de lengte van het gedicht (elf bladzijden!) kan ook het feit dat Gezelle zelf er al muziek voor had, Tinel weerhouden hebben het op zijn beurt te toonzetten (6).

Maar waarom gewaagt Tinel niet meer van **Creator alme** in zijn brief? Om juist te zijn had hij toch moeten schrijven: « Gij hebt mij nu gezonden: Creator alme, Rorate, Gaudete en Gulden messe », maar blijkbaar telde hij **Creator alme** niet mee. Had hij het vergeten? Was hij het gedicht kwijt? Rekende hij het niet mee omdat het niet op één adventzondag maar op gans de advent slaat? Verderop zullen wij ons aan een veronderstelling wagen.

Gezelle wist dat hij reeds vier stukken gezonden had en antwoordde dan ook op 13 december: « Daar hebt gy nu myn vijfde adventlied; 't eerste was de vertalinge van **Creator alme siderum** ». Dat vijfde adventlied was **Ad Te levavi**, voor de eerste zondag dus, hetgeen Gezelle niet naliet op het blad aan te duiden met de woorden **la Dom. Adventus**. En hij voegt er nog aan toe: « Hebt gy 't niet verloren 'k en heb er geen afschrift van, noch van de vyf andere ». Hier wil hij klaarblijkelijk zeggen: « noch van de vier andere », m.a.w. « van geen van de vijf heb ik een afschrift ».

Eigenaardig is dat de vier adventliederen die Tinel getoonzet heeft zijn: **Ad Te levavi** (door Gezelle laatst gezonden), **Gaudete**, **Rorate** en **Creator alme** (als eerste gezonden, maar verloren gegaan en dan door Gezelle herschreven). Alleen de eerste drie zijn eigen aan één adventzondag, respectievelijk de eerste, de derde en de vierde zondag, indien men tenminste rekening houdt met de introïtus van de adventzondagen; maar volledig rekening houdt Gezelle daar niet mee, aangezien hij **Rorate** bestemt voor de tweede zondag.

Nog eigenaardiger is dat het AMVC te Antwerpen het handschrift van die vier adventliederen heeft, maar dat er ook in Brugge een autograaf van Gezelle bewaard wordt van het gedicht **Creator alme**, met op hetzelfde blad een woord uitleg aan de toondichter; het is het bovengeciteerd schrijven van Gezelle d.d. 21 oktober (21 in Bamesse, schrijft hij) 1885. Hoe het gescheiden geraakt is van de andere handschriften is een raadsel, zoals het ook duister is hoe alleen dit van de vijf gedichten bij een van de gebroeders Verriest (vermoedelijk rechtstreeks bij Gustaf) is terechtgekomen, vanwaar het tenslotte te Brugge is beland. Hier is het dat ik mij waag aan de formulering van een sterk vermoeden. Ik denk dat Tinel het gedicht verloren had gelegd of aan iemand toevertrouwd, het

later terugvond of -kreeg (nadat Gezelle al een nieuwe vertaling had gezonden) en het naderhand aan Gezelle teruggegeven heeft, die het dan in 1893 in **Biekorf** liet afdrukken en het handschrift aan Gustaf Verriest schonk. In die tijd ontving Gustaf Verriest regelmatig een gedicht van Gezelle. Zo kreeg hij in 1893 het handschrift van **Ruwrijm, Slaagt ge nog ? Als ge naar het kooren luistert** (7). Gezelle kan hem in dat jaar ook dat gedicht van 1885 opgezonden hebben, nadat hij het in **Biekorf** had geplaatst. Waarom het slechts in dat jaar gedrukt werd ? Wellicht omdat Tinel het maar dan teruggegeven heeft ! Zoveel is zeker : na de dood van Verriests dochter Louise (25 juni 1977), vond men het handschrift in de nagelaten papieren van haar vader en werd het, anno 1980, bezit van het Engels klooster te Brugge.

Hoe het ook zij, Gezelle heeft voor Tinel een nieuwe vertaling van de hymne gemaakt, grotelijks gelijk aan de eerste, maar korter (vier strofen in plaats van zes !), niet gedagtekend en van geen uitleg voorzien. Het is deze tweede vertaling die Tinel getoonzet heeft, als vierde adventlied, waar Gezelle het oorspronkelijke als éniġ adventslied bedoeld had. Het is ook deze tweede vertaling die Prosper Verheyden gepubliceerd heeft en die nu in het AMVC berust.

De vertaling van de ganse hymne (zes strofen) verscheen, zoals gezegd, in **Biekorf**, 1893, blz. 261 en werd later opgenomen in Bours dundrukeditie **Proza en Varia**, blz. 616-617 (8). Het lijdt geen twiġfel dat ons handschrift aan de basis heeft gelegen van deze publicatie, vermoedelijk zelfs in drukkershanden is geweest, gezien de zwarte vlekken op het papier. De varianten zijn miniem en zullen te wijten zijn aan drukproefverbeteringen, met name auteurscorrecties ; de bijzonderste is : v. 21 hulde (i.p.v. eere). Gezelle heeft de spelling van de oude tekst eerst moeten aanpassen. Men weet dat de adventliederen (zoals trouwens ook alle andere gedichten die hij voor Tinel schreef) in een oudere vorm gespeeld waren. Zo stond er overal **ae** voor **aa** en **gi**, **wi**, **zi**, **vland**, **vri**, **kwiit**, **kruus**, **uut**, **bugen** in plaats van de gewone vorm **gij**, **wij**, **vrij**, **kruis**, **buigen** enz. Toch heeft de dichter enkele woorden in dat opzicht overgeslagen, maar bij het verbeteren van de drukproef zal hij (of iemand anders) dat wel gezien en gecorrigeerd hebben. Dat alles wat onder het gedicht staat, geschrapt werd (handteken inclus), is een bewijs temeer dat het handschrift naar de drukker moest (of naar een tussenpersoon), die alleen het gedicht en niet de rest in **Biekorf** mocht plaatsen (9).

Ter vervollediging van wat reeds over deze adventliederen gepubliceerd is, volgt nu de eerste vertaling van de hymne én de uitleg van Gezelle. Wij voegen er enkele verklaringen en bijlagen aan toe (10).

Robert Lagrain
Brugge

(1) in **Uit 't land en 't leven van Guido Gezelle**, Amsterdam, z.j., blz. 153-171.

(2) **Het integraal gezamenlijk oeuvre van Guido Gezelle en Edgar Tinel**, Eufoda 1054. Het werd gezongen door het **Kortrijks Gemengd Koor** o.l.v. Herman Roelstraete met Luc Goosen aan het klavier. Dit koor voerde in 1980 op drie plaatsen een herdenkingsconcert uit ter gelegenheid van de 150e en 125e geboorteverjaring van Guido Gezelle en Edgar Tinel : op 13 maart in de O.-L.-Vrouwekerk te

Kortrijk, op 23 maart in de St.-Amandskerk te Oostrozebeke en op 9 mei in de St.-Salvatorskathedraal te Brugge. Het betrof 't integraal oeuvre zoals op de plaat, maar onder **integraal gezamenlijk oeuvre** dient men hier te verstaan : het uitgegeven oeuvre, namelijk de zes geestelijke gezangen van **Opus 33**, de zes Maria-liederen van **Opus 34** en de vier adventliederen van **Opus 35**. Tinel schreef ook de muziek voor **O Vrijdag**, in 1887 uitgevoerd te Brugge in het St.-Lodewijks-college (zie **Jub. Tijdkr.** I, blz. 205-210), maar niet de **Jan Palfijncantate**, zoals Caesar Gezelle beweert aan het einde van zijn opstel over Gezelle en Tinel, blz. 171 ; wel werd Tinel in 1889 belast met de muziek voor die cantate, maar hij moest er tot zijn spijt van afzien (zie **Jub. Tijdkr.** I, blz. 224). - In het programma-boekje schreef Herman Roelstraete een korte inleiding over de ontmoeting Gezelle-Tinel en over hun samenwerking, alsmede voor elk van beide kunstenaars enkele levensfeiten. Men vindt zijn tekst ook op de binnenkant van de hoes, waarin de grammofoonplaat steekt. Als plaats en datum van de eerste ontmoeting geeft Roelstraete : Vichte, 15 april 1884, bij pastoor Busschaert. Tinel was reeds op 14 april bij Busschaert en deze bewerkstelligde de ontmoeting met Gezelle op 15 april. Naar alle waarschijnlijkheid hebben Gezelle en Tinel elkaar ook gezien op 16 april, want naderhand bood Tinel aan Gezelle een exemplaar aan van de **Huldigingskantate** die te Dendermonde gezongen was geweest op 23 september 1878, bij de onthulling van het standbeeld van Pater De Smet, S.J., en hij schreef er de volgende opdracht in : « Den Dichter der 'Kerkhofbloemen', Eerwaarden Heere Guido Gezelle. Bewijs van eerbiedige bewondering en herinnering aan 15-16 April 1884 », en eronder zijn handteken. Dit exemplaar is thans in het bezit van de Heer Roger Deruwe, organist van de Brugse kathedraal.

(3) **Mechelsche Bijdragen**, 8e jg., nr. 3, blz. 96-109. Verheydens artikel is geda-teerd : Mei 1941. Ik dank de Heer Marc Somers van het AMVC te Antwerpen en Dokter F. Louckx te Elewijt, die mij elk een fotocopie van dit moeilijk te vinden artikel opstuurden. - In de mate dat deze Gezellehandschriften ook brieven zijn, werden ze eveneens opgenomen in : R.F. Lissens, **Gezellebriefwisseling 1**, Antwerpen, 1970. Prof. Lissens zelf maakte mij daar attent op, waarvoor ik hem dank.

(4) Het maakt deel uit van de meer dan zestig Gezellehandschriften die in 1980 herontdekt en eigendom werden van het Engels Klooster. Ze zijn afkomstig uit de nalatenschap van Mejuffrouw L. Verriest te Leuven. Daarover schreef Gaston Durnez in het dagblad **De Standaard** van 20-21 september 1980, blz. 1 en 6.

(5) a.a., blz. 107.

(6) **Gulden messe** kan zowel slaan op **Komt, komt, keerselicht ontsteken** (waarin de term **gulden Messe** uitdrukkelijk voorkomt) als op **De Gulden Woensdag of het godlijk blijspel**. Beide liederen volgen op elkaar in **Wijmaand I van Tijdkrans**. Bovendien behandelt Caesar Gezelle ze samen in zijn **Keurgedichten van Guido Gezelle**, II, Amsterdam, z.j., blz. 150-160. Als titel geeft hij aan het eerste gedicht : **De Gulden Messe**, maar ook **De Gulden Woensdag** noemt hij **Gulden Messe**. De benamingen **Gulden Messe** en **Gulden Woensdag** worden ook elders dooreen gebruikt. Kan. Rembry b.v. dankt Gezelle, begin januari 1885, voor het exemplaar « de votre Gulden Misse », en schrijft op 8 januari daaropvolgend : « Is het toch mogelijk dat men uwen Gulden Woensdag (...) alzoo behandelt ? » (beide brieven in het Gezelle-archief van de Brugse stadsbibliotheek). Welk van beide gedichten Tinel ook mag ontvangen hebben, **Gulden Messe** is niet door hem getoonzet. Caesar Gezelle zegt nochtans (in het eerst a.w., blz. 154) dat Tinel den Gulden Woensdag getoonzet heeft, maar hij steunt zich daarvoor enkel, denken wij, op Tinels brief van 12/12/85, die **Gulden messe** opsomt onder de reeds ontvangen adventgedichten. Anderdeels verklaart Notaris Hendrik Persyn dat hij Gezelle de **Gulden Woensdag** heeft horen zingen tijdens een noenmaal ten huize van de dichter te Kortrijk, en toondichter Rafaël De Bo, toenmalige organist van de O.-L.-Vrouwekerk te Kortrijk, wist te zeggen dat Gezelle zelf er muziek had opgezet (zie **Jub., Tijdkr.** II, blz. 248). In elk geval was « de zangwijze ten dienste van die gadinge hebben » bij de drukker van **Loquela** (en van **De Gulden Woensdag**) : Jules Demeester te Roeselare (zie de **Prologus** van het drukwerk, in fine).

(7) Ook deze handschriften behoren tot de teruggevonden autografen van Gezelle, die nu in het Engels Klooster berusten.

(8) waar verkeerdelijk staat : B. blz. 161, en een drukfout is ingeslopen : v.l. **lichtgewelf** i.p.v. **lichtgewelf** ! Andere varianten (meestal verbeteringen) zijn : v. 5 geen komma na **de wereld** ; v. 10 komma na **Lam** ; v. 11 **Uw** i.p.v. **uw** ; v. 12 **kruis** i.p.v. **Kruis** ; v. 14 komma na **zal** ! v. 15 komma na **toebehoort** ; v. 16 geen komma na **knie**.

(9) Gezelles secretaresse, Mej. Cordelia Van de Wiele, heeft het wellicht moeten afschrijven voor de drukker. In dat geval zijn Gezelles wijzigingen op het handschrift in de eerste plaats voor haar bedoeld.

(10) De tekst van de vier liederen is afgedrukt bij Prosper Verheyden en ook op de hoes (binnenkant) van de besproken grammofoonplaat, evenals in het geciteerde programmaboekje. Bij Verheyden vindt men de tekst zoals hij op de handschriften voorkomt ; op de hoes is de spelling niet die van de handschriften. Voor de oorspronkelijke partituur van **Opus 35**, zie Jozef Boets, **Gezelles zelfstandige publikaties**, Antwerpen, 1979, blz. 28. - Een bijzonder woord van dank aan Marc Somers (AMVC), die mij een fotocopie van de vier handschriften bezorgde.

dubbelgevouwen blad wit briefpapier, met grote vierkante grijze ruiten, 13,5 x 20,7 cm. ; blz. 4 onbeschreven.

Creator alme

I Dom. Adv.

Gi, schepper van het lichtgewelf,
onfaalbaar licht, de Waarheid zelf,
die hebt benijd ons altemael,
aenhoort, o Jesu, onze taal !

De wereld, in 't bederf geveld,
door 's vijands loos en boos geweld,
hebt Gij, vol deernisse, aengeraakt,
hebt Gij geheeld en vrij gemaakt.

Gi hebt ons aller schuldigheid,
oetmoedig Lam, ter dood geleid
in uw onschuldig maagdenbloed
aan 't Kruis gedempt, en uitgeboet.

Daarom, zoo is't dat overal
en beven elk en buigen zal
dat helle of hemel toebehoort,
den knie voor U, hoogweerdig Woord.

Wi bidden dan, o Heere, en slaat
geen straffende ooge op al ons kwaad,
maar scheldt ons, Gij, die Vader zijt,
des vijands schuld en schanden kwijt !

Zij God den Vader eere en kracht,
zoo God den Zone ook, toegebracht ;
zij God de Heilige Geest vol eer
geprezen, nu en immermeer !

Kortryk den 21 in Bamesse 1885.

Guido Gezelle

Het 8e vers, kan dat met uw werk zoo wel overeen komen als met het myne, zou veel eenvoudiger en dus beter zyn, stonde er :

hebt gi | genezen en vri | gemaakt

item v. 23 ware mij beter aldus

zi God | de heilige Geest | vol eer.

't Is meer op zyn middeleeuwsch zoo, en 't en is zoo keurslijfachtig, zoo gedwongen niet. Gy zult gelieven te doen zoo als 't u best voorenkomt ; en zynder woorden die u hinderen in de andere verzen, laat het my weten, 'k zal ze hercastiden.

G.G.

P.S. Van al de liederen enz. die ik u gezonden hebbe (of liever doen zenden) en hebbe ik geen handschrift ; en, gawe ik ooit nog een bundel, 'k en zou ze er niet kunnen mede indegripen 't en ware gy de goedheid hadde 't eens na te zien of gy ze onder uwe papieren nog zoudt kunn vinden. Item van het tegenwoordige (Creator...) en heb ik maar het handschrift dat ik u ben zendende.

ae is overal veranderd in aa, behalve in v. 3 **altemael**, v. 4 **aenhoort**, v. 7 **aenge-raakt** ; waarschijnlijk stond er ook eerst overal **gi**, **zi**, **wi**, **vri**, **kwiit** en werd dat naderhand veranderd in **gij**, **zij**, **wij**, **viand**, **vrij**, **kwiit**, behalve in v. 1 **Gi**, v. 9 **Gi**, v. 17 **Wi** ; vgl. in de uitleg : **hebt gi genezen en vri gemaakt** (v. 8) en **Zi God** (v. 23) ; evenzo stond er eerst in v. 12 **Kruus** en **uut** en in v. 14 **bugen**, daarna **Kruis**, **uit**, **buigen**. Andere wijzigingen : v. 3 **verlost** geschrapt, **bevrijd** eronder geschreven ; **die ons bevrijd hebt** omgekeerd in **die hebt bevrijd ons** ; v. 8 eerst **genezen en**, dan **geheeld en** ; v. 9 eerst een door schrapping onleesbaar geworden woord, dan **schuldigheid** ; v. 10 eerst **geleid**, dan **bereid**, tenslotte opnieuw **geleid** ; v. 11 eerst een door schrapping onleesbaar geworden woord, dan **on-schuldig** ; v. 14 eerst **elk beven en elk bugen zal** ; v. 16 eerst **voor uw hoog-weerdig woord** ; vv. 13-16 werden opnieuw geordend bij middel van cijfers in potlood links : 4 en 3 werden omgewisseld ; v. 17 eerst **U, o Heere** ; v. 19 eerst **oordeelt** (2 x geschreven en 2 x geschrapt), **Gij** ingelast, aarzeling voor **zyt**, dat eerst half geschreven werd, dan geschrapt ; v. 20 onder **des vijands : onze oude**, eerst **schaden**, dan **schanden** ; v. 22 keuze gelaten tussen **zoo God en en God**, boven **en : zoo** ; v. 23 eerst **heilge**, dan **heilige**.

Vanaf plaats en datum, die horizontaal doorstreept zijn, is al wat eronder staat (ook het P.S. op blz. 2) verticaal doorstreept met één enkele pennetrek.

In het P.S. heeft Gezelle het over **de liederen die ik u gezonden hebbe** : dit zijn de Marialiederen ; tussen haakjes schrijft hij : **of liever doen zenden** : waarschijnlijk door Mej. Cordelia Van de Wiele. Caesar Gezelle vertelt hoe kwalijk Tincl het nam dat Gezelle hem eens niet persoonlijk had geschreven maar door een

secretaris (zie a.w., blz. 160-162). **Item van het tegenwoordige** : voor de nieuwe vertaling van **Creator alme** moest Gezelle dus steunen op zijn geheugen ; van-
daar dat er nogal wat verschillen zijn met de eerste. Dat alleen het laatstgezonden
gedicht **Eer ooit Ge 't oordeel (= Ad Te levavi)** in een bundel van Gezelle op-
genomen werd, namelijk in **Tijdkrans**, wijst erop dat Gezelle alleen van dit ge-
dicht een afschrift heeft doen maken door Cordelia Van de Wiele (zie **Jub.,**
Tijdkr. II, blz. 244), en dat hij geen van de andere adventliederen teruggekregen
heeft van Tinel. De vier gebruikte autografen van Gezelle zijn bijeengebleven.
Alleen het handschrift dat niet gebruikt werd door Tinel, kwam terug in Gezelles
handen.

Bijlage 1 : tekst van het gedicht in **Biekorf**, 1893, blz. 261

Creator alme siderum

Gij schepper van het lichtgewelf,
onfaalbaar licht, de waarheid zelf,
die ons bevrijd hebt, altemaal,
aanhoort, o Jesu, onze taal !

De wereld, in 't bederf geveld,
door 's vijands loos en boos geweld,
hebt Gij, vol deernisse, aangeraakt,
hebt Gij geheeld en vrijgemaakt.

Gij hebt ons aller schuldigheid,
oetmoedig Lam ter dood geleid,
in uw onschuldig maagdenbloed,
aan 't Kruis gedempt en uitgeboet.

Daarom, zoo is't, dat overal
en beven elk en buigen zal
dat helle of hemel toebehoort
de knie, voor U, hoogwaardig Woord.

Wij bidden dan, o Heere, en slaat
geen straffende ooge op al ons kwaad,
maar, scheldt ons, Gij die Vader zijt,
onze oude schuld en schanden kwijt !

Zij God den Vader hulde en kracht,
en God den Zone ook, toegebracht ;
zij God, de heilige Geest, vol eer,
geprezen, nu en immer meer !

varianten ten opzichte van het handschrift : v. 1 **Gij** i.p.v. **Gi**, geen komma na **Gij** ;
v. 2 **waarheid** i.p.v. **Waarheid** ; v. 3 eerste volgorde behouden : **die ons bevrijd**
hebt, komma na **hebt**, **altemaal** i.p.v. **altemael** ; v. 7 **aangeraakt** i.p.v. **aengeraakt** ;
v. 8 **vrijgemaakt** i.p.v. **vrij gemaakt** ; v. 9 **Gij** i.p.v. **Gi** ; v. 10 geen komma na **Lam**,
komma na **geleid** ; v. 11 komma na **maagdenbloed** ; v. 12 geen komma na **ge-**
dempt ; v. 13 komma na **is 't** ; v. 16 **de knie** i.p.v. **den knie** ; v. 17 **Wij** i.p.v. **Wi** ;
v. 19 komma na **maar**, geen komma na **Gij** ; v. 21 **hulde** i.p.v. **eere** ; v. 23 komma
na **God**, na **Geest**, na **eer** ; v. 24 **immer meer** i.p.v. **immermeer**.

Charles and Mrs. Loring

Er Shoppen waren die Subjekts nicht,
in facten nicht in Waaren gefalt,
d's end verbleib in a Journal
Best lösen, harte was my best!

24. Heide van allen schuldloosheit,
 pechtemaving domme, die door heere,
 met een overvloedig ^{offen} heere bloed
 den 't heere gedamp en ontgeloof.

der Boden des Thales, an dem
gen. wachsende nuss gebrannte hundert,
dann schied sich von, für die weitere zeit,
alle an die stämme und vertheilte bei

Ji faw den kaden san den kade.
 Ji faw den faw it. kadal kade;
 Ji faw den kadal faw, kade san.
 kade san, the end den kade.

Goodbye

Bijlage 3 : Gezeelles eerste vertaling (nu in Bruege, prive)

Creator alone 1800-1801
 G; scheppen van het lichtgevoel;
 en tot licht, te licht, de werke van gaff,
 de ~~werke van gaff~~ ~~werke van gaff~~ ~~werke van gaff~~ ~~werke van gaff~~
 werke van gaff, en g. tot!

De kerkhof, als ^{de kerkhof}

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

^{de kerkhof}

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

for health and other ~~good~~ ^{valuable} ~~reasons~~ ^{reasons}.
 not increasing during the last 3 years, while
 the number of ~~inhabitants~~ ^{inhabitants} ~~in~~ ⁱⁿ ~~the~~ ^{the} ~~city~~ ^{city} ~~has~~ ^{has} ~~not~~ ^{not} ~~increased~~ ^{increased} ~~at~~ ^{at} ~~all~~ ^{all} ~~in~~ ⁱⁿ ~~the~~ ^{the} ~~last~~ ^{last} ~~3~~ ³ ~~years~~ ^{years}.
 and I think generally, an city has.

Potomac, goes to East Cavalry.

Lt. Brown (^{Col}) being on gal Wm.
Lt. Bessie's arrival & temporary absence,
did better if found to do best?

[illegible]

copy on file

Wij luisterden naar geheel zijn wezen

Hugo Verriest : Twintig Vlaamsche Koppen Dl.2

4e uitg. s.d. pag. 123-174 : **Gezelle**.

(De Vlaamse Boekenhalle - Leuven, Gent, Mechelen) 1923

Ik had het geluk in de jaren 1922-1928, als intern, in het Klein Seminarie te Roeselare mijn humaniorajaren te « beleven ». (cfr. Eertijds 1974)

In diezelfde Eertijdsjaargang heb ik erop gewezen dat onze titularis ons in de Vierde en in Poësis - het was toevallig dezelfde, nl. Camiel Poignie - met enkele aspecten van de dichter Gezelle liet kennismaken. Wij zijn de enige klas geweest die hem in die twee, naar leerstof en ontwikkelingsgraad zeer verschillende humaniorajaren over Gezelle gehoord hebben. Poignie hemelde de dichter zeker niet op. Duidelijk ging zijn voorkeur inzake Vlaamse of beter Westvlaamse dichters, naar Omer de Laey en Delfien Van Haute. Wat de literatuur der Nederlanden in haar geheel betrof, vulde hij vele uren met de poëzie en het proza van Potgieter. Poignie is overigens de enige van onze leraren Nederlands geweest die ons hoe weinig ook, over Gezelle onderhield. In het roemruchte Huis op de door Gezelle veelbezongen Mandel, in dit Klein Seminarie waar Gezelle leerling en leraar was, bestond natuurlijk een Gezellesfeer. Wij ondergingen die traditie, wij konden er niet aan ontkomen. Betekenisvol is ook wel, dat buiten de klasuren, nl. tijdens de « Regenboogavonden » de dichter Gezelle niet aan bod kwam - een Vastenregenboog niet te na gesproken.

Wat ik nu evenwel erger vind, is het feit dat geen leraar ons wees op een Gezellebijdrage, een uitgebreide nog wel, door Hugo Verriest geschreven en in zijn Twintig Vlaamsche Koppen opgenomen. Toevallig leerde ik die twee delen kennen, door een oudere intern, Karel van Elslande (retorica 1925). Ik zal toen als vierdeling, toch zeker in de poësis dat Gezelle-artikel gelezen hebben. Nu ik deze tekst echter in 1980 herlees, bekruipt mij spijt en ook schaamte dat ik eerst thans de voortreffelijkheid ervan beseft. Dat geen onzer leraars destijds, Gezellevereerders van ons maakte, verwijt ik hen zeker niet. Ik blijf eerbiedig en dankbaar aan hen allen terugdenken.

In de tekst van Verriest trof mij zeer diep de zin die ik als titel voor dit artikel koos : « Wij luisterden naar geheel zijn wezen. »

Bij het overdenken van de betekenis, de draagkracht van die korte mededeling, staat een uitzonderlijk mens voor u. Wie is die leraar die zo iets bereikt ? En als ge dan weet van wie die hartsgrondig ontroerende woorden komen, grijpen ze nog sterker aan. Een leerling, oog- en oorgetuige spreekt niet enkel uit eigen naam. Hij schrijft « wij » en publiceert die uitspraak, zodat allen die tot die « wij » behoorden het kunnen lezen.

Dat zij luisterden met eerbied en leergierigheid naar de woorden en onder de indruk kwamen van 's leraars houding, gestalte, gebaren, bekoord werden door de meeslepende taal, de persoonlijke stembuiging, dit alleen al zou ontroeren en bewondering wekken.

Hoe heel anders evenwel en hoeveel dieper raakt ons dat alomvademend, onbegrensd « luisteren ». Wij moeten wel beseffen wat het woord « wezen », « heel zijn wezen », aan waarden in deze kernzin legt.

Oud-leerling Verriest laat niet na de reden mede te delen, het hoe en het waar-

om van die algehele eerbied, dat ontzag, die bewondering. Wij krijgen inzicht in Gezelles eigen, natuurlijke, want niet « aangeleerde » pedagogie. Eigenlijk gaat de nieuwe leraar volgens de sokratische methode tewerk. Hij liet de kracht van eigen ongerept wezen inwerken op de jonge mensen die daar boordevol latente mogelijkheden voor hem zaten. Hij, de opvoeder, de leraar, had niet tot doel iets van die jeugd te maken, maar zoals Verriest het uitdrukt : « Alles wat vatbaar voor hooger leven in ons verborgen en te slapen neêrlag, hief omhoog, roerde en leefde mede. » En verder : « Ja, dat is als leeraar zijn werk en macht geweest, geheel ons wezen te ontzwachtelen, in groei en bloei te zetten onder zomerlucht en warmte. »

Is dit niet de zuiver sokratische manier van onderricht verstrekken : naar voor halen wat onbewust in geest en gemoed der leerlingen aanwezig is en gereed ligt om aangesproken te worden ? Wat de leerling reeds bezit moet immers blootgelegd, niet verstikt of vervormd worden door wat een levensvreemd pedagogog van buitenaf eraan wil toevoegen.

Leraar Gezelle bracht zijn alumni ertoe hun eigen kracht en vaardigheid te beproeven. Hij maakte hun geest en gemoed wakker tot zelfstandig nadenken en tot zelfontginning, tot ontdekking van eigen weten en kunnen.

Het nieuwe of liever het andere in deze onderwijsmethode werd « kwalijk verstaan », omdat Gezelle « kwalijk paste » in die routine, die conventiwereld waarin hij, volgens Verriest terecht kwam.

En de oudleerling klaagt aan : « dat verroeste geheel waarin opvoeding en onderwijs vastzaten. Gezelle viel in die conventiwereld, in dat gebaren en liegen, in dat verdrieten en verdrotten zijn, **gelijk hij was.** »

« Wat hij deed en hoe hij het deed, is moeilijk om uit te leggen, zoveel te meer dat hijzelf het niet en wist ». En Verriest met zijn zin voor synthese, besluit : « **Hij was en zijn werk was zijn.** »

Opvallend dikwijls legt de oudleerling nadruk erop dat zijn leermeester « kwalijk verstaan werd », « niet paste ». Hij illustreert dit met twee treffende en onthullende voorbeelden :

— Hij herinnert aan Gezelles vastenpreken in het jaar 1859. De leraars-collega's oordeelden : « Il ne moralise pas assez ». De predikant had die kritiek voorzien en had ze voorop ontzenuwd door zijn slotzin : « Et si l'on me demande quelle est la morale de ces enseignements, je répondrai que j'ai prêché, fait connaître et aimer Jésus-Christ. »

De predikant werd dus kwalijk verstaan, werd a priori verkeerd beoordeeld.

— Hij paste kwalijk : « Hij viel in een opvoeding, in een onderwijs die sedert honderd jaren gezeteld waren : De boeken waren gekozen ; de uitleg lag gereed ; de werken waren geregeld ; het onderwijs en de leerboeken lagen vast in vaten : scheppen en uitgieten. »

Wat een kernachtige en duidelijke verwoording van die versteende onderwijs- en opvoedingsmethodes waarvan Gezelle niets wilde weten, of liever om het met Verriest te zeggen : « hij wist daar niets van ; of liever, stond daarbuiten, en **was** daarbuiten, geheel. Hij was anders en sprak anders en leefde anders. Zijn woord was : zoo spreke en zoo denke en zoo dichte en zoo doe'k. **Hij werd kwalijk verstaan.** »

Bij het dieper ingaan op die mededelingen en doordachte beschouwingen van de

oud-leerling aan wiens schrandere geest en verwonderde aandacht niets ontsnapte, begrijpen wij, hoe Gezelles persoonlijk optreden als leraar de onpersoonlijke, vastgeroeste collega's verontrustte. Het leek hun een inbreuk op de eerbiedwaardige gevestigde orde (eerbiedwaardig zelfs indien ze verkeerd of minstens voorbijgestreefd was!). Zij was een verwijt voor de mededelaars van door anderen voorgesneden kost. Hun verwijt was dat Gezelle zich niet hield aan de geijkte manier van lesgeven.

Het gewicht van Gezelles wezen was echter niet ijkbaar, zijn droom niet begrensbaar. Zo iemand wordt dan voor onberekenbaar gehouden. Zij konden noch durfden zich veroorloven van de uitgestippelde lijn af te wijken.

Verriest laat duidelijk blijken hoe argwaan, onwennigheid, verontrusting tot een bedreiging uitgroeiden: «Eerst bij veel studenten «die gewend waren den uitleg in hunnen cahier te bestudeeren en er in noten de gereede antwoorden te vinden voor de vragen in om best. Dan ook **altijd** bij de professors.»

Er was dus ontstemming, ontsteltenis, ontredde, onzekerheid, naar gelang de graad van afkeuring of vijandigheid jegens de rustverstoorder, de nieuwlichter, die «geheel het onderwijs omverre deed tuimelen».

«Gezelle verdween.» Met deze woorden eindigt het eerste deel van de bijdrage. Hij verdween, want hij paste nergens, hij werd overal kwalijk verstaan.

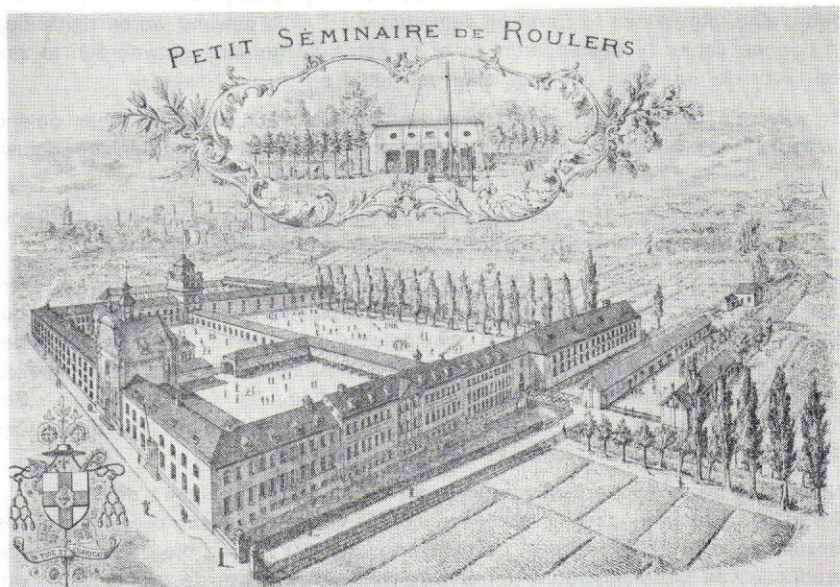
Het tweede deel begint ook met die woorden: hij verdween. Daar ik in dit overzicht enkel het leraarschap van Gezelle wilde belichten, zoals Verriest het beschreven heeft, rest mij enkel nog eventuele, vooral jongere lezers ertoe te bewegen het stuk over Gezelle in TWINTIG VLAAMSCHE KOPPEN in zijn geheel te lezen en te overdenken. De man die het schreef kon en mocht zeggen: «Geheel dien tijd heb ik hem van heel nabij gekend, en ik wilde wel hier zijn trouwe beeld door dien tijd - in zware lijnen, naar naturen schetsen.»

Naar deze tekst van Verriest teruggrijpen, zou ik willen noemen: **de bron**. Terug naar de bron gaan is nodig en nuttig. Vooral, wanneer over iemand als Gezelle zo onoverzienbaar veel geschreven werd. Het zou na die overweldigende productie van Gezelleliteratuur en Gezellestudie, zowel wat de grondige als wat de oppervlakkige geschriften der Gezelle-sympathisanten of -kenners betreft, tot een soort bezinning kunnen aanzetten.

Om te eindigen weze het mij toegelaten de bedenking te opperen, of de poëzie van de grote meester niet geleden heeft onder enerzijds te veel aan lof, en anderzijds onder teveel bestudering, interpretatie naar eigen mening, het hiein interpreteren. Vooral waar het om een dichter gaat, is het gevaarlijk, gedachten en gevoelens aan de dichter toe te schrijven die niet van hem zijn.

Poëzie is immers een tere schepping, ze wordt licht verknoeid en bezoedeld. Wie haar zonder schroom benadert, wie haar schuchter verweer: «Raak me niet aan», niet waarneemt, onteert haar schoonheid, zodra hij erover durft spreken. Wie vergeet dat poëzie moet bewonderd worden, met alle zintuigen genoten, maar integendeel het ontleedmes gebruikt, beschadigt en ontluijstert de poëzie. Een herdenking van Gezelle en zijn waarachtig waardevolle gedichten (niet elk gedicht van een dichter is een meesterwerk!), kan enkel betekenis hebben, indien die herdenking tot bezinning aanzet. Anders wordt hij beter met rust gelaten. Hij straalt immers uit eigen wezen voldoende grootheid uit.

Arthur van Doorne (Ret. 1928)

Zo zag het Klein Seminarie er uit ten tijde van G. Gezelle.

Guido Gezelles pedagogische aanpak te Roeselare anders bekeken

Mgr Dupanloup en de Westvlaamse colleges

De pedagoog die rond het midden en in de tweede helft van de 19e eeuw het meeste opgang maakte in christelijke middens, was de Franse bisschop van Orléans, Mgr Dupanloup.⁽¹⁾

Hij stond een pedagogie voor die romantisch van oorsprong en karakter was. De individualiteit kon op de meest voordelige manier ontwikkeld worden door het contact met de bevruchtende persoonlijkheid van de opvoeder. De ideale relatie tussen het kind en zijn opvoeder werd geacht er een te zijn die de relatie tussen het kind en zijn ouders zeer dicht benaderde. De religieuze fundering die Dupanloup aan de opvoeding gaf, wettigde zijn verregaand individualisme.

In de verhouding tussen het kind en de opvoeder zag Dupanloup ruimte voor een vaderlijke bezorgdheid, belangstelling, inzet en liefde van de kant van de opvoeder en voor een verregaande aanhankelijkheid en een groot vertrouwen van de kant van het kind.

Om uit dit heel persoonlijke complex de excessen van al te exclusieve vriendschappen te weren, stelde Dupanloup dat het noodzakelijk was de vertrouwelijke verhouding tussen de opvoeder en het kind te vatten in een welgeordend schoolgeheel, waarin de invloed van de ene opvoeder door die van een andere gecompleteerd en eventueel gecorrigeerd werd. Ook moest het kind aan een overzichtelijk tucht- en ordebestel onderworpen worden, opdat het zich niet in een té persoonlijke verhouding tot één bepaalde opvoeder zou verliezen.

Hoe individueel hij de opvoeding ook zag, toch hield Dupanloup ze voor een opdracht die steeds door een team van opvoeders moest ondernomen worden. Tucht onder de leerlingen en « esprit de corps » onder de opvoeders moesten in stand gehouden en bevorderd worden door een sterke persoonlijkheid die boven én opvoeders én leerlingen stond en die in staat was aan de beide groepen leiding te geven. Deze sterke persoonlijkheid was « de superior ».

Zijn opvattingen zette Dupanloup voornamelijk uiteen in een driedelig werk, « De l'Education ».⁽²⁾ Het bevatte de neerslag van wat hijzelf aan ondervinding had opgedaan gedurende de jaren die hij als hoofd van een Klein Seminarie had doorgebracht. Dit verklaart waarom het boek niet alleen een theoretische studie was maar ook een praktisch vademecum. Vooral het derde deel, « Les hommes de l'éducation », bevatte zeer veel gegevens die direct uit de praktijk van het schoolleven stamden en die aan de inrichters van scholen diensten konden bewijzen.

Mgr Malou, Gezelles bisschop ten tijde van zijn verblijf als leraar in Roeselare, was een fervente aanhanger van de opvoedkundige theorieën van Dupanloup. Hij volgde bij de inrichting van zijn colleges nauwgezet de praktische voorschriften

die Dupanloup terzake gegeven had. De geschriften van de bisschop van Orléans lagen ook aan de basis van de conferenties over opvoedkunde die hij om de twee jaar hield, gedurende de retraite voor zijn collegeleraars.⁽³⁾ Op deze retraites werden geregeld hoofdstukken uit « De l'Education » voorgelezen.⁽⁴⁾

Vrij spoedig echter lijken in verscheidene colleges van het bisdom Brugge moeilijkheden gerezen te zijn rond de werkwijze volgens de voorschriften van Dupanloup. De aard en de ernst van die moeilijkheden kan men afleiden uit de waarschuwingen die de bisschop gedurende de retraites van ongeveer 1850 tot 1860 aan zijn leraars richtte.

In een opvoedingssysteem dat grote nadruk legt op de vertrouwelijke omgang tussen de opvoeder en het kind bestond er ruimte om de kinderen hun favoriete opvoeders min of meer te laten kiezen. Men mag aannemen dat sommige leraars onmiddellijk in de smaak vielen en succes hadden, terwijl anderen op dat gebied veel minder fortuinlijk waren. Dit gaf aanleiding tot rivaliteit. De leraars begonnen elkaar op sommige punten tegen te werken om zelf zoveel mogelijk leerlingen aan hun kant te krijgen. Gedurende iedere retraite moest de bisschop erop terugkomen dat loyaliteit tegenover elkaar en « esprit de corps » moesten gesteld worden boven de vriendschap van een paar leerlingen.

De vriendschap zelf tussen leraars en leerlingen was reeds in 1856 een probleem.⁽⁵⁾ In dat jaar besprak de bisschop uitvoerig de vraag in hoeverre een leraar mocht toegeven aan zijn voorkeur voor één of meer bepaalde leerlingen. Daarmee samenhangend besprak hij ook de kwestie van het bezoek van de leerling aan de leraarskamer. Dit soort bezoeken was het voorwerp van een oude controverse.

Mgr Boussen had ze afgekeurd.⁽⁶⁾

Ook Dupanloup stond er schichtig tegenover.⁽⁷⁾ Binnen zijn pedagogisch systeem kon hij ze niet veroordelen, want ze waren van belang waar individueel moest ingegrepen worden. Wel raadde hij aan er uiterst voorzichtig mee te zijn.

Mgr Malou was in het algemeen een tegenstander van deze bezoeken. Niet omdat hij ze kwaad in zichzelf achtte, maar omdat ze de goede verstandhouding zowel tussen de leraars als tussen de leerlingen konden verstoren en een aanleiding konden zijn tot naijver. De leraar moest erin slagen het vertrouwen van de leerling te winnen, niet door een gesprek op de kamer, maar door zijn vrouwenwekkende omgang van iedere dag.

Ondanks alle waarschuwingen werden de problemen rond al te persoonlijke verhoudingen tussen leraars en leerlingen rond 1858 werkelijk acuut. De voorkeur die bepaalde leraars voor sommige van hun leerlingen ontwikkelden nam zo'n vorm aan dat zij er hun geestelijk evenwicht door dreigden te verliezen. In bepaalde termen wees de bisschop, in zijn conferentie van 20 september 1858, sommige leraars terecht, die naar zijn vermoeden hun geliefkoosde leerlingen tot idolen verheven hadden die de voornaamste plaats in hun hart innamen en voor wie al het overige moest wijken. Hij bezwoer hen niet verder toe te geven aan dergelijke « affections déréglées », maar ze te bestrijden en iedere gelegenheid die een « désordre de cœur » zou kunnen veroorzaken te vermijden.

Een opvoeder in de geest van Dupanloup

Superior Faict⁽⁸⁾ was een superior geweest die volkomen aan het ideaal van Dupanloup beantwoord had. Superior Frutsaert⁽⁹⁾ miste, deels omwille van zijn verschillende persoonlijkheid, deels door omstandigheden, de vaste greep van zijn voorganger.

Wat Dupanloup voorzien had werd onder het bestuur van Frutsaert werkelijkheid : van zodra het coördinerende gezag aan de top verslapte, werd de band die de opvoeders aan elkaar bond losser. Onder de leerlingen staken allerhande misbruiken, waaronder voornamelijk de zo uitzinnig gevreesde « amitiés particulières », weer de kop op. Een opvoeder die doordrongen was van de gedachte dat hij tegenover de kinderen een vaderlijke verantwoordelijkheid had, kon niet toestaan dat zij werden meegesleept in wat hij aanzag als een algemene zedelijke teleurgang. Nog heftiger moest een katholiek priester reageren die ervan uitging dat God hem in het leven van de kinderen geplaatst had en dat hij tegenover God verantwoording verschuldigd was voor hun zedelijke groei.

Opvoeding was volgens Dupanloup het werk van een gans team. Maar wanneer het team, omwille van vele ondergrondse tegenstellingen, aan het ontbinden ging, liet de gemoeds- en vertrouwenspedagogiek van Dupanloup aan de individuele opvoeder nog mogelijkheid om in te grijpen. Hij kon door de inzet van de eigen persoonlijkheid met zoveel mogelijk leerlingen in relatie treden en proberen bij elk van hen afzonderlijk de teleurgang af te remmen.

Half november 1857 was Gezelle professor van poësis geworden. Tussendoor bleef hij als « professeur de semaine », maar ook anders, betrokken bij de bewaking.⁽¹⁰⁾ In de loop van 1858 kreeg hij de toelating om biecht te horen bij de Vlaamse studenten. Volgens Dupanloup gaf elk van deze drie taken hem als individuele opvoeder een speciale pedagogische bevoegdheid.

Poësis werd in « De l'Education » beschreven als een uiterst belangrijk jaar. Rond de tijd waarop de leerling in poësis kwam werd hij geacht zich van kind tot jonge man te ontwikkelen :

« Il faut savoir que la seconde, quelquefois la troisième, est l'époque où l'esprit et le caractère des enfants commencent à se modifier gravement : c'est le moment où, chez les meilleurs, la suffisance, l'orgueil, l'indépendance se prononcent avec empire... L'orgueil commence en troisième, se développe en seconde, éclate en rhétorique, et s'affermi en philosophie. »⁽¹¹⁾

Binnen het bestel van een college speelde de poësisleraar, samen met de leraar retorica, een uitzonderlijke rol :

« Sans doute, le directeur de la conscience, et le supérieur de la maison sont appelés à le (l'orgueil) combattre ; mais le professeur aussi, et plus efficacement qu'eux encore, sans aucun doute ; et voilà pourquoi il faut que les professeurs de seconde et de rhétorique soient des hommes d'un excellent esprit, d'une intelligence très ferme, d'un caractère très élevé : qu'ils soient, en un mot, très capables, et puissent dominer tous ces premiers sous-lèvements de l'orgueil, sans raideur, mais aussi sans faiblesse... En seconde et en rhétorique commence dans l'Education, pour le professeur, LE GOUVERNEMENT DES ESPRITS. »⁽¹²⁾

Professor van poësis worden was dus heelwat meer dan met de studenten gedichten lezen en eventueel zelf gedichten schrijven. Misschien mede omdat hij op de hoogte was van de grote eisen die Dupanloup aan de professor van poësis stelde, heeft Gezelle zó tegen de benoeming in poësis opgezien dat hij ze probeerde van zich af te wentelen.⁽¹³⁾

Mislukken zou namelijk een drama betekend hebben :

« Un professeur de seconde ou de rhétorique qui n'a pas su prendre sur les jeunes esprits qui lui sont confiés l'ascendant nécessaire, au lieu d'être dans une maison un des plus puissants auxiliaires de l'Education, et d'aider à tout dans le bon entrain et le grand exemple, deviendra le plus funeste obstacle, et par son incapacité ou sa faiblesse perdra tout avec lui. »⁽¹⁴⁾

Hoewel wellicht minder diepgaand dan de poësisprofessor, oefende ook de bewaker een beslissende invloed op de hem toevertrouwde leerlingen uit. Hij stond voor een discipline, die volgens Dupanloup « le nerf de tout le règlement » van het instituut was.

Hij hield toezicht over de bezigheden van de leerlingen gedurende de studietijd, gedurende de diverse ontspanningstijden en hij begeleidde hen bij het slapengaan naar en in de slaapzalen.

Dit was een omvangrijke taak. Dupanloup voorzag in een verlichting doordat hij aan de surveillant een « professeur de semaine » toevoegde. Deze was een gewone leraar die voor de duur van één week een gedeelte van de taak van de surveillant overnam. Alle leraars kwamen voor de aanwijzing als « professeur de semaine » in aanmerking en werden op een beurtrol ingeschreven.

Ook in Roeselare kende men het systeem van « professeur de semaine ». De surveillant en de « professeur de semaine » werden geacht de studenten voornamelijk gedurende de recreatietijden van zeer nabij te volgen. Ze moesten een speciale aandacht besteden aan de verhoudingen die zich onder de leerlingen ontwikkelden. Het is duidelijk dat zij preventief konden optreden wanneer ergens particuliere vriendschappen dreigden te ontstaan.

Zij zorgden ervoor dat niet altijd dezelfde kinderen bij mekaar samen kwamen, dat er geen spelletjes gespeeld werden waarbij het tot 'gevaarlijk' handastellikheden kon komen, dat geen kinderen zich van de spelende groep afzonderden, enz.

De beste manier om een volledige controle over de spelende groepen te behouden bestond er volgens Dupanloup in dat de surveillant zelf het spel in gang zette en meespeelde, of dat hij zich onder de pratende leerlingen voegde en aan hun discussies deelnam.

De taak van de surveillant en van de « professeur de semaine » was tamelijk ingewikkeld. Aan de ene kant werd van hem strengheid en afstandelijkheid vereist, opdat het tuchtreglement zou toegepast worden. Aan de andere kant moest hij dicht bij de leerlingen staan, een kameraad zijn en hun vrouwen genieten. In de praktijk moeten de surveillanten het dikwijls moeilijk gehad hebben om bruusk van de ene situatie in de andere over te stappen.

Het meest kreeg de biechtvader de gelegenheid om voor het zedelijk welzijn van

de leerlingen in het geweer te treden. In « De l'Education » belichtte Dupanloup uitvoerig de verhouding die tussen hem en de biechteling moest bestaan.

Aangezien voor Dupanloup het uiteindelijke doel van elke opvoeding religieus was, is het niet verwonderlijk dat hij in het domein van de religieuze begeleiding het principe van een vertrouwelijke en liefdevolle omgang tussen de opvoeder en het kind in zijn totale menselijke breedte ontwikkelde.

« Ensuite, il faut que le confesseur, à un grand amour de Dieu, joigne un grand amour de ses enfants ; c'est ici la source unique du vrai zèle : que ses jeunes pénitents soient l'objet de ses constantes sollicitudes, qu'il les porte à tous moments dans sa pensée et dans son coeur, sorte de gestation sacrée nécessaire pour leur enfantement spirituel ; qu'il prie souvent, tous les jours, pour eux ; qu'ils les suive d'un oeil attentif dans tous leurs progrès et leurs défaillances. Un Confesseur qui n'éprouve pas toutes ces attentions, toutes ces inquiétudes, toutes ces angoisses de la paternité spirituelle, n'est pas un vrai père. Un Confesseur qui n'a pas souvent sous ses yeux la liste de ses enfants, pendant son oraison, après sa messe, pendant son action de grâces, pour bien voir devant Dieu où ils en sont tous, et ce qu'il y aurait à faire pour chacun d'eux : qui, en les voyant quelque part, n'éprouve pas un tréaillement particulier à leur présence ; qui, en récréation, dans leurs jeux, dans leurs ébats, à la chapelle pendant les offices, ne les suit pas, d'un regard plein d'affection et de sollicitude, qui n'entend pas une voix lui disant sans cesse : Tous ces enfants, toutes ces jeunes âmes, Dieu les a remises entre tes mains pour préparer leur vie et leurs éternelles destinées ; ce Confesseur-là n'est pas un prêtre qui sente ce qu'il doit aux enfants et aux siens. »⁽¹⁵⁾

De biechtvader was dus niet alleen een vergever van zonden, maar het was zijn plicht de biechtkinderen in iedere omstandigheid als een werkelijke vader bij te staan. Ook wanneer ze aan het afdwalen waren, dit niet inzagen en op hem geen beroep deden, teneinde hen te helpen om naar het rechte pad terug te keren. Biechtvader zijn betekende de kinderen begeleiden. Om deze begeleiding zo diepgaand mogelijk te verzekeren stelde Dupanloup de biechtvader-opvoeder het instrument van wat hij heette de « confession directive » ter hand : hij vond het namelijk goed dat er ook buiten de sacramentele biecht een voortdurend contact bestond tussen de « biechtvader » en zijn « biechtkind » :

« Après la première communion, il est presque toujours utile de faire venir les enfants tous les huit jours, pour les entretenir quelques instants, les encourager et causer paternellement avec eux de leurs défauts, de leurs progrès, de leur peines, etc. Et surtout pour les plus jeunes enfants, qui, grâce à Dieu, ne sont pas de grands pécheurs, très souvent l'entrevue avec le Confesseur ne peut guère être autre chose qu'un religieux et paternel entretien, pour leur parler plus intimement du bon Dieu, leur apprendre à le prier, bien graver l'idée du devoir dans leur conscience, les consoler et les encourager dans leurs petites difficultés du moment, au besoin les gronder doucement quoique très sérieusement de leurs fautes, leur insinuer peu à peu et comme goutte à goutte l'amour du devoir et les sentiments de la piété. »⁽¹⁶⁾

Gezelles gedragingen gedurende de poësis tijd zijn in grote trekken een weerspiegeling van de handelingen die hem door Dupanloup in zijn driedubbele functie van poësisleraar, surveillant en biechtvader werden voorgeschreven.

Westenbroek⁽¹⁷⁾ heeft aangetoond hoe de vriendschap van de leraar met zijn poësisleerlingen inderdaad in de boeiendste gevallen neerkwam op een « gouvernement des esprits » : de leraar gebruikte de relatie die op grond van gelijkennissen tot stand gekomen was, om de leerling toe te laten klaarder te zien in zichzelf. De gevallen van Eugeen Van Oye in het eerste poësisjaar en Gustaaf Verriest in het tweede, zijn hierbij bijzonder tekenend.

Als bewaker volgde Gezelle Dupanlouns richtlijnen letterlijk.

Blijkens de bewaarde correspondentie ging zijn aandacht voornamelijk naar het bestrijden van de particuliere vriendschappen.⁽¹⁸⁾ Ook keerde hij zich tegen geplogenheden die van mindere verfijning getuigden en tot zedelijke moeilijkheden zouden kunnen aanleiding geven. Er zijn meerdere getuigenissen bewaard die vertellen dat Gezelle op de speelplaats zeer toegankelijk was en een voorman in het spel. Dit moet zijn superior graag gezien hebben.

Het ernstigst heeft Gezelle zich voor de zedelijke groei van de studenten ingezet langs de biechtstoel. Begrijpelijkerwijze is er weinig bewaard gebleven dat op zijn tussenkomst daar licht kan werpen.

Hij was echter als biechtvader bij de studenten geliefd. Zijn biechtstoel werd druk bezocht. Dit kan men afleiden uit het feit dat bij de reorganisatie in 1859 de nieuwe superior, Bruno Van Hove, in zijn rapport voor de bisschop bij Gezelle speciaal zijn succes als biechtvader beklemtoonde.⁽¹⁹⁾

Uit de brieven die hij met sommige van zijn biechtelingen wisselde, valt af te leiden dat ook in de biechtstoel Gezelle zich door Dupanloup liet inspireren. Het is tekenend hoe vaak hij zijn biechtelingen - en zij zichzelf - in de geest van Dupanloup « kind » heette.

Ook buiten hij alle mogelijkheden uit die de biechtvader door Dupanloup ter hand gesteld waren. In de speciale situatie waarin hij verkeerde, was de « confession directive » voor hem een wapen van uitzonderlijke waarde. Ze liet hem toe de leerlingen regelmatig bij hem te roepen en met hen een gesprek van man tot man te voeren. In de « confession directive » kon hij zijn ganse persoonlijkheid laten meespelen om de vriendschap en het vertrouwen van de student te winnen. Ook zijn dichterschap kon hij hier gebruiken. Bepaalde studenten heeft hij tot zich aangetrokken doordat hij hun dichterlijke belangstelling wist te wekken of doordat hij hen verzen gaf.

Een even succesvolle als inadequate aanpak

Bij dit alles rijst de vraag : hoe was het mogelijk dat een leraar die blijkbaar zo nauwgezet met hart en ziel de pedagogische richtlijnen van het bisdom volgde, moeilijkheden kon krijgen in het eigen milieu ?

In zijn Gezellebiografie suggereerde Prof. Baur dat de algemene pedagogische richtlijnen die in de colleges van het bisdom Brugge voorgeschreven waren, in de richting gingen van een machtspedagogiek waarbij de opvoeders « afstanden-vér troonden, hóóg boven hunne kweekelingen » en het gezag als enig opvoed-

kundig attribuut, de straf als opvoedkundig middel bij uitstek gebruikten.⁽²⁰⁾ Het conflict dat Gezelle meemaakte sproot voort uit een onverenigbaarheid van deze opvoedingswijze met Gezelles gedrag, dat de liefde als centrale kracht had en als « onmisbare organen van elke opvoedkundige taak », « discrete vrijheid » en « vaderlijke genegenheid » vooropstelde.

Het mag waar geweest zijn dat een machtspedagogiek in zwang was ten tijde van Mgr Boussen. Zeker werd zij onder het bestuur van Mgr Malou nog aangekleefd door enkele oudere en misschien ook door enkele gezagshongerige jonge leraars. Uit wat wij hoger schreven over Mgr Malous eigen pedagogische standpunten en over de richtlijnen die hij herhaaldelijk aan zijn leraar gaf, blijkt dat vanaf de tijd dat Gezelle leraar werd er van machtspedagogiek nog weinig sprake was. Met Dupanloup als leidsman woei de wind uit de tegenovergestelde richting. De bisschop, de superior en ook het merendeel van de collega's, deelden Gezelles pedagogische inzichten.

Antoon Viaene,⁽²¹⁾ en in zijn spoor voornamelijk Jozef Basyn,⁽²²⁾ weten Gezelles pedagogische moeilijkheden te Roeselare aan het feit dat hij er binnen een Frans-gericht petit séminaire experimenteerde met de Engelse pedagogische vernieuwingen van Dr Thomas Arnold.⁽²³⁾

Arnold had rond 1830 in zijn Public School te Rugby gebroken met de oude traditie die een strenge scheiding vooropstelde tussen de leerkrachten en de leerlingen. Hij was van de gezagspedagogiek overgestapt op een soort vertrouwenspedagogiek die, mede om haar religieuze fundering, in laatste instantie veel met de vertrouwenspedagogiek van Dupanloup lijkt gemeen gehad te hebben. Zo hechtte ook hij een zeer groot belang aan persoonlijke relaties, zowel tussen de opvoeders en de kinderen als tussen de kinderen onderling. In tegenstelling tot Dupanloup, die een strenge leiding en een stevig reglement niet afwees, steunde Arnold liever op morele afspraken en vertrouwen. Kende Gezelle het werk van Thomas Arnold ?

In een brief van Hickx, van 27 augustus 1858, is er sprake over een paar werken van Arnold die Gezelle door de leerling in Engeland wou laten kopen. De werken waren te duur en Hickx kon niet helemaal aan het verlangen van zijn leermeester voldoen. Het is de vraag of het hier wel om werken van Thomas Arnold ging. Gezelle kan bezwaarlijk veel belangstelling gehad hebben voor de paar collecties sermoenen die deze anglicaanse headmaster uitgegeven had. Prof. Baur suggereerde dat hij veeleer de hand zocht te leggen op de nieuwste geschriften van Arnolds zoon, de dichter Mathew Arnold.⁽²⁴⁾

Toen moet Gezelle langs de Engelse leraar Joseph Algar⁽²⁵⁾ van de pedagogische vernieuwingen van Thomas Arnold gehoord hebben. Deze Algar had, toen hij in 1850 te Roeselare aankwam, een carrière als huisleraar achter de rug. Hij had het meegemaakt dat rond 1840 Arnolds pedagogische denkbeelden in Engeland gemeengoed werden. Zeker heeft hij sommige van Arnolds denkbeelden naar Roeselare meegebracht. Het zal nochtans Algar niet geweest zijn die Gezelle zou kunnen opgemaakt hebben om een zelfstandige en tegen de algemene lijn indruisende pedagogische koers te gaan varen. Algar, naar zijn aard een volgzaam man, bevond zich te Roeselare in een delicate situatie ; hij had veel aan het Klein Seminarie te danken en hij heeft zich dan ook altijd erkentelijk gedragen en zich buiten iedere controverse gehouden. Hoezeer Gezelle ook

Thomas Arnolds pedagogische denkbeelden zou overgenomen hebben, hij zou er nooit regelrecht in strijd mee geraakt zijn met de pedagogiek die te Roeselare officieel gehuldigd werd. Daarvoor lagen de denkbeelden van Arnold en van Dupanloup te dicht bij elkaar.

Gezelle stond met zijn voorliefde voor Engeland en zijn contacten met de Engelse leerlingen in een eigen-aardige positie. Het is verleidelijk om voorop te stellen dat hij met hen een Engelse public school binnen het Franse petit séminaire heeft willen organiseren. In de praktijk lijkt het er binnen de Engelse kolonie niet veel anders aan toegegaan te zijn dan bij de Vlaamse studenten. Als de onderlinge vertrouwelijkheid tussen de Engelse leerlingen en hun opvoeders groter was dan bij de Vlaamse leerlingen, lag dit hoogstwaarschijnlijk aan het feit dat deze leerlingen te Roeselare vreemdelingen waren. Ze waren nog zeer jong. De slappere tucht die bij hen heerste, kan ook verklaard worden zonder dat men er moet van uitgaan dat de opvoeders Arnolds systeem van voorhoedepedagogiek toegedaan waren. De Engelse leerlingen verbleven gedurende praktisch gans het jaar in het college. Voor hen was er behoefte aan uitgebreide reglementen, die ze dan ook op een uitgebreide manier konden overtreden. Echte voorhoedepedagogiek is in Roeselare nooit toegepast geweest en noch Gezelle noch Algar hebben ooit hun verantwoordelijkheden aan leerlingen afgestaan.

Toch is - ook zonder Arnold daarbij te vernoemen - het feit dat Gezelle als opvoeder voor een belangrijk deel bij de Engelse leerlingen debuteerde, van belang geweest voor zijn pedagogische aanpak. Deze leerlingen vormden een geïsoleerde groep met eigen problemen. Dupanlouns voorschrift, volgens hetwelke de opvoeder terzelfdertijd vader én moeder van het hem toevertrouwde kind moest zijn, was in verband met deze kinderen dubbel betekenisvol. Bij hen ervoer Gezelle wat voor voordeel er voor beide partijen met een persoonlijke begeleiding gepaard ging. Deze ervaring zou hij later te pas brengen in de omgang met de Vlaamse leerlingen.

Viaene lijkt ons de fout te begaan bepaalde nog vage uitspraken van Gezelle uit de tijd van het Engels college, toe te passen op de poësisjaren. Het zal zeker waar geweest zijn dat Gezelle het beeld van een Engels « college » voor ogen had, wanneer hij samen met Algar te Brugge zijn huis voor Engelse leerlingen ging stichten. Het lag voor de hand dat dit huis zoveel mogelijk aan de typische geaardheid van de Engelse leerlingen moest voldoen. Wat Gezelle in die bepaalde omstandigheden in 1860-1861 als een ideaal voor ogen zweefde, kan moeilijk in de poësisjaren zijn ideaal geweest zijn. Het schoolsysteem te Roeselare liet hem niet toe te werken zoals hij dit in een afzonderlijk Engels college kon. Alles wijst erop dat Gezelle de schoolstructuren en reglementen niet wou breken. Hij ageerde niet revolutionair maar trad op daar waar voor hem een eigen werkruimte was voorzien.

Onzes inziens lag de kern van de moeilijkheden niet in een tegenstrijdigheid tussen een typisch Gezelliaans opvoedingssysteem en een officieel opvoedingssysteem dat in het Klein Seminarie toegepast werd. De problemen waren het gevolg van een onevenwicht dat tot stand kwam tussen hem, zijn collega's en zijn leerlingen, ten gevolge van Gezelles uiterst nauwgezette toepassing van de door de bisschop aangeraden en dus officiële opvoedingswijze volgens Dupanloup.

Gezelle nam zijn taak als opvoeder zeer ter harte en volgde de richtlijnen die

hem door de bisschop gegeven werden met de inzet van zijn hele persoonlijkheid.

In zijn conferenties n.a.v. de leraarsretraites⁽²⁶⁾ had de bisschop gewaarschuwd voor de volgende punten :

1. Het persoonlijke succes dat een bepaalde opvoeder bij de kinderen onderzond, mocht geen aanleiding worden tot een teloorgang van de corpsgeest onder de opvoeders.
2. De vertrouwelijke relatie tussen opvoeder en kinderen mocht niet voor gevolg hebben dat de opvoeder minder streng toezag op de toepassing van het tuchtreglement.
3. De voorkeur die bij de opvoeder zou kunnen optreden voor één van zijn kinderen, mocht geen aanleiding geven tot voor de andere kinderen zichtbare manifestaties van die voorkeur, en, daaruitvolgend, tot naijver bij de kinderen onderling.
4. Indien de opvoeder een voorkeur voor één van zijn kinderen gewaar werd mocht hij, ook tegenover zichzelf, aan deze voorkeur niet toegeven uit vrees dat dit aanleiding zou worden tot een ongeregelde vriendschapsverhouding, die voor het emotionele evenwicht van de opvoeder zelf nadelig zou zijn.

Door het ontbreken van een stevige leiding vanwege de superior, kwam Gezelle ertoe, in zijn jeugdige overmoed en welgemeend enthousiasme, zich verantwoordelijkheden over het hoofd te trekken die hij op de duur niet meer de baas kon. Veel was hierbij te wijten aan zijn romantisch temperament. Hoewel hij zich - en dat kon, gezien de vele waarschuwingen vanwege het bisdom, moeilijk anders - lijkt bewust geweest te zijn van de gevaren die uit zijn individuele aanpak voortsproten, slaagde ook hij er niet in alle problemen te vermijden.

Inderdaad lijken de moeilijkheden op het pedagogische vlak, die hem aan het einde van poësis overvielen erg overeen te komen met de probleempunten waarvoor de bisschop gewaarschuwd had :

1. Gezelle genoot bij een groot aantal leerlingen een opmerkelijke populariteit. Het is geweten dat dit aanleiding werd tot wrijvingen met sommige collega's, waaronder bijvoorbeeld Van Hove, Messiaen en Delbar.⁽²⁷⁾
2. Aanleiding tot moeilijkheden werden heel zeker de inbreuken op het tuchtreglement die gepleegd werden door sommige van Gezelles favoriete leerlingen, al of niet naar aanleiding van activiteiten die Gezelle zelf gepland had. Staaltjes van dergelijke inbreuken werden zowel in de biografie van Walgrave als in die van Baur verteld. Deze inbreuken waren meestal het rechtstreekse gevolg van Gezelles goedgelovigheid.

Op het vlak van de tucht was er het bijzondere probleem van het Frans spreken. Volgens de algemene verordeningen waren de leerlingen verplicht Frans te spreken gedurende de speeltijden.

In 1858 echter kon een leraar de studie en het spreken van het Vlaams aanmoedigen zonder dat hij daarbij het gevoel moest hebben dat hij zich tegen de bisschoppelijke richtlijnen keerde. Mgr Malou had in dat jaar een circulaire rondgestuurd waarin hij de leraars aanmoedigde om de studie van het Vlaams bij

de leerlingen te bevorderen.⁽²⁸⁾ In 1862 zou hij de kennis van het Vlaams verplicht maken voor studenten die naar het Groot Seminarie wilden. Het bestaan van de richtlijnen van 1858 verklaart veel van Gezelles enthousiaste actie voor het Vlaams. Volgbaar als hij was t.o.v. de richtlijnen van het bisdom, is het nauwelijks denkbaar dat hij anders zo fel zou geageerd hebben op een punt dat zeker consequenties moest meebrengen voor de discipline. Als voorstander van het Vlaams kwam hij in conflict met Vlaamsonkundigen zoals Messiaen en Delbar. En eens te meer ook met Van Hove. Caesar Gezelle heeft Van Hove afgeschilderd als een « kortzichtige Vlaamshater ».⁽²⁹⁾ Ook Prof. Baur was van oordeel dat Van Hove een gemotiveerde tegenstander van het Vlaams was.⁽³⁰⁾ Om dit te bewijzen haalde hij een aantal briefcitaten aan waarin Van Hove de beweging ten voordele van de Vlaamse taal onder de Roeselaarse studenten in de jaren 1857-1860 « fétichisme flamand » noemde.

Het is niet de bedoeling van Van Hove een voorman te maken van de Vlaamse beweging. Maar de uitspraken die Prof. Baur samenbracht, zijn niet voldoende opdat men er in de toekomst nooit meer zou aan denken om Van Hove van Vlaamshaterij vrij te pleiten. Wanneer hij het over feticisme had, sprak hij uitsluitend over die paar feiten die hij onder de studenten in een korte tijdspanne genoteerd had. Wellicht zweemde deze romantische trouw aan de Vlaamse taal bij studenten die nog half kind waren meer naar feticisme dan we heden ten dage nog gaarne geloven. Men kan het Van Hove ook moeilijk kwalijk nemen dat hij in zijn tijd de Franse beschaving als superieur aan de Vlaamse ervoer, noch dat hij geloofde aan de expansieve kracht van die beschaving. Meerdere figuren die door de latere Vlaamse beweging heilig verklaard zijn, zullen in hun tijd net zoals Van Hove gedacht hebben.

Aloïs Walgrave heeft er reeds op gewezen dat Van Hove in materie van taalgebruik veeleer pragmatisch dan principieel dacht⁽³¹⁾. Een voorbeeld van deze pragmatische manier van denken, gaf Prof. Baur in een citaat uit een brief die Van Hove, waarschijnlijk in 1860, aan een onbekende bestemming schreef : « mais si le peuple veut être sauvé en français, mais sauvons-le en français, le bon Dieu ne nous demandera pas en quelle langue nous l'avons sauvé. »⁽³²⁾

Zijn pragmatische manier van denken bracht mee dat Van Hove als leraar aan het Klein Seminarie het gebruik van het Vlaams bij de studenten wel moest bestrijden. Ten eerste was er het uitdrukkelijke verlangen van de ouders, die verwachtten dat hun kinderen met een behoorlijke kennis van het Frans het college zouden verlaten. In het Klein Seminarie kon men het zich niet permitteren de ouders op een zo kapitaal punt teleur te stellen. Een resoluut engagement t.o.v. het Vlaams zou zeker wantrouwen gewekt hebben bij de ouders en een verlies van leerlingen voor gevolg gehad hebben. En ten tweede was daar nog steeds, ondanks de aansporing van 1858 om de studie van het Vlaams te bevorderen, de bisschoppelijke verordening die het Fransspreken verplicht maakte. Wanneer Van Hove verder niet akkoord ging met de kleine groep van consequente Vlaamssprekers onder de studenten, dan hoefde hij dit niet noodzakelijk te doen omdat hij een Vlaamshater was. De tucht was te Roeselare in de jaren 1856-1859 al voldoende bedreigd opdat men haar om een taalkwestie niet nog verder zou laten verworden. De tegenstelling tussen Gezelle en Van Hove op het gebied van het Vlaamse taalgebruik lijkt voor een goed gedeelte van een andere aard geweest te zijn dan deze tussen Gezelle en Messiaen en Delbar.

3. Gezelle wist dat hij een moeilijk spel speelde wanneer hij zich ging engageren in een zo groot mogelijk aantal vriendschappen met leerlingen.

Reeds gedurende de meditatie van 12 december 1853 had hij aangetekend dat hij zich voornam van nooit té familiair te worden met de kinderen waarvoor hij als opvoeder later zou moeten instaan.⁽³³⁾ In januari 1857 was het hem opgevallen dat sommige Engelse leerlingen jaloers waren omdat hij 's avonds op de slaapzaal speciale aandacht aan Edmund Hickx besteedde.⁽³⁴⁾ Deze Hickx verkeerde in een uitzonderlijke situatie. Men nam aan dat hij priester zou worden. Hij kreeg te Roeselare een versnelde humanioraopleiding en kwam als dusdanig veel met Gezelle in contact. Om iedere ontwikkeling van de bemerkte jaloersheid te vermijden, wachtte Gezelle, op aansporen van zijn oude geestelijke raadsman, Mgr Wemaer, er zich voor nog tekens van zijn voorkeur voor Hickx te laten blijken wanneer andere kinderen in de buurt waren. Hoewel men samen in de klas zat, werd er tussen de leraar en de leerlingen regelmatig gecorrespondeerd. Het is opvallend dat Gezelle de leerlingen meestal verplichtte hem de brieven die hij verstuurde terug te bezorgen. Dit is de enige verklaring voor het feit dat zoveel brieven van zijn hand aan leerlingen, later in zijn nalatenschap teruggevonden werden. Soms gebeurde het ook dat hij de leerlingen verzocht te antwoorden op de blanco ommezijde van zijn eigen brief. Hij gaf er blijkbaar de voorkeur aan dat geen van zijn brieven onder de leerlingen zouden doorgegeven worden en aanleiding zouden worden tot praatjes en jaloersheid. Ondanks deze voorzorgen zaaide zijn handelwijze toch tweedracht. Dat gebeurde voornamelijk vanaf 1858. Vanaf het ogenblik dat hij biechtvader geworden was, lijkt Gezelle regelmatig zijn biechtelingen bij hem op de kamer uitgenodigd te hebben. Hij deed dit waarschijnlijk met het oog op de door Dupanloup aangeprezen « confession directive ». Daarmee kwam hij voornamelijk tegenover de leerlingen in een moeilijk parket.

Ook andere leraars, bijv. Van Hove, ontvingen leerlingen op de kamer en voerden met hen persoonlijke gesprekken⁽³⁵⁾ Zij deden dit waarschijnlijk minder frequent dan Gezelle en hielden zich op die wijze meer aan de algemene richtlijn dat met het bezoek op de kamer voorzichtig moest omgesprongen worden. De leerlingen echter gingen elkaars gangen na en spoedig was het geweten wie bij Gezelle kwam en wie niet. De heftigheid waarmee sommige leerlingen zich van Gezelle afkeerden en anti-speïsten werden heeft iets raadselachtigs. Men vraagt zich af of Gezelle zich in die tijd bij de studenten niet wat opgedrongen heeft en of die heftige reactie van sommige anti-speïsten niet gezonder was dan de volgzzaamheid van sommige speïsten. Zeker is dat Gezelle er niet steeds in geslaagd is zijn voorkeur voor sommige leerlingen voldoende te camoufleren. En zelfs al had hij dat gekund, dan zou alle tweedracht daarmee nog niet weggeruimd geweest zijn. Men mag aannemen dat de woede van de anti-speïsten even zeer gewekt werd door de « zwermachtigheid » van zijn volgelingen als door de handelwijze van Gezelle zelf.

4. Over het feit of Gezelle ooit verstrikt geraakt is in vriendschapsverhoudingen die voor zijn eigen emotionele evenwicht nadelig konden zijn, werden lange polemieken gevoerd. In « Gezelle's Eros of de leraarstijd te Roeselare » poneerde U. van de Voorde in 1930 voorzichtig maar nadrukkelijk de stelling dat een aantal gedichten in de bundel « Gedichten, Gezangen en Gebeden » aan een erotische aandrift ontsproten waren en als liefdegedichten moesten geïnterpreteerd worden. Door ze erotisch te noemen probeerde van de Voorde, die zich alleruitdrukke-

lijkt in het platonische perspectief hield, de omgang tussen Gezelle en zijn leerlingen te Roeselare in zijn volle levensrijkdom te capteren. Wie de gedichten kent en nu van de Voordes boek leest, is verwonderd over de omzichtigheid waarmee de auteur een zo lange aanloop neemt over eeuwen cultuurgeschiedenis, om tot volgende voor de hand liggende conclusie te komen : sommige gedichten uit de « Gedichten, Gezangen en Gebeden » vormen de neerslag van Gezelles totale menselijke inzet voor en afhankelijkheid van een aantal leerlingen in wie hij en die in hem zielsverwantschap herkenden.

Sommige critici aan wie dit soort totaalbeleven van menselijke relaties min of meer vreemd was, menen Gezelle tegen van de Voorde te moeten beschermen.⁽³⁶⁾ Vreesden zij dat de term « erotisch » - hoe zeer van de Voorde dat ook weerstreed - te direct eventuele homoseksuele achtergronden suggereerde ? En dachten zij dat van de Voorde er vanuit dergelijke achtergronden te gemakkelijk toe kwam om Gezelles schuldbewustzijn en zondigheidsgevoel in die jaren met de vriendschapsverhoudingen tussen hem en zijn leerlingen te verbinden ? Iets té nadrukkelijk vermeldde van de Voorde een volkomen irrelevante constatering : dat in gedichten als « Ik misse u » of « Dien avond en die roze » niets voorkwam dat niet in een uitgesproken seksuele relatie als die tussen de minnaar en zijn geliefde vrouw kon geschreven worden.

Hoewel zowel van de Voorde als zijn tegenstanders uitdrukkelijk voorgehouden hebben dat zij nooit in de richting van een homoseksuele ingesteldheid bij Gezelle gedacht hebben, verklaarden latere onderzoekers dat een homofiele neiging, al of niet tijdelijk en occasioneel, bij de dichter moet bestaan hebben.⁽³⁷⁾

De vrijmoedigheid waarmee men tegenwoordig het bestaan van dergelijke homofiele neiging erkent, is even tekenend voor onze tijd als de felheid waarmee van katholieke zijde van de Voordes stellingen omtrent Gezelles eros verworpen werden tekenend is voor het geestelijke klimaat in dit land in de jaren 30.

J. Westenbroek publiceerde in zijn studie omtrent het ontstaan van « Gedichten, Gezangen en Gebeden » een document dat, naar hij veronderstelde, eens en voor altijd klaarheid in deze zaak zou scheppen : een brief van F.W. Faber, geschreven vanuit Londen op 18 oktober 1858.⁽³⁸⁾ De brief werd ontdekt in de Gezellenalatschap. Faber schreef :

The Oratory Brompton London

Feast of St. Luke 1858

My dear Friend,

I am afraid you will think I left your most affectionate letter for a long time unanswered. But the case you proposed to me was one of extreme difficulty, and I have deliberated on it very much.

1. I do not think you need disquiet yourself about the past. All has been innocent, I cannot doubt, and done with the purest intention for Gods' glory.

2. But I do not think you can now go on *iusta conscientia* : the *motus inordinati* render it impossible, in my judgement. Purity is a hard virtue to keep ; and we know that it is not uncommon for the devil to make our past innocence the very cause of our falling. The fact that the *motus* sometimes come **afterwards**, when you are anxiously revolving the matter is a strong symptom of latent evil.

3. Besides, there is much mesmerism in these matters - and you cannot be sure that similar physical emotions may not be excited by the caresses in the youths themselves ; and this would be an awful misery for you.

4. I feel sure that your affectionate manner is an instrument in the hands for God with these young people. But I would at once withdraw, at least gradually, from certain manifestations of it. I would invent another ritual for the night, and not kis them, but make them a medal or some holy object. I would pat them on the head, or lay my hands on their shoulders, but I would not kiss them, embrace them, or take them on my knee. Your very affection will suggest to you a hundred little discretions which from ignorance of local circumstances do not occur to me.

I am clear in my opinion that earthy love is not seldom, and with certain dispositions, a feeder of heavenly love. But I cannot think that any love, which is connected with carnal sensations can be so.

I wish I could convey to you how deeply I have been affected and touched by your beautiful letter, and edified by the sentiments which it expresses.

Behave me always

Your very affectionate brother in Jesus and Mary

F.W. Faber
of the oratory

De brief vermeldt geen geadresseerde. Het schrijven waarop hij een antwoord is werd tot op heden niet teruggevonden. Omwille van het feit dat hij tussen Gezelles papieren gevonden werd, heeft Westenbroek besloten dat hij ook aan Gezelle geadresseerd was.

Nemen we deze voorstelling van zaken aan, dan stelt zich toch nog de vraag of er, omwille van wat uit deze brief vernomen wordt, nu moet besloten worden tot een op zijn minst « tijdelijke, door de omstandigheden bepaalde, dus situatieve homoseksuele of pseudo-homoseksuele neiging » bij de dichter.

Schrijver van het document waarop deze brief antwoordt, moet zeker een « heftige ongerustheid uitgesproken hebben over bij zichzelf waargenomen neigingen tijdens en na contacten met leerlingen. » Westenbroek stipt hierbij aan dat met deze contacten niet de vriendschappelijke verhoudingen met sommige poësis-leerlingen kunnen bedoeld zijn en dat een onderscheid moet gemaakt worden tussen de homoseksuele gevoelens die hier ter sprake komen en bijvoorbeeld de verhouding met Eugene Van Oye. De brief is inderdaad voor een interpretatie van de relatie tussen Gezelle en zijn poësisvrienden irrelevant. Hij brengt dan ook niet het « materiële » bewijs dat van de Voorde, die precies de poësis-vriendschappen terecht als erotisch gekarakteriseerd had, tegen auteurs als Allosery of Baur zou gelijk gehad hebben.

Blijkbaar hebben de in Fabers brief aangeduide contacten betrekking op de omgang tussen een surveillant en zeer jeugdige kinderen. In verband met Gezelle lag het voor de hand dat Westenbroek hierbij zou denken aan de tijd die Gezelle doorbracht als bewaker in het St.-Michielsinstituut.

Het lijkt ons echter onverantwoord dat Westenbroek vanuit een inwendige en

bijna preventieve onrust tegenover lichamelijke uitingen van hartelijkheid onmiddellijk besluit tot een homoseksuele of pseudo-homoseksuele neiging. Op grond van deze preventieve onrust, die bij een zo plichtbewuste opvoeder als Gezelle bijna vanzelfsprekend moest voorkomen, kan men even goed spreken van een volslagen afwezigheid van iedere homoseksuele neiging. Het negentiende-eeuwse West-Vlaanderen waarin Gezelle als knaap opgroeide, was niet zo gul met het lichamelijk tentoonspreiden van zijn gevoelens. Gedurende de seminarietijd en ter gelegenheid van pedagogische voorlichtingsvergaderingen werd het wantrouwen tegenover de lichamelijkheid in de menselijke verhoudingen steeds weer aangescherpt. Gezelle had meer dan reden om zichzelf te wantrouwen, wanneer hij de indruk kreeg dat hij met de kinderen iets te intiem werd. Ook precies omdat hij niet homoseksueel voelde, kan deze intimiteit hem afgeschrikt hebben.

Heeft Westenbroek echter niet een kapitale fout begaan door zo maar te besluiten dat Fabers brief aan Gezelle gericht was? Het feit dat hij zich bevond in een nalatenschap die een zo bewogen geschiedenis gekend heeft als de Gezellenalatschap, rechtvaardigt zeker dit besluit niet. Dat de inhoud ervan niet onverenigbaar lijkt met het verloop van Gezelles leven in 1858, kan even goed volgen uit een goede interpretatie als uit een foute « hineininterpretiëring ». Er zijn bezwaren.

Eenzijds kende Gezelle in 1858 Faber niet persoonlijk. Wel had hij sommige van zijn werken gelezen en bewonderde hij hem als godsdienstig schrijver. Waarom zou hij met een probleem dat tamelijk veel voorkwam te rade gegaan zijn bij een misschien wel vereerde maar toch volslagen onbekende Engelsman? Wanneer men er de raadgevingen van de bisschop aan de leraars op naleest, blijkt daaruit duidelijk dat Gezelle moeilijk de vrees kan gekoesterd hebben bij zijn eigen geestelijke raadsman Mgr Wemaer, voor een dergelijk probleem geen begrip te vinden.

Anderzijds sloeg Faber in zijn antwoord een zo persoonlijke toon aan, dat men geneigd is te veronderstellen dat de onbekende correspondent met hem in een vertrouwelijke en vriendschappelijke relatie stond.

Met Gezelle leefde te Roeselare de reeds vernoemde Engelsman J.C. Algar. Hij was één van John Newmans bekeerlingen. Na zijn doopsel in 1848 verbleef hij korte tijd met hem in de eerste Engelse Oratorianencommunauteit te Maryvale.⁽³⁹⁾ Het is niet onwaarschijnlijk dat hij de bedoeling had tot het Oratorium toe te treden. Zeker maakte hij er kennis met F.W. Faber, die daar van juli 1848 tot januari 1849 de functie van novicemeester vervulde.⁽⁴⁰⁾

Alle raadsels rond Fabers brief van 18 oktober 1858 worden opgelost als we aannemen dat deze brief niet aan Gezelle maar aan Algar gericht was.

Algar was te Roeselare belast met de zorg voor de Engelse leerlingen. Deze leerlingen die, zoals vroeger reeds uiteengezet, zeer jong waren, leden in een vreemd internaat, voor lange tijd van huis weg, vaak aan heimwee en klampten zich gemakkelijk vast aan deze vertrouwenwekkende figuur. Lichamelijke uitingen van genegenheid waren bij hen veel frequenter dan bij de enigszins stroeve Westvlaamse jongens. Men kan zich gemakkelijk voorstellen dat Algar aan hun behoefte aan vaderlijke genegenheid tegemoet kwam door hen 's avonds op de knie te nemen en ze te kussen.

Algar was vrijgezel. Als oud Oxfordstudent en Engels intellectueel was hij waarschijnlijk met het verschijnsel van de homosexualiteit beter bekend dan zijn Vlaamse collega's. Meerdere van zijn bekenden, waaronder ook Faber, waren ooit met het probleem van de homosexualiteit geconfronteerd geweest.⁽⁴¹⁾ Het is niet vreemd dat Algar bij zijn oud novicemeester Faber te rade ging als een probleem dat met homosexualiteit verband hield zijn geestelijk evenwicht dreigde te verstoren. Hij wist dat men daar onder Engelse intellectuelen vrijmoediger over sprak en zal er o.a. daarom de voorkeur aan gegeven hebben zich in dit bijzondere geval niet tot zijn Roeselaarse geestelijke leider te wenden.

Ook de hartelijke toon die uit Fabers brief spreekt, en die naar Fabers zeggen ook in Algars schrijven klonk, stelt in deze context geen problemen meer.

Door dit alles vervalt het argument op grond waarvan Westenbroek besloot tot een situatieve homoseksuele of pseudo-homoseksuele neiging bij Gezelle.

Is Gezelle dan ooit verstrikt geraakt in vriendschappen die, anders dan homoseksueel, voor zijn eigen emotionele evenwicht nadelig waren ?

Sommige vriendschappen met de poësisstudenten hebben hem diep beroerd. Ze waren « erotische » vriendschappen ; naar van de Voordes omschrijving « een geestelijke gemeenschap gedragen op een oneindig teeder zielsvertrouwen en geruggesteund door een wederzijds ondergaan van alle schoonheid en alle extasen des gemoeds. »⁽⁴²⁾ Totale belevenissen, die van zijn romantische persoonlijkheid een zeer grote inzet gevergd hebben. In het licht van wat Dupanloup van hem als opvoeder verwachtte, kan Gezelle deze belevenissen niet anders dan positief gevonden hebben. Het schuld bewustzijn dat in sommige gedichten uit de « Gedichten, Gezangen en Gebeden » tot uiting komt, moet daarom niet noodzakelijk gekoppeld worden aan een zekere onvrede met zijn eigen concrete handelswijze als leraar.

Gezelle was opgevoed in een christelijke gedachtenwereld waarin grote nadruk werd gelegd op individuele vrijheid, persoonlijke schuld, drang naar verlossing en genade. In sommige gedichten, waarin hij over schuld en zonde spreekt, drukt hij onzes inziens eerder uit hoe hij in dat grote christelijke spanningsveld zijn plaats zoekt.

Erik Derluyn

VOETNOTEN

1. Félix Dupanloup, ° Saint-Félix, Haute Savoie in 1802, † Lacombe, Savoie in 1878. Was o.a. van 1837 tot 1845 directeur van het Klein Seminarie te Parijs, en vanaf 1849 bisschop van Orléans.
2. Verschenen te Orléans tussen 1850 en 1857 bij de Imprimerie d' Alex Jacob. Wij citeren verder in dit artikel uit de 16e uitgave van dit werk, die te Parijs verscheen in 1923.
3. Ontwerpen voor deze conferenties worden bewaard in het B(isschoppelijk) A(rchief) B(rugge), Map B 277.
4. Zie de conferentie van 24 september 1858 : « Mgr Dupanloup, dans son beau livre sur l'éducation, nous a expliqué hier et ce midi la dignité de l'instituteur, qui est père, mère, magistrat de la famille ; qui exerce même une espèce de sacerdoce comme instituteur... » Dit verwijst naar *De l'Education*, t. II, livre III, chap. 1 en 2, « Dignité et Influence de l'Instituteur. » Ook verder in deze conferentie komen verwijzingen naar Dupanloup voor.

5. Zie hiervoor conferentie van 25 september 1856: « Faut-il appeler souvent les élèves à sa chambre ? Cela dépend - en règle générale souvent, non - surtout s'il y a quelque préférence au moins apparente - on connaît les parents ; on recioit(!) les enfants, on les soigne etc. - Tout cela peut être innocent et bon en soi ; mais cela ne l'est pas sans inconvénient pour l'ensemble. Dès que cela est remarqué, il faut s'en abstenir. Que l'on voie les enfants parmi les autres à leur tour, dans la cour. On doit appeler à sa chambre ceux que l'on veut humilier, briser, pour les soumettre. En particulier on réussit mieux - on parle alors au coeur, on les bouleverse. Cela ne peut se faire en public. »
6. Zie A(rch)ief Kl(ein) Sem(inarie), circulaire van 28 september 1843.
7. Dupanloup, o.c., t. III, p. 261, p. 268 en p. 285.
8. Faict was superior van 1849 tot 1856.
9. Frutsaert was superior van 1856 tot 1859.
10. Over Gezelles niet zo positieve gevoelens hier tegenover ; zie o.a. Ceasar Gezelle, Guido Gezelle, Amsterdam, s.d. (1918), p. 109-110.
11. Dupanloup, o.c., t. II, p. 323.
12. idem.
13. Zie hiervoor J. Pollet, Brief van Gezelle aan Mgr Malou 1857, in Bieckorf, 1954, p. 188-191.
14. Dupanloup, o.c. t. II, p. 324.
15. Dupanloup, o.c., t. III, p. 300.
16. idem, p. 302.
17. J.J.M. Westenbroek, Van het Leven naar het Boek, Kapellen, 1967.
18. Zie hierover o.a. F. Baur, Uit Gezelle's Leven en Werk, Leuven, 1930, p. 75 en vlg.
19. Zie B.A.B., Map C 474, annex bij een ongedateerde brief van B. Van Hove aan Mgr Faict, vermoedelijk van einde 1859 - begin 1860: « Tableau des occupations respectives », met daarin: « Gezelle ; Aide-surveillant au pensionnat 1 1/2 h de surveillance par jour. 13 heures de leçon par semaine. La société littéraire pour la partie flamande. La méditation journalière aux élèves anglais. Un confessional très-suivi. »
20. F. Baur, o.c., p. 90-91.
21. A. Viaene, Guido Gezelle en het Engels college, in Bieckorf, 1950, voorname-lijk p. 129 en vlg.
22. J. Basyn, Guido Gezelle als pedagoog, Zijn leraarschap van 1854 tot 1865, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1970, voornamelijk in de licht-vaardige besluiten op p. 155.
23. Over Arnold en Rugby zie o.a. A. Stanley, The Life and Correspondance of Thomas Arnold, D.D., sometime head-master of Rugby School and Regius Professor of Modern History in the University of Oxford, London, New-York, Melbourne, 1890².
24. F. Baur, o.c., p. 138.
25. J. Algar, ° te Fromes (Engeland) op 12 december 1819, overleed te Roeselare, in het Klein Seminarie, op 21 december 1881. De lijkrede die bij de gelegenheid van zijn begrafenis in de collegekerk werd uitgesproken, wordt bewaard in het A.Kl.Sem.
26. De conferenties dateren van 23 september 1850, 25 september 1850, 13 sep-tember 1852, 14 september 1852, 15 september 1852, 28 augustus 1854 (ver-scheidene proeven), 29 augustus 1854, 30 augustus 1854, 31 augustus 1854, 23 september 1856, 24 september 1856, 25 september 1856, 19 september

1858, 20 september 1858, 21 september 1858, 22 september 1858, 23 september 1858. De waarschuwingen liggen over alle conferenties verspreid en worden telkens weer herhaald. Gezelle kan de conferenties gevolgd hebben vanaf 1854. In een later artikel hopen wij uitvoerig op het belang van deze conferenties voor Gezelles handelen te Roeselare te kunnen ingaan.

27. B. Van Hove was Gezelles collega te Roeselare als retoricaleraar. Vanaf 1859 tot 1869 was hij superior.
L.J. Messiaen was sinds 1854 Prof. syntaxis. Hij was geboren te Komen in 1826 en was uitsluitend Franstalig. Over het onbegrip tussen hem en Gezelle, zie Caesar Gezelle, o.c., p. 258.
H. Delbar, geboren te Moeskroen in 1833, was prof. koophandel, later surveillant en vanaf 1869 tot 1884 superior. In 1859 hielp hij, bij ontstentenis van een econoom, superior Frutsaert op het economaat. Zie B.A.B., Acta Malou, 1859, januari 29.
28. bewaard in B.A.B., Map. B 290. De circulaire dateert van 1 augustus 1858. Daarin : « VII J'ai constaté avec plaisir que l'étude du flamand commence à fleurir dans nos collèges et je désire vivement que cette branche de la littérature soit bien cultivée partout. Le sentiment patriotique tout autant que des considérations d'intérêt moral nous rendent cette langue chère, et doivent nous la faire cultiver. Je tiens à ce que les jeunes gens () dans les paroisses Wallones du diocèse, qui se destinent à l'état ecclésiastique, sachent le flamand avant de se présenter au Séminaire. J'ai déjà fait de cette connaissance une condition d'admission. A dater du mois d'Août 1862, je serai forcé de l'appliquer avec rigueur. »
29. Caesar Gezelle, o.c., p. 109.
30. F. Baur, o.c., p. 165 en vlg.
31. A. Walgrave, Het Leven van Guido Gezelle, Vlaamschen Priester en Dichter, Amsterdam, 1923, dl I, p. 211.
32. F. Baur, o.c., p. 166.
33. bewaard in A(rchief) G(ezelle) M(useum) : « be not too familiar with children als ik pr. ben. I am really ashamed of myself children ».
34. F. Baur, o.c., p. 96-97.
35. Zie o.a. de gesprekken die hij voerde met Neut e.a. en waarover F. Baur o.c., p. 177. A. Walgrave, o.c., p. 228-229, interpreteert een bisschoppelijke circulaire van september 1859 verkeerd, waar hij, omwille van het feit dat zekere punten ook op Gezelle toepasbaar zijn, besluit dat de bisschop deze circulaire voornamelijk omwille van Gezelle geschreven heeft.
36. Zie o.a. F. Baur, o.c., p. 172 en vlg. en P. Allossery, Jubileumuitgave van Guido Gezelles volledige werken, dl IV, p. 142 en vlg.
37. Dit gebeurde o.a. bij Fons Sarneel, Nieuw licht op Guido Gezelle, Ons Erfdeel, 1971, p. 22, en J.J.M. Westenbroek, o.c., p. 156 en vlg.
38. J.J.M. Westenbroek, o.c., p. 159 en 160. Wij geven de tekst van deze brief weer zoals Westenbroek hem liet afdrukken.
39. W.F. Faber, ° Calverley in 1814, † London in 1863. Priester, Oratoriaan, schrijver van religieuze boeken en gedichten. Over hem, Ronald Chapman, Father Faber, London, 1961.
40. Zie brief van J. Faict aan Mgr Malou, vanuit Roeselare op 19 april 1850 ; bewaard in A.Kl.Sem.
41. Ronald Chapman, o.c., p. 200.
42. idem, p. 47.
43. U. van de Voorde, o.c., p. 43.

Nog eens kerkhofblommen

1980. Brugge herdacht de geboorte van Guido Gezelle. Geboorte in de letterlijke zin van het woord. Waarom zou Roeselare en wel 't Kleen Seminarie niet zijn literaire geboorte herdenken ?

Dit was met Kerkhofblommen, het dichterlijk verhaal van een uitvaartdienst te Staden op 5 mei 1858. Inderdaad, Gezelle plukte zijn eerste dichtblommen en lauweren op een graf. Kerkhofblommen « geplukt en bewaard tot nagedachtenisse van zaliger Mynheer Eduard Van den Bussche, Student in Poësis. » Dit was weer een innovatie van Gezelle. Voordien strooide of legde men bloemen of kransen op het graf. En een Engel verplante de bloem...

Voor mij ligt het bidprentje van Ursula Vervaecke, leerlinge in het Pensionaat te Izegem. Ze overleed te Ingelmunster op 1 april 1847... Ik lees :

Une fleur
Sur la tombe de notre chère
Compagne et Soeur.
Dans l'enclos retiré d'un valon enchanteur,
S'élevait blanche et pure une riante fleur,
Dont les parfums si frais embaumaient le parterre
Et répandaient au loin un encens délicieux...
Mais le Seigneur l'avait enviée à la terre :
Un Ange vint la prendre et la planter aux Cieux.

Priester Aloïs Walgrave schreef « Een studie over Gezelles Kerkhofblommen ». Zij verscheen voor het eerst in Biekorf 1912. En kende in 1937 al een tiende druk. Zijn bedoeling omschreef hij als volgt : « ...in zoo verre het nog mogelijk blijkt, en zoo trouw mogelijk, het ontstaan en het groeien van het werkje mee te volgen, het weer te doen herleven door de omgeving waarin het geboren werd en de ziel, waaruit het ontsproot van naderbij te leeren kennen. Met dit doel werd geen moeite gespaard, om ter plaatse zelf, alles, wat nog aan het hoofdfeit herinnert, op te zoeken, om ooggetuigen van de handeling te onderwerpen en wat zij onthouden hebben na zoovele jaren, te redden ; anderzijds... ». Het eerste geschreven getuigenis van een ooggetuige kwam wel van Karel Callebert. In zijn lijkrede te Kortrijk. Ze werd opgenomen in De Nieuwe Tijd 2 december 1899. Callebert heeft het vooral over de voettocht naar Staden, en de begrafenis...

« Maar gij moestet die bloemen, met hem helpen plukken hebben langs den weg... in het sterfhuis, in de kerke en op het kerkhof te Staden !... Gij moestet den Meester... gezien hebben... Gij moestet die stemme gehoord hebben. »

Het jaar nadien schreef Verriest in hetzelfde tijdschrift, zijn « Vlaamsche Koppen ». Op bladzijde 294 heeft hij het over die uitvaart... :

« 's Morgends, heel vroeg, trokken wij te voete uit Rousselaere naar Staden, te begraving van onzen studiemaat Eduard Vanden Bussche... Nu nog zie ik boven

mij die grijze lucht vol mist en voele de koelte van dien morgen. Nu nog word ik de hofsteê geware... Ik zie ons nog... Nu nog, zie ik hem, op den hoop mulle aarde nevens 't graf recht staan en de plooiën van zijn roomschen mantel over zijn schouder geworpen... »

Callebert heeft school gemaakt !

Alleen ziet Verriest niet meer zo duidelijk het uiterlijk van de afgestorven klas-makker... 'maar ik ben 't beeld niet meer zeker' (Walgrave K(erkhofblommen), 13).

Eugeen Van Oye wist Walgrave daaromtrent beter te informeren :

« Eerder klein, mager van wezen, blondharig. Van karakter vriendelijk, ingetrokken, ernstig, schuchter » (Walgrave K. 13).

Geen van die ooggetuigen moet over het bidprentje geschreven of gesproken hebben. Walgrave schrijft, alleen :

« De goede Meester wilde, voor zijn kind, het doodbeeldeke bezorgen en de tekst ervoor dichten. »

Allossery bepaalt nog nader : « Gezelle heeft de tekst van het bidprentje gemaakt op 2 mei 1858. » (Jub. K. 196)

Voor Walgrave en Allossery was het duidelijk. Het bidprentje werd op 5 mei uitgedeeld tijdens de lijkdienst. Stonden de 'Aanteekeningen' van Gezelle zelf, in de vijfde uitgave van 'Kerkhofblommen' (1888), daarvoor niet borg ?

'De bovenstaande **zielgedichtjes**, op twee of drie naar, wierden gedrukt op doodbeeldeken, en uitgedeeld in de kerke, ter nagedachtenisse van gekende overledenen.'

Van enkele 'Zielgedichtjes' weten wij dat ze niet uitgedeeld werden tijdens de lijkdienst. Van een weten wij dat het nooit op een beeldeke gedrukt werd.

Op 19 juli 1882 vroeg dokter Eugeen Van Oye een tekst voor het bidprentje van zijn zoontje Herman, dat op 12 juli overleden was. Op 31 december liet hij Gezelle weten dat hij en zijn vrouw besloten hadden geen 'beeldekes' te laten drukken.

Het zielgedichtje werd in Kerkhofblommen opgenomen onder nummer CLXV.

Het zielgedichtje CLXVI voor Pieter Boudewijn, overleden op 2 juli 1885, werd een maand na de begrafenis uitgedeeld in een nadienst ter gelegenheid van een bezoek aan het graf.

De bidprentjes voor overleden missionarissen werden uiteraard pas in een nadienst in hun geboortedorp uitgedeeld. Aldus nummers CLXVII en CLXX.

Soms schreef Gezelle de tekst voor het afsterven. Aldus LXIII voor Virginie Joyeuse, overleden te Brugge op 16 oktober 1881. De tekst werd al op 7 oktober aan Duclos opgestuurd.

Wellicht heeft Gezelle ook de verzen voor Edward Van den Bussche op voorhand geschreven !

Er zijn ook getuigenissen van ooggetuigen die Walgrave niet kende. Vooreerst

dit van **Theodore Lefevere**, uit Meulebeke, grootvader van Minister Theo Lefevere zaliger (1914-1973). Ook hij behoorde tot Gezelles eerste poësisjaar 1857-1858. Maar tegen zijn goesting. Hij was de grote vriend van Edmond Delacenserie (broer van de architect Louis) uit Brugge, die de gangmaker was van het verzet. Aanvankelijk schijnt dit verzet niets met Gezelle te maken te hebben. Een tiental leerlingen wilden mordicus, op het einde van het schooljaar, hun einddiploma krijgen en daarom, zonder poësis, de lessen volgen bij de retoricale leraar Vanhove. Maar zowel Delacenserie als Lefevere werden het grondig oneens met Gezelles nieuwigheden. Met zijn Vlaamsgezindheid en met wat zij noemden : Gezelles 'bigotterie'.

Voor het eerste pleit hun intrede op dezelfde dag in de Franse afdeling van de Lettergilde, en niet in de Vlaamse waarin hun leraar Gezelle zeer bedrijvig was. Het tweede wordt bewezen door een brief van E.D. aan Theodore Lefevere. Daarin lezen we dat E.D. uit de grond van zijn hart een christelijk leven wil leiden, « bien prier, ne pas faire d'excès etc... Sans toutefois me faire trop grand dévôt. Il y a ici tant de jeunes hommes qui vivent de la sorte : je les vois bien prier et ils s'acquittent bien de leurs devoirs, sans cependant faire rien qui puisse être nommé de la bigotterie. »

Prof. Baur twijfelt eraan of de brief moet toegeschreven worden aan Edward Dambre uit Vlamertinge of aan Edmond Delacenserie (Baur 202, noot 30). Het is wel duidelijk dat een lid van Gezelles Confraternity zo 'n brief niet geschreven kan hebben. En Dambre was daarvan lid. Ergo dus...

Men zou er verkeerd aan doen Lefevere te rekenen bij de onpure elementen van de klas. Bovenvermelde brief en een goed gekende brief van Lefevere aan Gezelle spreken zo iets tegen. Deze laatste brief, eveneens vermeld door Baur (bl. 176), is zeker na 5 mei te dateren. Wellicht uit reactie tegen Gezelle zal Lefevere, de bekende anti-speïst, niet meegedaan hebben aan de drinkpartij die op die hete zomerdag van 5 mei 1858 plaats heeft gehad. Zijn ergernis over het gedrag van een aantal klasgenoten kwam later tot uiting in zijn gespreken met zijn kinderen (Over die drinkpartij, straks). Hij en Delacenserie zullen niet in het gezelschap van Gezelle de terugtocht meegemaakt hebben. Dit deden wel E. Van Oye en H. Verriest. En vermoedelijk de Superior. Hoe anders zou Eugene Van Oye onthouden kunnen hebben dat Gezelle bij die terugkeer meer mededeelzaam was dan bij het komen. 'Hij scheen gelukkig over den indruk dien hij door zijn lijkrede gemaakt had. Hoe zou Walgrave anders vernomen hebben 'dat Superior Frutsaert, van Staden terugkeerend, verklaren moest : dat nooit een menschelijk woord zulk een diepen indruk op hem had gemaakt' (Walgrave, K. 87 en 88). Hoe anders kon Verriest aan Walgrave in een brief van 11 maart 1911 meedelen : « En ik hoor nog Gezelle, sprekend van het laatste vers, dat de lijkrede sluit, zeggen : 't is het enigste goed vers, dat hij (Vandenbussche) geschreven heeft » (Gedichtengroei, 1914, bl. 88).

Van een drinkpartij schijnen noch Gezelle, noch Van Oye, noch Verriest, noch de Superior iets bemerkt te hebben. Maar Theodore Lefevere was zij niet ontgaan.

Theodore (1839-1924) vestigde zich als geneesheer te Menen, waar hij in het huwelijk trad met Clara Eugenie Castelein (Menen 1846-1893). Zij kregen veertien kinderen, waarvan er twee meisjes en twee jongens in het klooster traden en een priester werd in het bisdom. Deze laatste was Maurice Joseph Charles

Theodore (Menen 1870 - Kortrijk 1934). Hij kreeg de priesterwijding in 1893. Tot aan zijn benoeming tot pastoor in Uitkerke was hij werkzaam in het Sint-Amandscollege te Kortrijk, laatst en langst als econoom. Van hem komt de omstandige beschrijving van de glorieuze terugtocht. Die moest dan dienen tot 'goed en deugdelijk bewijs' dat Kerkhofblommen een verkeerd beeld gaf van de feiten en dat het flamingantisme en de bigotterie van Gezelle geen deugd hadden gedaan aan de leerlingen. Hij wist het van zijn vader.

Uit de mond van Maurice Lefevere heeft onze oud-leraar Jozef Versele (1897-1976) die versie van de uitvaart te Staden vernomen en aan zijn leerlingen doorgegeven. Ondermeer aan Karel de Busschere die, zoals genoeg geweten, een uitstekende schooluitgave van Kerkhofblommen bezorgd heeft. Hij was het die, in het Gezellenummer van West-Vlaanderen (1958), die versie bekend maakte. Zonder evenwel Maurice Lefevere te vermelden. Het omstandig verhaal heeft Kanunnik Versele nog eens voorgeschoteld bij een van mijn bezoeken te Rumbeke. Dit bezoek werd nog maar eens te lang uitgesteld. Dat was fout en dit werd mij telkens duidelijk gemaakt als ik een grote vakantie had laten voorbijgaan zonder bezoek. Want dan haalde onze goede oud-leraar zijn eerste indruk van Dichtoefeningen boven... « 't Komt nog van mijn vader » sprak hij. Een wel-sprekende wenk om hem niet meer te vergeten. En dit lukte wel. Voor het volgende bezoek. Helaas, Dichtoefeningen verhuisde in 1976 uit het sterfhuis naar de Benedictijnerabdij te Sint-Andries.

Er is nog een ander getuigenis dat Walgrave niet gekend heeft. Het getuigenis van **Jan Deneve** uit Heist (1836-1866). Hij was één der eerste en voornaamste leden van Gezelles Confraternity. En als zodanig nauw betrokken bij de uitvaart van een medelid. Zijn versie krijgen we heet van de naald in een Franse brief van 28 mei 1858. Hierin geeft hij een relaas van de uitvaart aan zijn jongere zuster Eugenie die toen in een pensioonaat verbleef. Die belangrijke brief werd door André Demedts gepubliceerd in *Dietse Warande en Belfort* 1975, bl. 197.

Dat de klagemeenschap naar de uitvaart mocht gaan, vindt hij niet uitzonderlijk. « Comme il ne demeurait qu'à une petite distance de Roulers, nous avons pu assister, tous les élèves de Poésie, à son enterrement lugubre. » Wist Van Oye beter ? « De tocht naar de begraafing was eenigszins tegen de goesting van de Oversten, maar op aandringen van Gezelle toegestaan. » Zo deelde hij mede aan Walgrave in 1911 (Walgrave K. 91).

In de brief van Deneve vernemen we voor het eerst dat Gezelle niet de enige is die het woord nam bij het open graf. « ...deux de nos chers condisciples ont lu chacun une poésie flamande bien religieuse et funèbre. » En die stelt ons voor twee vragen. Wie zijn de poësisleerlingen en welke Vlaamse gedichten werden uitgeluid ?

Wie zijn die leerlingen ? Wij zijn geneigd daarop te antwoorden : vermoedelijk twee leerlingen die bij de terugtocht bij Gezelle (en bij de Superior ?) gebleven zijn en vroeger al hun aanleg voor voordrachtkunst hadden bewezen. En dit waren dan E. Van Oye en H. Verriest. En welke « poësie flamande bien religieuse et funèbre » werd er voorgelezen ?

In de eerste uitgave van *Gedichtengroei* (1914) spreekt Walgrave over een viertal werken die in verband met Kerkhofblommen in de lettergilde voorgelezen

werden. In de tweede uitgave (1923) werd voor die teksten verwezen naar zijn « Studie over Kerkhofblommen ».

Een eerste werk draagt de titel « **Kerkhoven** ». Het werd door Karel De Vos uit Lichtervelde voorgedragen op 19 december 1858.

Die tekst werd zeker niet voorgelezen te Staden, omdat de jongen op 5 mei 1858 de uitvaartdienst niet bijgewoond heeft. Op 19 december 1858 was Karel De Vos niet « een leerling der Rhetorica » zoals Walgrave het schrijft (K. bl. 95), maar een student in de filosofie. Het is ook niet bewezen dat onder zijn leiding Gezelle de seminariestudent Karel De Vos op 19 december 1858 over Kerkhoven liet spreken, zoals Asselbergs (Anton Van Duinkerken) in zijn studie over Kerkhofblommen (1958, bl. 17) beweert.

Het tweede stuk is een gedicht van Jean Lecocq uit Vinkt.

Het draagt als titel : **Op het Kerkhof** en werd op 10 maart 1859 in de lettergilde voorgelezen. Ongeveer een jaar na de uitvaart te Staden. Jean Lecocq was daar wel aanwezig, maar dit gedicht van 65 verzen heeft hij er niet voorgelezen. De inhoud - die invloed laat vermoeden van Gray's Elegy written on a Country Churchyard - heeft met de overleden klasgenoot niets te maken. Betekenisvol is wel dat deze begaafde leerling, na zijn intrede in de lettergilde, daarin pas als retoriceerling bedrijvig wordt. Hij zal wel behoord hebben tot de groep van Delacenserie en Lefevere die zich in de poësis niet jeunden. Lecocq is de oom van Alfons Mervillie uit Wontergem, beter bekend als Bach Mervillie. Hij was later geneesheer te Staden.

Wie waren dan wel de twee medeleerlingen die Jan Deneve niet noemt ? Op 6 juni 1858, een maand na de begrafening, komen twee poësisleerlingen aan het woord in de lettergilde : Eugene Van Oye en Hugo Verriest.

Eugene Van Oye las toen zijn proza-gedicht **Het Graf**.

Hierin gaat het wel over het afsterven van een vriend. Toch kan het stuk als zodanig niet gebruikt zijn geweest als lijklucht bij het graf, zoals André Demeulemeester in « Rond de eerste uitgave van Gezelles Kerkhofblommen » (Rollariensia 1978, bl. 179) voor mogelijk houdt. Vooreerst : het uitgebreide stuk verwijst naar de begrafenis in het verleden : « Maar wij, die ook op een graf hebben geweend... » Het voornaamste bezwaar is wel dat de tekst duidelijk geschreven werd na lezing van Gezelles « Kerkhofblommen ».

Dit hebben Walgrave (K. 93) en Asselbergs (149) terecht opgemerkt. Van Oye had Walgrave trouwens meegedeeld dat hij, voor het verschijnen van het plakje, in vertrouwen inzage gekregen had van het handschrift. Gezelle, die vermoedelijk al vóór de voorlezing in de lettergilde, Van Oyes tekst kende, heeft die met enkele wijzigingen in 1867 in zijn Rond den Heerd overgedrukt.

Het is evenwel niet uitgesloten dat het oorspronkelijk stuk onder invloed en leiding van Gezelle volledig herwerkt werd. Wellicht is het niet zonder belang hierbij te vermelden dat in het bewaarde schrift van de lettergilde zowel onder de titel als in de rechterbovenhoek een vreemde hand geschreven heeft : Gij, onnoozelaar ! Later werd die onvriendelijkheid met inktstrepen doorstreept. Was dit een vijandige uiting tegenover Van Oye of een averechtse appreciatie van de voordracht bij het graf ?

En dan Hugo Verriest. Op dezelfde vergadering op 6 juni 1858 werd hij met zijn proefwerk « Aen Vlaenderen » als lid van de lettergilde aanvaard. Wegens het ontbreken in het verslagboek van alle teksten van Verriest kon zelfs Walgrave geen kennis meer nemen van de inhoud van dit stuk. Maar de titel volstaat wel om te besluiten dat « Aen Vlaenderen » geen toespraak tot de overleden klasgenoot geweest kan zijn. En toch achten we het geen toeval dat Verriest op die dag samen met Van Oye optrad en lid werd van de lettergilde. Heeft het samen optreden te Staden en de terugtocht met Gezelle, Verriest en Van Oye nauwer bij elkaar gebracht ? Mogelijk wel. Blijft dan wel de vraag : Wat heeft Verriest dan wel voorgelezen bij het open graf ?

Een gedicht van Gezelle ? Het gedicht van het bidprentje :

Zoo der ooit een bloemke groeide
Over 't graf waarin gy ligt...

In Kerkhofblommen lezen we namelijk dat, voor de grafrede, de kist reeds gezonken was.

Ons vermoeden kan verklaren waarom noch Gezelle, noch Van Oye, noch Verriest iets over deze voorlezingen meegedeeld hebben.

PERIKELEN ROND HET BIDPRENTJE

Volgens Van Oye was de tocht naar de begraafing 'eenigszins tegen de goesting van de Oversten, maar op aandringen van Gezelle toegestaan' (Walgrave K. 91). Die late en niet bevestigde bewering van Van Oye wordt door Asselbergs een eerste keer gewijzigd door Gezelles aandringen aanhoudend te noemen. Volgens Asselbergs (1958) (bl. 10) maakte Gezelle de tekst van het bidprentje op een ogenblik dat hij nog niet wist dat hij met zijn klas « te lijk » zou gaan. Want 'het verlof ertoe werd door Superior Frutsaert eerst na aanhoudende aandrang gegeven'. Uit het getuigenis van H. Verriest : « en wij **mochten** naar zijne begraafing gaan naar Staden » besluit Asselbergs anderzijds : « Het verlof, gegeven door de Superior van het Seminarie, werd aanvaard als een uitzonderlijke gunst. » Op dezelfde bladzijde (bl. 14) beweert Asselbergs dat de grafrede van Gezelle - een levensles - gekenmerkt wordt door een sterk afwijken van het schoolse voorschrift, waardoor zijn leraarschap op de duur onmogelijk werd gemaakt. Die onafwendbaarheid van Gezelles ontslag als poësisleraar leest hij trouwens af uit het rapport van Frutsaert op 10 augustus 1859 over Gezelles gemis aan methode. In 1971 verschijnt in Gezelliana een bijdrage over Kerkhofblommen. De auteur is pater Emiel Janssen. Uit de bovenvermelde beweringen besluit ook hij dat de aanwezigheid van de klasgemeenschap op de begrafenis, aan het Kleinseminarie wel geen gewoonte geweest zal zijn.

In de bespreking van deze studie in de Gezellekroniek (nr. 9) stellen we de vraag of Gezelle te Roeselare die gewoonte begonnen zou zijn.

In bepaalde instituten immers mocht de gehele schoolgemeenschap naar de uitvaart van een overleden leerling. Voor Roeselare konden we ons enkel beroepen op een geval van latere datum. Op 23 februari 1868 overleed Charles-Louis Bruneel, een tienjarige leerling uit het Sint-Michielsgesticht (L.A.). Hij werd te Kachtem begraven.

Op het bidprentje staat het verhaal van de begrafenis. De medeleerlingen 'droegen en volgden zijn lichaam ten grave'.

Uit de tekst blijkt voldoende :

1. de aanwezigheid van de klasgemeenschap op de uitvaart.
2. dat dit bidprentje vermoedelijk niet tijdens de uitvaartdienst werd uitgereikt, maar tijdens een nadien in 't College.
3. dat de klasmakkers, samen met de schoolgemeenschap, het drukwerk bekostigd hebben.

In zijn bovenvermelde studie kwam A. Demeulemeester ons te hulp. Uit het belangrijk familie-archief Bethune haalde hij een sluitend bewijs :

1. dat de gewoonte, om naar de uitvaart te gaan, te Roeselare al bestond vóór 1858. Tenminste als de tocht te voet te doen was.
2. dat een nadien in het Klein Seminarie niet ongewoon was.

Econoom Felix Bethune schrijft aan zijn vader dat op donderdag 28 april 1853 een zekere Lecoutere, leerling in de Syntaxis (vierde jaar) te Ingelmunster begraven werd. Met hun leraar Mahieu zijn de klasgenoten naar Ingelmunster gegaan. Op zaterdag 30 april volgde de nadien in het Klein Seminarie in aanwezigheid van de familie. Inderdaad de overlijdensakte leert ons dat Henri Vercoutere, zoon van Ivo en Francisca Loncke, op 27 (!) april 1853 overleden is. Hij was 19 jaar.

Een sterfgeval vooral in het internaat verried bijna altijd dat de ziektekiemen de hele klas hadden aangetast. De haard van de besmetting kan moeilijk nagegaan worden. De gevolgen lieten zich soms jaren later gevoelen.

Charles Lecoutere behoorde tot de retoricaklas 1855. Een klasgenoot was August Slosse uit Bellegem. In een rapport over de kandidaten voor de filosofie noteerde Superior Faict bij zijn naam 'omnes huius qui sorores phtisi absumptae' (al zijn zusters waren aan tering gestorven). Bij Gustaaf Vanneste, geboren te Kuurne 1832 maar woonachtig in Ingelmunster, noteerde hij dat de slechte resultaten van de leerling te wijten waren aan zijn ziekelijkheid. Tegen de aanvaarding van August Glorieux uit Zwevegem waren er bezwaren 'utpote signa quaedam amentiae praebentur'. In een brief van Van Oye aan Gezelle vernemen we dat de jongen aan de universiteit krankzinnig geworden is en overleden is. (Jub. Br. I bl. 103)

Demeulemeester geeft anderzijds voedsel aan de niet bewezen bewering dat de voettocht naar Staden tegen de goesting van de Superior was. Hij verwijst daarbij nog maar eens naar de moeilijke start van Gezelle als poësisleraar. Een start die aanleiding had gegeven tot heel wat herrie. Cum hoc non propter hoc ! De geschiedenis van die mythe hebben wij uitvoerig behandeld en weerlegd in de Gezellekroniek nr. 13.

Voor Demeulemeester is het duidelijk dat het bidprentje niet tijdens de uitvaartdienst in Staden werd uitgedeeld. Maar hij acht het helemaal niet zo zeker dat het tijdens de nadien in het Klein Seminarie bedeed werd. Dit neemt men evenwel gewoonlijk aan, schrijft hij (bl. 175). Jawel maar nog niet zolang.

* Voor Asselbergs (1958), die daarin Allossery naschrijft, stond het nog vast dat het bidprentje werd rondgedeeld bij de uitvaart in Staden. Daarom moet het op 4 mei 1858 gecorrigeerd zijn geweest. Ook zonder de deelneming van de klasgenoten aan de uitvaart zou het bidprentje met dezelfde 12 verzen te Staden zijn uitgedeeld. Maar dan hadden we kerkhofblommen niet gekend (bl. 10).

* J.J. Westenbroek was de eerste om een vraagteken te plaatsen achter een taaie traditie. Dit was in zijn boek « Guido Gezelles laatste tekst van Kerkhofblommen » (1964). Aanleiding was een kritische lezing van het bekende bidprentje. Vooral van de randtekst :

« Poeseos alumni in Minori Sem. Rollar.
eximii et dilecti condiscipuli
atque in Christo fratris in memoriam ».

Hij vertaalt :

« Aan de leerling in Poësis in het Klein Seminarie
te Roeselare,
aan de voortreffelijke en dierbare medeleerling
en aan de broeder in Christus ter nagedachtenis ».

Die vertaling werd overgenomen door Pater E. Janssen.

Blijkens die tekst heeft Gezelle het bidprentje niet opgemaakt namens de familie, maar namens de Roeselaarse Seminariegemeenschap. Van Karel de Busschere kreeg hij de mededeling dat het in het Klein Seminarie in de twintiger jaren de gewoonte was dat, bij het overlijden van een medeleerling, de klas (tenminste deels) de bidprentjes bekostigde voor de nadienst. Omdat het toen nog niet zeker was dat dit gebruik al in 1858 bestond, kon de eminente auteur alleen maar vermoeden dat het bidprentje niet voor de uitvaart in Staden, maar voor een plechtigheid in het Klein Seminarie werd opgesteld (en dus uitgedeeld) (bl. 60). Toen Demeulemeester zijn studie in 1978 publiceerde, had hij al het bewijs voor het bestaan van een nadienst vóór 1858 gevonden. Voor hem stond het daarom vast dat het klas-bidprentje niet te Staden werd uitgereikt. Daarom noemde hij het een kleine historische vergissing dat op 5 mei 1858 in de parochiekerk te Staden het bidprentje in zijn oorspronkelijke vorm aan de gelovigen werd uitgereikt. Ook voor hem was het bidprentje een Roeselaarse aangelegenheid, maar daarom acht hij het niet zeker dat het werd uitgereikt tijdens de nadienst. Waar Westenbroek spreekt van een **Seminariegemeenschap** in de zin van Collegegemeenschap stelt hij dat, spreken van een **klasgemeenschap**, wellicht een juist woordgebruik is (bl. 176). Hiervoor geeft hij twee argumenten.

De latijnse randtekst acht hij verkeerd vertaald. In alumni ziet hij een nominatief meervoud. Zijn vertaling luidt als volgt : 'De leerlingen van de Poësisklas in het Klein Seminarie te Roeselare ter nagedachtenis van den voortreffelijken en dierbaren medeleerling in Kristus'. In een voetnoot verenigt hij de betekenis van alumnus tot 'inwonende leerling'. Hierdoor krijgt men de indruk dat de auteur denkt dat in 1858 alle poësisleerlingen internen of thuisliggers waren. Wat evenwel niet het geval was. In de Palmares 1858 worden Charles Callebert, Edouard

Werbrouck, Frédéric Bonte en Emile Dekiere vermeld bij hen die 'parmi les élèves externes' een naprijs voor Sagesse kregen. Het is anderzijds moeilijk aan te nemen dat het bidprentje alleen de aangelegenheid was van een groep internen uit de poësisklas.

Wellicht hadden Dr. Westenbroek en Pater Janssens « ter nagedachtenis » beter vertaald door « tot aandenken » (aan)... Dan zou de vertaling niet de indruk hebben gegeven dat zij 'alumni', 'condiscipuli' en 'fratris' als een datief enkelvoud aangezien hebben. Het is wel mogelijk in deze drie woorden een genitief enkelv. te zien. Temeer dat Gezelle vertaalt : « Ter dierbaar, en zaliger Gedachtenisse van onzen beminden broeder in Christo Mijnheer..., student in Poësis... » Een vergelijking met vele andere bidprentjes wettigt echter wel de mening van Demeulemeester dat Alumni een nominatief meervoud is. Het verzwegen werkwoord laat ons intussen in het ongewisse of de klas enkel voor de tekst gezorgd heeft, dan wel of zij ook het drukwerk betaalde. Soms is dit duidelijk uitgedrukt zoals '...sententias... inscribendas curaverunt' (zorgde voor de bijbelteksten) ofwel : D.D.D. (dono dederunt of betaalden).

Voor Westenbroek was het klein aantal bewaarde exemplaren één van de argumenten om te vermoeden dat de eerste druk van Kerkhofblommen op een zeer kleine oplage gedrukt werd. Dat het kleine plaketje enkel voor de besloten kring van de medeleerlingen bestemd was. Dit schijnt plausibel. Te meer dat in de eerste druk nergens een imprimatur of approbatio voorkomt. Zou die eerste druk niet een proefballonnetje zijn geweest ? Straks moest Dichtoefeningen in de openbaarheid verschijnen.

Het argument van Westenbroek gebruikt Demeulemeester om van het bidprentje een klas-bidprentje te maken en niet eens een College-aangelegenheid. Het oorspronkelijk bidprentje is « thans uitzonderlijk, zéér, zéér zeldzaam, even zeldzaam als een nederlandstalige Delbarbrief, wat bewijst dat ze werden verspreid in zéér beperkte kring, de klasgemeenschap van de Poësis... » Hij acht het zelfs mogelijk dat het werd uitgedeeld in het klaslokaal van de Poësisklas en niet in de Collegekerk tijdens de nadienst (die toch een College-aangelegenheid was). Het lijkt alles zo logisch. Toch moet de goedgedocumenteerde speurder wel zelf aangevoeld hebben dat zijn opvatting nog best de bevestiging kon verdragen van authentieke archiefstukken. Hoe verklaart men anders de mededeling in voetnoot dat, volgens Prof. R.F. Lissens, er van de drukkerij Stock-Werbrouck « geen brieven, contracten of andere documenten uit de jaren 1850 bewaard zijn » ! Dit staat inderdaad in Lissens' « Kanttekeningen bij de eerste uitgave van Gezelles 'Vlaemsche Dichtoefeningen' » (1964). Dit zal wel waar zijn met betrekking tot Dichtoefeningen, maar niet in betrekking tot het bidprentje.

Inderdaad. In 1856 legde drukker Louis-Joseph Stock-Werbrouck een album aan, waarin hij een drukproef van de bij hem gedrukte bidprentjes plakte en daarbij het aantal exemplaren en de prijs schreef. Het album is nu eigendom van de Familie Verduyn uit Rumbeke, die ons voor deze studies alle faciliteiten schonk. Enkele (Franse) exemplaren uit andere drukkerijen afkomstig tonen aan hoe de collectie drukproeven ook voor de klanten bestemd was. Uit dit bewaarde album halen we een aantal gegevens die we voor onze discussie bijzonder relevant achten.

Wij hebben het over enkele bidprentjes van leerlingen die vóór Edward Van den

Bussche overleden zijn. Ook enkele bidprentjes van overledenen uit zijn familiekring. Dit is 10 in totaal : vijf overleden leerlingen, vijf overleden familieleden. Daarvan hebben we een overzichtelijke tabel gemaakt, waarbij wij wat nodige of nuttige commentaar voegen. Pas daarna trekken we onze besluiten. Voor zover dit nog nodig is. Maar eerst nog wat achtergrondinformatie.

In de collectie Stock-Werbrouck komen er ook een aantal Franse bidprentjes voor van niet-studerenden.

Tot onze verwondering vonden we geen enkel bidprentje van leerlingen uit het Pensionnat des Soeurs Grises. In 1858 begint de Maria-Congregatie van het pensionaat een 'Souvenir du mois de mai' uit te geven. Uiteraard eens per jaar ! De Franse bidprentjes zijn in die jaren nog gering en komen gewoonlijk voor naast een Vlaams bidprentje met grotere en minder dure oplage. De Franse bidprentjes wijzen meer op een statussymbool van de gegoede en meer ontwikkelde stand dan op een verfranse familie. Enkele uitsluitend Franse exemplaren verwijzen naar Franse of Waalse herkomst.

Merkwaardig is wel dat twee Vlaamse onderpastoors 'van te lande' een Frans bidprentje krijgen. We zouden geneigd zijn dit enkel toe te schrijven aan hun familie. Vergeten we echter niet dat ook te Roeselare de burgerij het Frans als geschreven omgangstaal begon te gebruiken. Maar dit wordt een aparte studie. Hier dan een tabel in verband met gegevens over bidprentjes voor leerlingen en één met gegevens over bidprentjes uit de familie Van den Bussche (al dan niet aaneengeschreven).

	Jules Nys (4e Lat.)	Hendrik Heldenberg (3de)	Karel Tanghe (rheto)	Désiré Vanhaute (rheto 1857)	Edward V.d.Bussche (poësis)
overleden	25.03.1856	21.04.1856	10.07.1857	30.04.1858	03.05.1858
	Prijs %	Aantal			
V	1			50	
L	1,75				250
A	2			130	150
A	3	400			
M	7	100			
S	10				30
TOTAAL :		500		180	430
F	1	100			400
R	1,75	100		250	
A	2				
N	3	300	400		
S	3,5		300	32	
	7	100	100	20	
TOTAAL :		600	500	350	400
TOTAAL :		600	1.000	350	480
					830

Vlaamse teksten	Jan-Bapt. Vanden-bussche	Isabella Vanden-bussche	Maria-Ludov. Vanden-bussche	Virginie Delaey	Constant. Vanden-bussche
overleden	10.06.1858	09.01.1861	28.04.1861	13.11.1856	04.01.1858
Prijs %	Aantal				
1					250
1,25			200		
1,75	250	150		250	
3					
7,5		100			
TOTAAL :	250	250	200	250	250

1. Jules Joseph NYS

Is geboren in Parijs. Hij overleed te Moeskroen op 25 maart 1856 als leerling in de vierde Latijnse. Hij was toen 14 jaar, drie maanden. Hij had een broer die in het palmares 1854 vermeld staat in de vierde Latijnse. Als leraar Vlaams voor de Walen moet Gezelle Jules drie jaar les hebben gegeven. Het spreekt vanzelf dat het doodsbeeldeke uitsluitend in het Frans werd opgesteld. Het werd gedrukt bij Louis Stock-Werbrouck te Roeselare... 'A la mémoire de notre cher et bien aimé condisciple.' Het is duidelijk dat het gediend heeft voor een nadienst in het Klein Seminarie. Opvallend is evenwel de grote oplage : 600 ! Zal zeker ook als familieprentje gediend hebben. Dat de namen van de ouders daarop niet vermeld worden is hiervoor geen bezwaar. Vóór 1870 komt dit uiterst zeldzaam voor.

2. Hendrik HELDENBERG

Geboren te Langemark op 28 april 1836. Als leerling in de derde Latijnse, overleden in het Klein Seminarie op 21 april 1856. Hij was lid van de Mariacongregatie. Voor hem werden bij Stock-Werbrouck een Vlaams en een Frans prentje gedrukt. Juist dezelfde oplage voor beide : 500 ! Op het Vlaamse bidprentje vraagt de overledene dat zijn vrienden voor hem zouden bidden en dat zijn leeraars hem zouden indachtig zijn in 't opdragen van de aanbiddelijke offerande'. Die tekst is voorafgegaan door de volgende verzen :

Eilaes, zyn uer was dan gekomen !
 Verlangend om een beter lot
 Heeft zyne Ziel heur vlugt genomen.
 Hij vond een Vader weêr by God !
 En wij, die zyne deugd beminden,
 Vervolgen wij de zelfde baen,
 Wy hopen Hem eens weêr te vinden
 Waer Hy ons slecht is voorgegaen

Op het Franse bidprentje komt alleen een vertaling van de prozatekst. Maar nu worden de Vrienden 'Chers Condisciples'.

Beide teksten zullen wel door dezelfde leraar opgesteld zijn. Hoogstwaarschijnlijk door Castel (1814-1886), die als poësisleraar Vlaams gaf in de derdes en, zoals Heldenberg, afkomstig was van Langemark.

1000 exemplaren is een groot getal om uitgedeeld te worden in de nadienst te Roeselare. De Vlaamse santjes zullen gediend hebben voor de begrafenis te Langemark, waarop de medeleerlingen wegens de afstand niet aanwezig konden zijn. De Franse zullen dan bestemd geweest zijn voor de leerlingen en voor de familieleden die naar de nadienst zouden komen.

Een innovatie ! De medeleerlingen lieten te Langemark een grafmonument oprichten. En ook het opschrift was in 't Frans :

A la mémoire
de notre cher et bien-aimé Condisciple
Monsieur
Henri Heldenberg
élève de Troisième
membre de la Congrégation de la Ste Vierge
au Petit Séminaire de Roulers
né à Langemark le 28 Avril 1836
pieusement décédé à Roulers le 21 Avril 1856.

En Langemark was geen Waalse gemeente zoals Moeskroen en Komen ! Opnieuw geen vermelding van de overleden ouders, evenmin als op het bidprentje !

Jan-Baptiste Bethune (alias Jan Gotiek), broer van econoom Felix Bethune, tekende de schets van het gedenkteken.

De vader van de overledene was Hendrik Heldenberg uit de gekende familie van wijnhandelaars te Kortrijk. Hij had twee broers priester, van wie Antoon (1817-1880) collega is geweest van Gezelle te Kortrijk. Vader Heldenberg had zich als geneesheer te Langemark gevestigd, waar hij op 6 juli 1854 overleed.

De moeder van de overleden leerling was Amelia Verrein uit Langemark. Ze overleed op 11 oktober 1845. Op 36-jarige leeftijd. Haar broer-priester, Karel-Lodewijk Verrein (1812-1883) ligt begraven te Tielt. Onder een Franse zerk. Een van haar zusters, Theresia, was gehuwd met Benedict Bayart uit de gekende brouwersfamilie te Passendale. François Bayart, priester gewijd op 19 december 1857, volgde in 1861 Bruno Roose op in de vijfde Latijnse (nu : 2de jaar).

Hier nog een toemaatje.

Op 7 april 1859 overleed te Kortrijk na een langdurige ziekte Emiel Joseph Bossaert. Hij werd geboren te Kortrijk op 31 december 1838. Voor het bidprentje maakte Gezelle het zielgedichtje IX : Naer sterren, als de zonne uitschiet...

Het jaarschrift : 'Condiscipuli amico' maakt duidelijk dat het Vlaamse bidprentje uitging van de medestudenten uit de afdeling Wijsbegeerte. Wie heeft Gezelle om een tekst verzocht ?

Tot deze groep van 32 studenten behoorden een aantal klasgenoten van Hendrik Heldenberg († 1856). Onder meer de primus van dit jaar : Jan Timmerman uit Oostnieuwkerke. Samen met Felix Degrendele uit Ardoosie (° Beveren), Bruno De Splenter uit Ooigem, Charles Devos uit Lichtervelde, Charles Malfait uit Roeselare, was hij lid van Gezelles Confraternity. Gezelle-fans uit andere colleges waren : (Joannes) Henricus Rembry uit Moorslede, Julius Vanlerberghe uit Kortrijk en Eugene Verleure uit Ieper. Van die groep zou Juliaan Gheysen uit Gullegem op 4 januari 1862 overlijden.

Het Vlaamse bidprentje voor Bossaert zal wel gediend hebben voor de nadienst in Roeselare. Er was ook een Frans bidprentje dat te Kortrijk gedrukt werd. Volgens Allossery (Jubileumuitgave K.) vermoedelijk een familieprentje.

Werd het tijdens de uitvaartdienst uitgereikt? Of in kleine oplage nadien gedrukt voor de familie? Dit laatste is goed mogelijk. Maar niet bewezen.

Voor Heldenberg was er een Vlaams bidprentje voor de uitvaartdienst te Lange-mark en een Frans voor de Collegegemeenschap.

Voor Bossaert was er een Frans bidprentje voor de familie en een Vlaams voor het Klein Seminarie. Quantum mutatus ab illo! Gezelle wordt gevaarlijk.

3. Charles Louis TANGHE

Geboren te Wingene 8 oktober 1836. Aldaar overleden op 10 juli 1857 'à la suite d'une maladie de langueur'.

Karel was leerling in de retorica en lid van de Mariacongregatie. Een Frans bidprentje en nu duidelijk betaald door de klasgenoten.

links : Schola Rhet(oricae) Min(or)is Sem(inarii)

boven : Dilecti condiscipuli

rechts : in piam memoriam, hoc monumentum D.D.D.(edit).

Dit als randtekst.

Als gedicht :

Mon Dieu, j'ai bu jusqu'à la lie
La coupe amère des douleurs.
Ah ! pourquoi prolonger ma vie ?
N'eut-elle point assez de pleurs ?
Le Ciel m'exauce... Il me délivre
des maux du terrestre séjour ;
Je meurs, amis, mais pour revivre
Et vous revoir au ciel un jour.

Dit gedicht verraadt de hand van de retoricaleeraar Bruno Vanhove. Het Franse prentje was duidelijk in eerste plaats bedoeld voor de leerlingen en leraars van het Klein Seminarie... Een oplage van 350 exemplaren. Was er ook een Vlaams bidprentje, mogelijks gedrukt in Tielt? Werd niet teruggevonden. Zelfs dan is er geen bewijs dat het Frans bidprentje tijdens de uitvaartmis niet uitgedeeld werd aan de familie en het Vlaams aan de gewone gelovigen. Wij kennen daar nog voorbeelden van in eigen familie.

Wingene was vanzelfsprekend te ver afgelegen voor een voettocht! De klasgenoten gingen niet naar de uitvaart.

4. Désiré-Jan VANHAUTE

Geboren te Kortemark op 5 december 1834. « Aldaar in den Heere verscheiden op Mei-avond 't jaer 1858. »

Drukker Stock-Werbrouck en Zoon drukt twee bidprentjes. Een Vlaams en een Frans. Van het Vlaamse santje (eerste druk) werden 130 exemplaren van 2 F % en 50 van 1 F % besteld. Dit was nr 142 in de collectie. Het volgnummer staat in potlood onder de drukproeve. Dit bidprentje was duidelijk bestemd voor de uitvaartdienst te Kortemark. Diende ook als familieprentje.

Aangezien Vanhaute behoorde tot de retoricaklas (1856-1857) zullen er zeker geen leerlingen uit Roeselare op die begrafenis aanwezig geweest zijn. Ten andere, Kortemark was te ver voor een voettocht daarheen. Op dit familieprentje worden de ouders niet vermeld. Nog geen gewoonte ! Wordt wel vermeld dat hij Stud(ent) was in Rhet(orica), in 't Kleen Seminarie te Rousselaere.' Dat hoorde daarbij, kwestie van standing.

Gezelle maakte het gedicht. Een sonnet dat later als nr. VI in de Zielgedichtjes van Kerkhofblommen werd opgenomen.

Een vraag. Wie heeft Gezelle om dit gedicht gevraagd ?

Vanhaute was geen oud-leerling van Gezelle. Geen lid van zijn Confraternity. Geen lid van de lettergilde. Wellicht een biechteling ? Tot zijn klasgenoten behoorden wel de Gezellevrienden : Karel Eugeen Legein uit Roeselare, Karel Depoorter uit Esen en Albert Stroom uit Stuivekenskerke, allen studenten in de filosofie.

De drukproeve van het Frans bidprentje is nummer 143 in de Collectie Stock-Werbrouck.

De Franse tekst werd op drie verschillende beeldekjes gedrukt. Wat door het verschil van prijs boven de drukpers wordt aangeduid : 250 ex. aan 1,75 f % ; 32 ex. aan 3,5 F % ; 20 ex. aan 7 F % . Dit Franse bidprentje was zonder twijfel bestemd voor een nadienst in het Klein Seminarie : « Pieux Souvenir de feu notre Ami et Condisciple... » In 1857 hadden 22 retoricaleerlingen het College verlaten. Voor het eerst krijgen we hier een nauwkeurige beschrijving van de slepende kwaal waaraan Vanhaute gestorven is.

Ook op dit bidprentje staat een gedicht van 8 verzen.

Het geheel komt van Bruno Vanhove, de retoricaleeraar en directeur van de Lettergilde. Voor zijn collega's in het Dunencollege te Brugge was Vanhove eens « Onze Dichter ». In Roeselare was hij sinds de aanwezigheid van Gezelle alleen nog « Notre poète ».

5. Edward VANDEN BUSSCHE

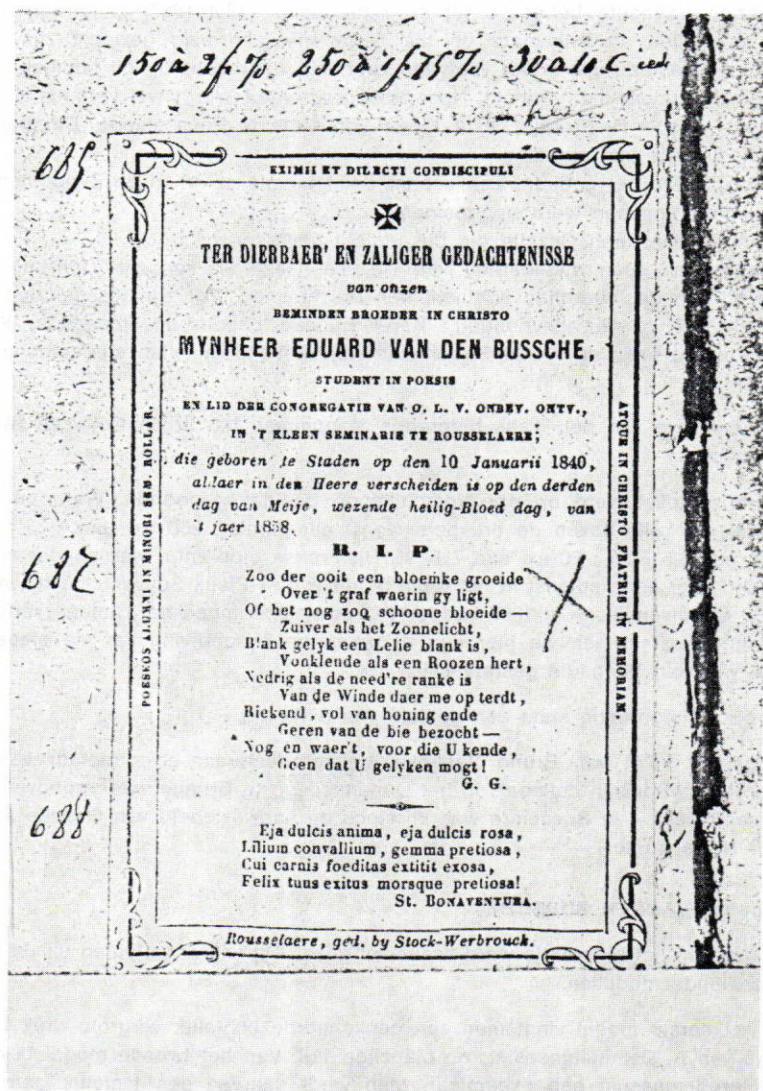
De tekst van het bidprentje werd tweemaal gezet. Dit valt af te leiden uit de twee verschillende modellen.

Van het eerste model vindt men een geclicheerde lichtelijk vergrote druk in de studie van A. Demeulemeester, op bladzijde 178. Van het tweede model bewaart het Gezellemuseum een exemplaar. Men vindt daarvan een tamelijk getrouwe nadruk in de Jubileumuitgave Kerkhofblommen, bladzijde 217 en in de schooluitgaven van Kerkhofblommen door K. de Busschere bezorgd. De herdruk, die op het herdenkingsfeest in 1958 te Staden werd uitgedeeld, gaat eveneens naar dit model terug.

Het verschil tussen model I en model II valt dadelijk op :

a. Model I : de lijst is op de vier hoeken sober versierd. In Model II is de lijst louter liniair. Zonder versiering.

b. De randtekst van Model I is op beide zijden ongeveer een halve centimeter lager dan op Model II en de hoofding is lichtelijk in een ander lettertype gedrukt. Voor zover Model II getrouw werd afgedrukt.

Drukproeve Model I uit het Album Stock-Werbrouck, die op drie verschillende prentjes gedrukt werd.

Boven de drukproeve : verschillende oplage en prijsaanduiding. Links van de drukproeve : de cijfers 685 tot 688 duiden de onderscheiden onderdelen van de tekst aan.

Onderaan de drukproeve : het volgnummer in het album : 145 werd op onze fotokopie niet opgenomen.

c. Er is voornamelijk een verschillende spelling.

In **Model I** lezen we :

TER DIERBAER' EN ZALIGER GEDACHTENISSE
van onzen
Beminden Broeder in Christo.

Die hoofding schijnt zomaar gekopieerd van het santje dat Gezelle maakte voor Hendrik Groensteen, zijn medestudent te Roeselare en te Brugge, overleden op 12 januari 1854. Zie Zielgedichtjes III. In ongewijzigde vorm komen en verzen en gedeeltelijk de hoofding voor op het bidprentje van priester Karel Delaey. Overleden te Staden op 7 juni 1856.

Op het bidprentje van Lodewijk Dewulf, overleden 28 juni 1852, en waarvoor Gezelle het Zielgedichtje I schreef, stond 'GEDACHTENIS' en niet 'Gedachtenisse'.

In **Model II** wordt de tekst :

TER DIERBAER EN ZALIGER GEDACHTENIS

In de Collectie Stock-Werbrouck vinden we de drukproeve van Model I terug. Het volgnummer is nr. 145. Komen er onmiddellijk voor : nr. 142, het Vlaamse bidprentje voor Désiré Vanhaute, nr. 143, het Franse bidprentje voor dezelfde ; nr. 144, het bidprentje voor de Weduwe van Jacobus De Laey (op 86-jarige ouderdom overleden te Gits op 1 mei 1858). Voor haar nog maar eens 250 stuks, nu aan 3,5 F %.

Boven de drukproeve voor Edward Van den Bussche staan de oplage en de prijs : 150 à 2 F % ; 250 à 1,75 F % ; 30 à 10 c. ieder. De verschillende prijzen gelden alleen de kwaliteit (en prijs) van het doodsbeeldeke waarop dezelfde tekst gedrukt moest worden. Dit vermoeden werd bevestigd door het luxe-exemplaar van Hugo Verriest dat onlangs teruggevonden werd in de nalatenschap van Louise Verriest, dochter van prof. Gustaaf Verriest.

De afmetingen daarvan zijn : 15 x 11,30 cm. Behalve het kruisje bovenaan is de bedrukte kant in niets verschillend van de bidprentjes. Dit is een van de 30 exemplaren die 10 centiem het stuk kosten.

Dit luxe-exemplaar werd in grootte en prijs nog overtroffen voor de broer van Karel-Eugeen Legein die op 14 juli 1860, na zijn laatste examen, te Leuven overleden is. Naast een oplage van 5.430 ex. werden er 25 ex. gemaakt van 18 x 13,5 cm. De verzen kwamen van Karel Eugeen :

Geen bloemke en bloeide er ooit zoo schoone,...

Op de voorkant van dit luxe-exemplaar staat Sint-Hubertus afgebeeld. Eigendom van het Genootschap voor verspreiding van religieuze kunst te Düsseldorf.

Baur wist dat Gezelle, die een hekel had aan de wansmakelijke Franse beeldekes en straks in Brugge lid wordt van de Heilige-Beeldekensgilde, met hetzelfde doel als het Genootschap in Düsseldorf, al in zijn grootseminaristentijd in betrek-

king was met « Der Verein zur Verbreitung religiöser Bilder » in Düsseldorf. Als bemiddelaar daarbij noemde hij de Coblenzer De Korff met wie Gezelle in 1856 in correspondentie was (bl. 100). Daarbij beging de Gentse hoogleraar een kleine vergissing. Niet Gezelles studiemakker De Korff, maar zijn leerling Saffenreuter was van Coblenz (1840 - St. Anne's Fairfield, Eng. 1904).

De Korff, eigenlijk Baron Gaspar von Korff (zu Harkotten), was geboren te Münster op 7 juli 1813. Geen klein bier, die von Korffs. Gaspar was enkele tijd hulprechter te Berlijn en kwam, na moeilijkheden met het protestantse milieu, naar Leuven studeren.

Een van zijn broers was gardiaan in het klooster van Burghausen en zijn oudste zuster was gehuwd met de broer van Mgr. baron von Ketteler, bisschop van Mainz.

In 1846 verscheen van baron de Korff : « Histoires d'Allemagne » (Librairie Universelle, 304 en 168 pp.).

Door Malou, toen nog universiteitsprofessor, belandde Gaspar in oktober 1851 in het Grootseminarie te Brugge, waar hij Gezelle leerde kennen. Hij bleef er niet lang, want in het Grootseminarie kon hij geen Vlaams leren ! Daarom ging hij inwonen bij de pastoor van Meetkerke. Baron von Korff schijnt ook een goedgekende mijnheer te zijn geweest in het Gezellegezin en in Roeselare. Op 29 maart 1854 schrijft Gezelle immers vanuit het Klein Seminarie aan zijn ouders : « Meest al de professors hebben hier een nieuwe soorte van lampen lijk Mr. De Korffs. 'k Zou misschien best ook zulk een hebben. »

In 1856 ontving Gaspar von Korff de priesterwijding en zijn benoeming tot onderpastoor te Marke, waar hij bevriend werd met Leopold Slosse. Slosse schreef voor hem - op voorhand ! - de Vlaamse doodsantjes.

Zijn verblijf in Vlaanderen is een kruisweg geworden.

Op 24 november 1884 overleed hij als een menselijk wrak, in uiterste armoede, bij de Broeders van Liefde te Gent.

En nu komen we aan een belangrijke constatacie.

We mochten normaal verwachten de drukproef van Model II terug te vinden als nr. 146. We vinden er echter geen drukproef, maar een bidprentje van meer dan honderd jaar later. Links van het doodsbeeldeke staat nog het oorspronkelijk cijfer 689, juist op de hoogte van de enige regel die gewijzigd moest worden en van de hoofding die herzet moest worden. 689 was het enige cijfer want de volgcijfers 690, 691, 692 staan links van de volgende drukproef voor Charles Vermeersch uit Hooghelede die op 6 januari 1858 op 24-jarige leeftijd overleden was. Dit is voor ons de proef op de som dat drukproef nr 146 een herdruk was van nr 145, nl. voor Edward Van den Bussche. Dat dezelfde tekst moest herzet worden wijst er wel op dat Gezelles verzen een meer dan gewone bijval hadden gekregen. Voor Charles Vermeersch werden er 100 santjes gedrukt aan 1 F %. De oorspronkelijke drukproef werd onhandig afgeweekt. De sporen van het water zijn duidelijk. Het nieuwe bidprentje is van de Heer Leon Waignein uit Rumbeke. De jaartallen werden gedeeltelijk uitgekrast. Geboren op 11 mei 188..(?) Overleden op 22 december 19...(?).

Onder het bidprentje werd, van een ander bidprentje, de verwijzing naar een Roeselaarse drukker bijgeplakt.

De Heer Waignein is overleden na 1973 !

Naast de drukproeven links schreef de drukker volgnummers die de onderdelen van de tekst aanduiden. Iedere bijbeltekst kreeg aldus een nummer. Bij de Vlaamse drukproeve voor Edward Van den Bussche Model I staat nr. 385 voor de Latijnse randtekst ; 686 voor de hoofding ; 687 voor het gedicht en 689 voor de tekst van Sint-Bonaventura.

Bij de drukproeve nr. 146 staat nog het oorspronkelijk cijfer 670, juist ter hoogte van de enige regel die in Model II gewijzigd moest worden. Voor ons de proef op de som.

Ook boven het bidprentje staat nog de oorspronkelijke aantekening : 400 à 1 F %. Zo zouden er hoogstwaarschijnlijk van het bidprentje 830 exemplaren bestaan hebben. Dit overtreft enorm de behoeften voor de uitvaartdienst en voor de nadienst in het College samen.

Op 20 juli 1858 was de bevolking van de humaniora (déduction faite des malades) :

180 van hoog tot laag : 20 (reto) + 31 + 29 + 34 + 26 + 40 (zesde)
28 studenten in de afdeling Wijsbegeerte
15 priester-leraars

223

Het valt op dat 250 ex. aan 1,75 F % juist dezelfde oplage en prijs was voor het Franse bidprentje van Désiré Vanhaute. In beide gevallen klaarblijkelijk bestemd voor de nadienst in het Klein Seminarie, en besteld door de Collegeoverheid. De eerste 150 ex. aan 2 F % kunnen we best vergelijken met de 130 Vlaamse ex. aan 2 F % voor Désiré Vanhaute. Die zullen vermoedelijk uitgereikt zijn geweest in de uitvaartdienst te Staden. Vergeten we niet dat de klas voltallig aanwezig was.

Dus : Het bidprentje voor Edward Van den Bussche...

	Oplage	Prijs %	Bestemming
Eerste druk :	150	2	voor de uitvaart
	250	1,75	voor de nadienst
	30	10	lux-exemplaren
Tweede druk :	400	1	?

Ten slotte nog dit.

830 exemplaren is een grote oplage, maar dit is nog altijd 170 minder dan de 1.000 exemplaren die bezorgd werden door de klasgenoten van Hendrik Heldenberg.

De volgende bidprentjes werden alle gemaakt voor familieleden van Edward Van den Bussche. Daaruit blijkt dat het in de familie een gewoonte was bidprentjes in de uitvaartdienst te laten uitdelen. Die werden nog veel jaren gedrukt bij Stock-Werbrouck, ook na de dood van Vader en Zoon Stock. De oplage is vrij stabiel : 250 exemplaren. Uitzondering : 200 voor de zuster van Edward Van den Bussche ! En 150 voor de uitvaartdienst van de moeder van priester Karel De Laey.

6. Virginie DELAEY

Zij was 'onderwijster van de Zondagschool.

Overleed op 43-jarige leeftijd te Staden op 3 november 1856. Zonder vermelding van de ouders.

Voor haar : 250 Vlaamse doodsbeeldekes aan 1,75 F %.

7. Constantinus-Fernandus Van den BUSSCHE

Geboren te Emelgem op 25 februari 1835 en overleden te Ardooie op 4 januari 1858. Amper 23 jaar oud.

Ook hier geen vermelding van de ouders. Dit wordt later wel gedaan voor zijn ongehuwde zusters.

Constant was de zoon van Bruno (Izegem 1792 - Ardooie 1897) en Johanna Rosa Vandekerckhove (Rumbeke 1808 - Ardooie 1872).

Bruno Van den Bussche was burgemeester van Emelgem van 1830 tot 1841. Door bemiddeling van zijn verwante, Coleta Van den Bussche, de klooster-overste van de Zusters van Maria van 1836 tot 1880, kon hij, te Ardooie de grote hofstede kopen. Die was eigendom van baron Joseph de Pélichy, die van 1839 tot 1882 het klooster der Zusters leidde.

Marie-Lucie (1846-1890), de zuster van Constantinus, trouwde met Louis Goethals die zijn vader opvolgde op de grote hoeve vlak naast de pastorij.

Hun dochter Margriet (1884-1945) huwde met Hector Wullepit.

Zij waren de ouders van de priesters : Jozef (°1911), Frans (° 1926) en Paul (°1928).

Voor Constantijn : 250 bidprentjes aan 1 F %.

8. Jan-Baptist Van den BUSSCHE

Vader van Edward. Echtgenoot van Isabelle Van de Castele, lid van het Kerkbestuur van Staden. Overleden op 10 juni 1858 in de ouderdom van 54 jaren. Hij werd geboren te Gits, en niet te Staden, zoals de Jubileumuitgave beweert. Voor Vader Van den Bussche : 250 bidprentjes aan 1,75 F %.

9. Isabella Clara Van den BUSSCHE

Weduwe Antonius De Laey (°Staden, 3 maart 1796). Geboren te Hoogdele op 4 juni 1800. Overleden te Staden op 9 januari 1861. Zij was de tante van Edward Vanden Bussche en de moeder van priester Karel De Laey (1830-1855) en van Juliana (1827-1906) Amelia (1828-1867) en Virginie (1835-1864) die allen binnen-traden in het Klooster te Izegem, dat door hun Tante Coleta Van den Bussche meer dan 40 jaar bestuurd werd. *

10. Maria Ludovica Van den BUSSCHE

Geboren te Staden op 13 januari 1836. Overleed te Staden op 28 april 1861 op de leeftijd van 25 jaren.

Opnieuw geen vermelding van de ouders. Zij was de eigen zuster van Edward Van den Bussche.

* Zie hierover onze bijdrage : 'Guido Gezelle en 'Ave Maria' in Ten Mandere (dec. 1980). Luc de Muelenaere uit Staden bezorgde ons enkele uittreksels uit het parochiearchief.

Nu 200 ex. aan 1,25 F %.

Edward Van den Bussche had behalve Maria-Ludovica nog een broer en een zuster. Karel die in 1868 overleden is en Mathilde, die in 1858 leerlinge was in het pensionaat te Izegem, waar haar tante overste was. Mathilde huwde met Pieter Tempelaere uit Lichtervelde. Toen hun kind Alfons in het Klein Seminarie overleed op 13 juni 1884 schreef Gezelle voor het bidprentje het gedicht :

Braaf kind van twee brave ouders.

En nog een curiosum.

Maria Ludovica DE LAEY, dochter van Joannes en Sophie Van den Bussche ; geboren te Hooghelede 28 februari 1838 en overleden te Rijsel 4 januari 1859.

« Haar Vader en Moeder gestorven zijnde... dacht zij een stem te horen haar zeggende : Vergeet uw volk en uw vaderland... »

Een versie op De Tuinman en de Dood.

Voor haar 100 bidprentjes aan 1,75 F %.

We menen uit bovenstaande gegevens volgende besluiten te kunnen trekken...

1. Aan de hand van een brief van econoom Felix Bethune heeft A. Demeulemeester bewezen :

- a) dat het reeds vóór 1858 de gewoonte was dat, bij het overlijden van een leerling, de klasgenoten naar de uitvaartdienst gingen. Tenminste als dit « per pedes » kon geschieden.
- b) dat het een gewoonte was dat er enkele dagen na de begrafenis in het Klein Seminarie een nadien dienst plaats had. We mogen daarom gerust aannemen dat dit laatste ook gebeurde voor Edward Van den Bussche.

2. We menen ook dat we gerust het getuigenis van Allossery (Jub. K. 196 en 217) kunnen aanvaarden dat het Vlaamse bidprentje (model I) met de tekst van Gezelle eerst te Staden werd uitgereikt.

Als er in 1858 te Staden een kleine historische fout gebeurd is, dan was dit o.i. alleen omdat toen niet model I, maar model II herdrukt werd. Van een afzonderlijk Vlaamse en zeker van een Frans familiebidprentje is er nooit sprake geweest.

Als Allossery beweerde dat het bidprentje te Staden uitgedeeld werd, kon dit enerzijds steunen op het getuigenis van ooggetuigen en anderzijds op eigen ervaring.

Paul Allossery (Geluvelde 1875 - Brugge 1943) was te Roeselare laureaat in 1895. De dichter Omer Karel De Laey (1876-1909) was zijn klasgenoot en vriend, en verwant met de Van den Bussches. Zijn vader, Désiré De Laey (1843-1924) was in 1858 leerling in het Klein Seminarie. Zijn oom, Benoit De Laey (1836-1885), behoorde tot de retorica 1857 en was in mei 1858 eerstejaarsstudent te Leuven. Beiden kunnen best aanwezig geweest zijn op de uitvaartdienst te Staden.

Omer Karel De Laey, de ziekelijke leerling die, al kon hij op de speelplaats niet spelen, toch graag onder de linden wandelde, maar daartoe

de steun nodig had van twee kameraden, zal wel alles geweten hebben over Kerkhofblommen, dat in 1892-93 te Roeselare een zesde herdruk beleefde.

En zijn persoonlijke ervaring ?

Op 6 oogst 1893 overleed Allossery's klasgenoot, Emiel Joseph Vandeputte uit Moorslede. Ook van deze leerling uit een gegoed Vlaams boeregezin bestaat geen afzonderlijk familiebidprentje. Dit was overbodig door het klasbidprentje. In de lijst van het prentje staat : 'Deze gedachtenis bezorgden zijn medematen uit de derde latijnsche klas ten bewijze hunner vriendschap en genegenheid.' En Gezelle schreef het Zielgedichtje nr. CLXIX ! Moorslede lag niet verder af dan Staden en was bovendien in 1893 gemakkelijker te bereiken dan Staden in 1858. Indien het bidprentje, bezorgd door de medematen, in de uitvaartdienst te Moorslede niet uitgedeeld was geweest, dan zou Allossery met zijn « peerdegeheugen » niet zo klakkeloos het getuigenis van Gezelle onderschreven hebben dat alle zielsgedichten « behalve twee die niet op beeldekes gedrukt werden » in de uitvaartdienst uitgedeeld werden.

3. We achten het goed mogelijk dat de verzen van het bidprentje door Hugo Verriest gelezen werden bij het open graf te Staden.

4. Ter gelegenheid van het afsterven van Edward Van den Bussche werden voor de eerste maal alle bidprentjes in het Vlaams gedrukt. En voor de eerste maal werd een Vlaams bidprentje uitgedeeld in de kapel van het Klein Seminarie. Hier volgt een sprekende tabel waaruit blijkt hoe onder invloed van Gezelle het Frans in Roeselare bedreigd werd.

Begraafplaats	Moeskroen	Langemark	Wingene
Overlijden	25-03-1856	21-04-1856	10-07-1857
Uitvaart Nadienst	Frans Frans	Vlaamse verzen Frans	Fransse verzen Fransse verzen
Auteur	Bierre ?	1 Castel 2 Castel	Vanhove

Begraafplaats	Kortemark	Staden	Kortrijk
Overlijden	30-04-1858	3-05-1858	7-04-1859
Uitvaart Nadienst	Vlaamse verzen Fransse verzen	Vlaamse verzen Vlaamse verzen	Fransse verzen Vlaamse verzen
Auteur	1. Gezelle 2. Vanhove	Gezelle	1. ? 2. Gezelle

De verdere evolutie kon hier niet behandeld worden.

Een volgende keer ?

Dit is dan voorlopig het laatste woord over een simpel doodsantje. Maar eentje gemaakt door Gezelle.

J. de Mûelenaere

Gezelle op de fabeltoer*

0. In de tweede, vermeerderde druk van Gezelles **Liederen, Eerdichten et Reliqua** vormen de oudste van de tien bijgevoegde stukken, **De Kobbe, De Slekke en De Puid** uit het najaar van 1881, een in vele opzichten merkwaardige reeks. Het zou de bedoeling zijn van deze bijdrage enkele van die aspecten te reveleren, uitgaande van de vaststelling dat, indien we ons niet vergissen, deze gedichten de enige zijn waarmee Gezelle zich in het spoor van het oude « genre » van de esopische (dieren)fabel bevindt. Door een confrontatie met inhoudelijke en formele elementen van de bredere fabeltraditie kunnen, menen we, een aantal gegevens in die drie gedichten en in hun onderling verband beter in het licht gesteld worden.

1. Onderzoek naar de eigen aard van de fabel in zijn Oosters-Griekse traditie heeft uitgemaakt dat deze literaire vorm kan omschreven worden als een fictief verhaal over het verleden dat metaforisch een waarheid - specifiek een ervaringswijsheid - uitbeeldt. Deze definitie sluit de bewerkte stof als identificatiecriterium uit. En niet alleen is de verhaalstof niet bepalend, ook de verhaalvorm kan heel wat variatie vertonen (bv. etiologische fabel, spreekwoord...). Eerst in de loop van de geschiedenis heeft de identificatie van fabel met dierenverhaaltje zich doorgezet. Blijkbaar is deze gelijkstelling voor Gezelle een evidentie.

Verder moet in acht genomen worden dat de fabel in de antieke traditie oorspronkelijk niet als een zelfstandig literair genre beschouwd werd. De oudste fabelcollecties waren niets anders dan materiaalverzamelingen voor retoren, te vergelijken met de exemplaboeken van de middeleeuwse predikanten. Eerst wanneer in de latere oudheid fabelboeken in verzen gepubliceerd worden, geniet de fabel waardering om zijn intrinsiek literair gehalte en kan hij als een volwaardig genre erkend worden. Sindsdien is gebleken dat dit genre openstaat voor materialen en vooral voor intenties allerhande. Satire en kritiek, moralisering en belering, typering en verhaal om het verhaal: deze en andere mogelijkheden realiseert de dichter van literaire fabels.

2. Vooraleer de teksten van Gezelle te analyseren vanuit deze theoretische beschouwingen kan het nuttig zijn toch even de relatie aan te stippen van deze gedichten met de traditionele motieven. In het begin van de 19e eeuw was immers een einde gekomen aan een eeuwenlange continuïteit in het domein van de kleinere epische vormen. De Latijnse literatuur van de middeleeuwen had een vloed van verhaalmotieven gekanaliseerd en doorgegeven. En in de renaissance

* Deze bijdrage moge tevens een kleine hulde zijn aan onze Leuvense leermeester professor J. IJsewijn, de eminente latinist, aan wie dit jaar de hoge eer van de Francqui-prijs te beurt gevallen is. Hij heeft ons indertijd in het domein van de neolatijnse filologie en meer bepaald van de fabelliteratuur ingeleid. Langs die weg zijn wij ooit voor het eerst in contact gekomen met deze gedichten van Gezelle.

werd die stroom niet onderbroken, maar kreeg hij veeleer nieuwe impulsen. De Italiaanse novellistiek, zowel in het Latijn als in de volkstaal, is er een schitterend voorbeeld van; en in het domein van de fabel hebben de neolatijnse schoolboeken een belangrijke rol gespeeld. De romantiek heeft die levende stroom doen uitdrogen, maar zette tegelijk een nieuwe, nl. wetenschappelijke, belangstelling voor die materies in gang.

Om nu naar de drie fabelgedichten terug te keren, merken we dat de filologische interesse uitgesproken aan bod komt in de eerste strofe van **De Puid**. Deze fabel is dan ook in de stofgeschiedenis duidelijk te situeren. Hij gaat inhoudelijk rechtstreeks terug op een bekend motief. Voor **De Kobbe** kan geen directe band aangetoond worden; toevallige gelijkenissen wijzen evenwel op een sterke affiniteit met traditionele stof. De relatie tenslotte tussen **De Slekke** en bestaande motieven is heel los, hoewel ook hier naar een traditionele achtergrond kan verwezen worden.

Samenvattend kunnen we dus een afnemende maat van afhankelijkheid en verwantschap ten overstaan van de stoftraditie vaststellen. Dit wijst op een groeiend streven naar « originaliteit » in de behandeling van literaire materialen en vormen. Totdaar een eerste resultaat, dat we verder willen aanvullen met een meer formeel onderzoek, zoals gezegd uitgaande van een hedendaagse definitie van de antieke fabelvorm.

3. Een fictief verhaal over het verleden...

Indien we de hierboven reeds gevolgde rangschikking van de gedichten bewaren, valt op dat in de drie verhalen de band met het verleden telkens wel aanwezig is, maar in verminderde mate, en dat dit verleden telkens ook concreter wordt. De situering in de tijd van het verhaal over **De Puid** blijft beperkt tot de aanduiding « weleer » (v. 1); en een invoelend zinnetje (« Ha, zulk een wilde 't worden ! » v. 16) biedt een voldoende aanleiding om bij de helft van het gedicht van verleden naar heden over te stappen. In **De Kobbe** is er sprake van « eens voorjaarsmorgens vroeg » (v. 1); en daar heeft de overgang naar de tegenwoordige tijd reeds plaats na de tweede van de zeven strofen, nl. naar aanleiding van een verwittiging van de dichter aan het bietje (v. 14). **De Slekke** vertelt zelf in de tegenwoordige tijd over een belevenis « een weke of drie, of meer mag 't wezen » (v. 7).

Met het concretiseren van de tijd en het verschuiven naar het heden vermindert het vrijblijvend-fictieve karakter van het verhaal en neemt het betrokken-reële gehalte toe. Een parallelle verschuiving doet zich voor in het gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden. **De Puid** wordt verteld in de derde persoon. In **De Kobbe** dringt de tweede persoon door (v. 14 en de laatste twee strofen), met in de laatste strofe even een directe vermelding van de reeds impliciet aanwezige ik-persoon als medespeler (« mijn voet » v. 43). **De Slekke** bericht in de eerste persoon over haar ervaringen met « hen » in die vijandige en gevaarlijke 'hij'-wereld.

Gezelle is blijkbaar een té betrokken iemand om veel openheid en speelruimte aan de fabelmetafoor toe te staan. Met een toenemende intensiteit komt de dichter binnen in zijn verhaal. In het eerste gedicht nog heel bescheiden met het reeds geciteerde invoelend zinnetje, dat de derde strofe meteen al heel wat minder afstandelijk laat overkomen dan de tweede. In het tweede, zoals gezegd, als medespeler, eerst op suggestieve wijze door de apostrofen en uiteindelijk

expliciet. **De Slekke**, in de eerste persoon, is een ik-gedicht over de dichter zelf. Grotere vrijheid ten overstaan van de traditionele stof gaat dus samen met toenemende betrokkenheid van de dichter op het fabelverhaal.

— ...met een metaforisch karakter

Om de teksten vanuit dit tweede stuk van de definitie te bekijken vertrekken we van wat de recente kritiek over deze gedichten zegt. Westerlinck vermeldt ze in zijn opstel over Gezelles realisme. Over **De Kobbe** en **De Slekke** zegt hij dat het realisme in deze gedichten de zintuigen én de verbeelding binnen de grenzen van de empirie bindt. En verder vermeldt hij de drie gedichten samen met **Heete Pootjes** als satirische of moraliserende schetsen in realistische trant. Van Wilde-rode noemt de drie stukken ironische « symbolische » dierenfabels. Deze kwalificaties willen we even van meer nabij onderzoeken, meer bepaald vanuit het metaforisch gehalte van de fabel. Wat hebben realisme en « symboliek » hier met elkaar te maken ?

Heete Pootjes kunnen we als vergelijkingspunt vooropstellen, en ook **Niet**, beide gedichten eveneens uit **Liederen, Eerdichten et Reliqua**. De schetsmatige aanduiding van de situatie en het grote belang van de dialoog zijn typisch voor deze beide gedichten én voor vele antieke fabels. En ook met de definitie waar we van uitgegaan zijn, komen, zoniet beide stukken, dan toch zeker het eerstgenoemde overeen. **Heete Pootjes** heeft overigens in de oorspronkelijke versie vier verzen méér, die een concrete en erg situatiegebonden toepassing maken.

De drie fabelgedichten dan vertonen nieuwe trekken. De neutrale metaforische ruimte van een brede en weinig bepaalde toepasbaarheid die de fabel kenmerkt, daagt als het ware de dichter uit. Het vacuum moet opgevuld worden met meer specifieke intenties. In **Heete Pootjes** en **Niet** hebben de dramatische spanning en de lach die ze teweegbrengt genoeg aan zichzelf ; maar ze houden de dichter buiten. In de fabelgedichten neemt die ironie geleidelijk af. In **De Puid** is er nog wel de benadrukte afstand tussen de reusachtige olifant en het « puidje » ; maar in **De Kobbe** wordt op het nippertje een tragedie vermeden, en beseffen we meteen de afstand tussen de mini-wereld van de diertjes en de gevoelig toekijkende dichter. In **De Slekke** zijn het de eigenzinnige volkse taal van de vertellende ik-figuur en de herinnering aan het feit dat wel degelijk een slak aan het woord is (laatste woord van het gedicht), die nog juist de ironische spanning wat openhouden. De ironie komt precies in het gedrang doordat in de dierenfabels de horizontale dialogische spanning tussen de medespelers binnen het gedicht kantelt naar een vertikale betrokkenheid van de dichter op zijn verhaal. Deze wending slaat om zo te zeggen een bres in het schetsmatige verhaal en laat met de beleving van de dichter ook het « realisme » mee binnenstromen.

In **De Puid** is de afstand tussen dichter en verhaal nog tamelijk groot. Dit verklaart enerzijds het overstappen in een polemisch-satirische toon van de « opgeblazenheid » van de roekeloze kikker naar de verwaandheid van de zichzelf overschattende staat. En anderzijds is er ook de verschuiving van het grotesk realisme in de beschrijving van de olifant naar een veel meer invoelend realisme in de derde strofe met haar sterke fysiologische en motorische details. Het drama **De Kobbe** gaat al een stap verder. Er is de kleine wereld van de dieren met fysiologische details, met veel actie en heel wat natuurlijke én technische voor-

werpen. Dit alles schept een zo directe aanwezigheid dat het niet hoeft te verwonderen de dichter-toeschouwer geleidelijk aan naar voor te zien komen als één van de dramatis personae. En anderzijds bewaart die wrekende buitenstaander, die soort deus-ex-machine, nog genoeg vrijheid om zich over te geven aan de speelsheid van de beschrijving en aan een stukje veralgemenende moralisering op het einde van het gedicht (vv. 45-48).

De katachresis « huisje » in « huisjes »-slak kan de reden zijn waarom Gezelle zich in **De Slekke** laat grijpen door de noodzakelijkheid van die metafoor en zo de twee werelden volledig in elkaar laat overvloeien. Een huisjesslak in de beschermende ruimte van een kelder dan nog wel ! Slak en ik-figuur (de dichter) zijn volledig gelijk geworden aan elkaar. De « similitudo » is zo perfect dat de metafoor het gedicht doortrekt tot in zijn verste uithoeken en de beschrijvende en dramatische dimensie van de andere twee stukken nog verrijkt met een lyrische, zij het één in een heel eigen toonaard. Er zijn niet alleen de fysiologische details (vierde en vijfde strofe), de beschrijving van ruimten en beweging, er is hier ook en vooral een hele morele detaillering van de voortvarende en zichzelf teniet doende uitval van de kwetsbare slak in de onleefbare buitenwereld. De metafoor stikt omzeggens het verhaal, of beter, vormt een nieuw soort verhaal, een direct weergegeven monoloog van de spreker (slak/dichter) over zichzelf. Alle afstand is zo goed als verdwenen en dit in alle opzichten, zoals het ondraaglijk pijnlijke vers waarrond het verhaal keert, suggereert : « maar, op mijn hoornen staan mijn ogen ! » (v. 29). Kwetsbaarheid en bescherming zijn niet te scheiden, evenmin als realisme en symboliek. Alleen de oubollige taal van het diertje en het besef bij de toehoorder dat het uiteindelijk « maar » een slak is die spreekt, laten even wat verademing toe.

Met dit laatste gedicht is Gezelles fabelexperiment voltooid. De dichter heeft de grens van de mogelijkheden die de fabel biedt, bereikt en misschien reeds overschreden. En zo heeft hij tegelijk een van de merkwaardigste literaire fabels geschreven uit de geschiedenis van het genre.

DE KOBBE

Vrouw Kobbe zal weleer, eens voorjaarmorgens vroeg,
dat 't koolzaad blommen droeg,
gedoken in heur holleken,
zoo stille, of waar' ze dood ;
5. een bolleken,
 geen' errewete groot ;
maar waken deed ze wel : vrouw Kobbe is slim genoeg !

10. Heur nette spande alom, van onbermhertig fijn,
 onzichtbaar schier, satijn,
 gesponnen zonder spinnewiel,
 nen koolzaadtop omtrent ;
 daarinne viel,
 och arme, een bietje blend !
Och, bietje, 'bietje, vlucht of 't zal u leed gaan zijn !

15. Vrouw Kobbe, op heur bureel, verwittigd al te wel,
 per spreekdraad even snel,
 komt kijken uit heur holleken.
 Verrezen van de dood,
 is 't bolleken
20. gebekt nu en gepoot !
 Het bietje beeft, het valt aan 't vechten voor zijn vel.
- Ach arem bietje, 't wendt zijn hals en zijnen kop,
 zijn' vlerken in het strop,
 zijn' beentjes en zijn' billekes...
25. 't zou geren vluchten, maar,
 al stillekes,
 't vernestelt altegaar ;
 terwijl vrouw Kobbe komt geschreên erboven op.
- « Welaan », zegt zij, doornuft, « gezien en omgezien :
 30. gij hebt een straal misschien ? »
 En seffens draait ze, al drendelen,
 het bietjen, uit heur tasch,
 vol vendelen
 van ongezwingeld vlas.
35. Ervaren is vrouw Kobbe in 't maken van mommien !
- Vaart wel nu, bonte bie, die, bevende, al te straf
 gebonden zit in 't graf ;
 « vaartwel » nu zegt aan 't zonneken :
 vrouw Kobbe heeft 't u geroofd,
 en 't bronneken
40. uws levens uitgedoofd :
 daar kijkt en komt ze alreê moorddadig op u af !
- Doch neen ! Nu heeft mijn voet, kort recht doende, u gered :
 vrouw Kobbe is doodgeplet ;
 45. noch zullen zulke u hinderen,
 die, gierig tot ter dood,
 hun' minderen
 verschalken in den nood.
- Weg, bietje, en ronkt nu weêr in 't koolzaad, onbelet !

21-9-1881

DE SLEKKE

- Wacharme ! En ik ben uitgekropen !
 Ik, arme prijje, die menig dag
 en menig jaar te zitten plag,
 gerust en ongestoord, in 't kave- en vensterloos
5. gebouw, dat mij alleen was open,
 en dat ik sluiten kon, gelijk een' peperdoos.

- Een weke of drie, of meer mag 't wezen,
dat ik, den tragen slekkenstap
gekropen, langs den keldertrap,
10. met huis en erve op mij, al dichte ineengevat,
kwam 's morgens vroeg eens uitgebezen,
de wereld in. Maar zwijgt : wat aardig land is dat !

- Daar zoeken ze al malkaar te lichten,
den eenen hier, den anderen daar,
15. 't zij donker, of 't zij zonneklaar,
den voet al uit de baan, den hals al in het zand ;
en, zonder eere of iets te zwichten,
daar vechten ze al met al, en strijen ten allen kant.

- Ze slaan, ze kappen en ze kerven ;
20. en iedereen, gebekt, gespoord,
of anderszins gewapend, boort
en bijt, ten hoopwaard in, standvastig, kleen en groot,
om dood te doen of zelf te sterven :
elk andere hond benijdt elk anderen hond zijn brood.

25. En ik ! 'k En kan noch tanden toogen,
noch hand, noch hiel, noch huid, noch haar,
noch voet, noch vuist, noch hoeven zwaar ;
'k en weet van stralen, noch mijn hoofd draagt hoornen, 't doet
maar, op mijn hoornen staan mijne oogen !
30. Wat zal eene arme slek, daar alles vechten moet ?

- Wacharme ! En ik ben uitgekropen !
Ik keer weêrom, ik ga zoo rap,
van hier naar mijnen keldertrap,
35. en 'k mets mij in. Dan, reppe of roere 't nog zoo stuur,
mijn deurke en doe 'k voor niemand open,
en 'k sluit mij, en 't geluk, weêr in mijn slekkenbuur !

Herfst 1881

DE PUID

- De puid, weleer,
beweert de fabelleer,
zocht roekloos, al meteens, een elephant te wezen ;
't en staat niet **osse**, maar 't staat **elephant** te lezen,
5. want Lafontaine franscht en Phœdrus verlatijnt,
en bukte Æsopus zelfs, hij griekt, alzoo het schijnt,
't gene ouder volk en hooger dichtermonden
in Indiën ha'en weleer verzind en uitgevonden.

10. Een elephant,
dan, - en geen kleentje, want
geen dampend schip en vaart zoo breebuikte in Oostende ;
- gezwanst niet al te zwaar al 't eene, al 't ander ende
vijf vâmen lang geneusd ; voorzien aan elken kant,
van hoornen, klaar ivoor, hem in den mond geplant ;
15. kwam, langzaam en pilaarbeende, afgetorden,
alwaar hem 't puidtje zag. Ha, zulk een wilde 't worden !
- Het spant hem in ;
het sperelt hem van bin' ;
het schoort hem aan den kant ; het spartelt, en, al wringen,
20. zoo poogt het, een voor een, zijne asems in te dwingen,
dat de oogen uit zijn hoofd staan puilende : 't en gaat
niet wijken voor dien balg, die bergwijs vóór hem staat,
eer dat ... zijn puidenvel, intween gereten,
het beestje berst, eilaas, en ligt daar doodgespleten !
25. Zoo doet de Staat :
hij zal, hij wilt, hij gaat,
hij moet, al kan hij niet, God, Kerke en al vervangen ;
de scholen, dat is hij ; het Recht, 't is hij ; 't belangen,
van mensche en dier, 't is hij ; 't is hij die 't, al meteen,
30. dat rept en roeren kan, dat groot is en dat klein,
zal wenden en doen gaan ! Dan, elk verwondert :
het springt een bliksem en ... de god ligt afgedonderd !

Herfst 1881

NOTEN

0. - De tekst en de datering zijn die van BAUR F., **Guido Gezelle's Dichtwerken**. Amsterdam, s.d., derde herziene druk, vol. 1, pp. 647-651 : drie teksten met data : De Kobbe, De Slekke, De Puid : hierbij afgedrukt.

— Zoals verder zal blijken, moet een onderscheid gemaakt worden tussen de oorspronkelijke fabel als « literaire vorm » (cf. de vormkritiek i.v.m. de bijbelstudie) en de latere ontwikkeling, waar die vorm de basis biedt voor een literair « genre » (nl. een in de poëtica als zodanig erkende en gewaardeerde literaire soort).

1. - Voor de definitie steunen we vooral op PERRY B.E., **Babrius en Phaedrus, newly edited and translated into English, together with an Historical Introduction and a Comprehensive Survey of Greek and Latin Fables in the Aesopic Tradition (The Loeb Classical Library 436)**. London - Cambridge, Mass., 1965, pp. XI-XXXIV.

— Aristoteles behandelt de fabel niet in zijn **Poëtica** maar wel in zijn **Rhetorica** (II, 20). Onder de intrinsieke argumenten die de toevoerder moeten overtuigen maakt hij, wat de logische bewijzen betreft, een onderscheid tussen strikt logische (= het syllogisme, de deductie) en logische in de bredere zin. Tot deze laatste horen het onvolledig syllogisme (= het enthymeem) en het voorbeeld (= het paradigma, de inductie), dat reëel of fictief kan zijn. De fabel is een voor-

beeld van de fictieve soort. Een eigenheid als genre heeft hij dus duidelijk niet. Cf. IJSSELING S., **Retoriek en filosofie**. Bilthoven, 1975, pp. 43-44.

— De oudste fabeldichters in onze traditie zijn Phaedrus in het Latijn en Babrius in het Grieks. De late herontdekking van deze antieke auteurs in de moderne tijd heeft met zich gebracht dat bij filologen en humanisten lange tijd een misverstand bestaan heeft omtrent de eigenheid van de fabel. Zij beschouwden ten onrechte de korte prozafabels als het authentieke klassieke « genre ». Ook om andere redenen heeft de fabel het na de middeleeuwen altijd met een zwakke erkenning moeten stellen. De fabels van La Fontaine werden door Boileau niet als literatuur aanvaard, en in de volgende eeuw wees Rousseau ze af om pedagogische redenen. Sinds die tijd zijn ze zo iets als « kinderliteratuur » geworden. Gezelles filologische invalshoek in **De Puid** vormt in elk geval een merkwaardig aanknopingspunt.

— De moraal is oorspronkelijk niet wezenlijk met de fabel verbonden. Die « zedenles » hoort wel tot een classificatiesysteem dat bedoelt de fabels te groeperen volgens hun toepasbaarheid.

2. - **De Puid**. In 1859 had de Duitse taalgeleerde en indoloog Theodor Benfey te Leipzig een vertaling van de Indische **Pañcatantra** met een uitvoerige inleiding gepubliceerd. Zijn werk heeft de basis gelegd voor de « vergleichende Märchenforschung », die hoopte, analoog met de resultaten van de vergelijkende taalkunde al de kortere epische motieven van de Indo-europese tradities te kunnen terugvoeren op zogezegd oorspronkelijke Indische voorbeelden. Ondertussen is gebleken dat de Griekse traditie nergens rechtstreeks of onrechtstreeks met een Indische bron kan in verband gebracht worden.

Latijn : Phaedrus I, 24 : **Rana rupta et bos**.

Grieks : Babrius 28 (= PERRY B.E., o.c., **Appendix** nr. 376).

Frans : La Fontaine I, 3 : **La grenouille qui se veut faire aussi grosse que le boeuf**.

— **De Kobbe**. Verhaaltjes over de avonturen van spinnen met bijen of vliegen hebben zich blijkbaar gevormd in de middeleeuwse exempla-literatuur :

HERVIEUX L., **Les fabulistes latins depuis le siècle d'Auguste jusqu'à la fin du moyen âge**. (Tome IV :) **Eudes de Cheriton et ses dérivés**. Paris, 1896 : p. 452 : **L'araignée, sa toile et le vent** ; cf. ook p. 456 : **La guêpe et l'araignée** (= PERRY B.E., o.c., **Appendix** nr. 598).

GRAESSE J.G.Th., **Die beiden ältesten lateinischen Fabelbücher des Mittelalters : des Bischofs Cyrillus Speculum Sapientiae und des Nicolaus Pergamensis Dialogus Creaturarum** (Bibliothek des literarischen Vereins in Stuttgart 148). Tübingen, 1880 : pp. 11-12 (**Speculum Sapientiae** I, 6 : **De aranea et musca**) pp. 91-92 (ibid. III, 5 : **De ape et aranea**) = BOLTE J., **Johannes Pauli, Schimpf und Ernst (Alte Erzähler II)**. Berlin, 1924 : p. 438 (845 **Zusätze**), pp. 94-95 (III, 18 : **De aranea et verme faciente sericum**).

La Fontaine X, 6 : **L'araignée et l'hirondelle** = Laurentius Abstemius van Macerata, **Hecatomythium (primum)**. Venetië, 1495, nr. 4 : **De aranea et irundine**.

Gezelles verhaal gelijkt toevallig het best op dat van Leonardo da Vinci. Een spin weeft haar web tussen de druiventrossen omdat daar veel bijen en vliegen vertoeven. Bij de druivenoogst wordt de spin zelf gedood. RICHTER J.P., **The**

Literary Works of Leonardo da Vinci. Oxford, 1939², vol 2, p. 278 : nr. 1270, p. 309 : nr. 1314.

— **De Slekke.** Etiologische fabels over het schild van de schildpad en over het huisje van de slak zijn de oude Griekse « Zeus en de schildpad » (= PERRY B.E., o.c., **Appendix** nr. 106) en de neolatijnse **De cochlea petente ab love ut suam domum secum ferre posset** (Laurentius Abstemius, o.c., nr. 71).

In het middeleeuwse **Speculum Sapientiae** lacht de vlugge muis om de te trage schildpad die zo dwaas is zulk een last op haar rug te dragen. De schildpad antwoordt dat veeleer de muis onverstandig is. Zij heeft geen vaste en veilige woning, maar ze geeft zich bloot aan wie jacht maken op haar. GRAESSE J.G.Th., o.c., pp. 12-13 : I, 7 : **De mure et testudine.**

Kan bij dergelijke verhaaltjes de omvangrijker motievgroep over de evenwichtige verdeling van de gaven aan de dieren bij het begin van de wereld of de schepping of bij een andere uitzonderlijke gelegenheid als omvattender achtergrond beschouwd worden (cf. reeds Plato, **Protagoras**, 320d-321a) ?

— De moderne idee van « originaliteit » beschouwen we geenszins als evident en probleemloos. Vanuit een historisch standpunt hebben we er in verband met Gezelle enkele summiere beschouwingen aan gewijd in **West-Vlaanderens ontwakens**, in **Contact** 24 (1979-80), nr. 3, april 1980, pp. 61-62.

3. - WESTERLINCK A., **Taalkunst van Guido Gezelle.** Brugge - Nijmegen, (1980), p. 107 en p. 117 (**Het realisme van Guido Gezelle**, pp. 107-126).

VAN WILDERODE A., **De Dubbeelfluit**, Antwerpen - Utrecht, 1968, vol. 1, p. 424.

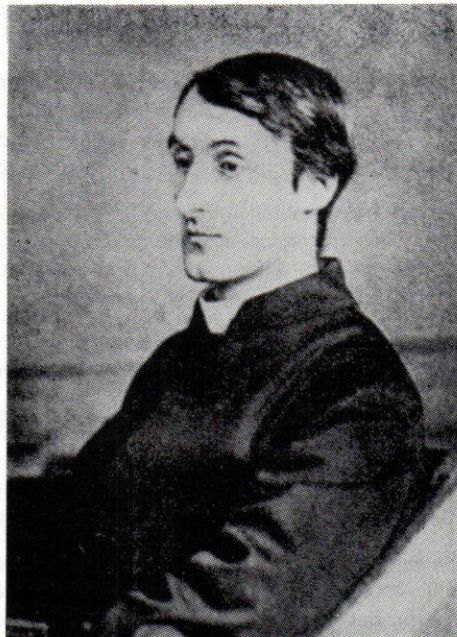
— Voor de eerste versie van **Heete Pootjes**, zie de varianten en de aantekeningen in ALLOSSERY P. en MAHIEU J., **Liederen, Eerdichten et Reliqua (Jubileumuitgave van Guido Gezelles Volledige Werken)**, s.l., 1930, p. 100 en p. 224.

Het lijkt ons niet onwaarschijnlijk dat ook dit gedicht de bewerking is van een bekend motief, nl. het Anacreontische gedichtje « Eros door een bij gestoken » (**Eroos pot' en rhodoisin**), dat Gezelle zeker moet gekend hebben uit een of andere schooluitgave van Griekse lyrische dichters.

— **Katachresis** (Gr.), **abusio** (Lat.), betekent letterlijk « verkeerd gebruik ». Met de zgn. noodzakelijke katachresis bedoelt de oude retorische theorie die metaforen in het algemeen taalgebruik die niet kunnen vermeden worden bij gebrek aan eigen termen voor de bedoelde zaken, zoals bv. de **hals van** een fles, de **vleugel van** een gebouw, de **hoed van** een paddestoel...

— Een boeiende parallel voor wat het intenser wordend empathisch realisme, uitmondend in directe symboliek, betreft, bieden Vergilius' **Georgica**, vooral de zangen III en IV. Merkwaardig is het gelijkaardige procédé in **De Kobbe** van Gezelle en in het begin van **Vergilius'** bijenboek (IV, vv. 67-87, cf. de proloog 1-7). De bijen zijn **als** mensen, maar toch ook heel wat onbeduidender. De strijd tussen de « koningen » wordt beschreven als een episch gevecht, maar door een beetje stof op de zwerm te gooien kan de mens het « klein » geweld van de bijen tot bedaren brengen. Cf. OTIS B., **Virgil. A Study in Civilized Poetry.** Oxford, (1964), pp. 181-183.

Paul Thoen

G.M. Hopkins als pater Jezuïet.

Gezelle en Hopkins : verhelderende parallel

In onze literair-pedagogische taak worden we soms verplicht onze toevlucht te nemen tot grove samenvattingen om enigszins pak te krijgen op een veel omvangrijker onoverzichtelijkheid. Via die samenvatting lijkt het dan gemakkelijker, eens de interesse gewekt is, met verse moed het groter complexe domein te betreden. De rede denkt nu eenmaal graag in veralgemeningen : dat is dan ook tegelijkertijd zijn macht en zijn eigen misleiding.

Getroffen door een gedicht **'Hurrahing in Harvest'** van de Engelse Victoriaanse priesterdichter Gerard Manley Hopkins (1844-1889) trok ik op zoek naar een samenvatting van zijn 'importance'. Bijna alle werken over Hopkins wijzen op een tweevoudig belang : ten eerste is hij een van de sterkste en diepste Engelse religieuze dichters en van de natuurdichters ; ten tweede : in dit alles is hij een erkend meester van de taal, een merkwaardig vernieuwer van poëtische technieken en ritme. Wie daarbij zijn autobiografische notaboekjes, dagboekbladen, brieven, sermoenen... doorneemt, wordt geconfronteerd met een unieke artistieke rijke persoonlijkheid, voortdurend bezig met eigen dichterlijk werk in vraag te stellen, zijn inzet voor de medemens als parochiepriester, zijn godsbeeld, zijn taak als jezuïet na een moeizame bekeringsgeschiedenis, en met taal en poëzie. Vreemd, dacht ik, hoe dicht deze samenvatting staat bij die van zijn tijdgenoot, onze Vlaamse G. Gezelle. Bevestiging van deze in 't oog springende parallel vond ik dan in een summiere inleiding op Christine D'Haens vertaling van Gezelles gedichten in het Engels, waarin de betreunde Bernard Kemp, tot stimulering blijkbaar van de Engelse lezer, wijst op een **'opvallend parallele ontwikkeling'** in hun beider opgang naar het dichterschap, en hun spanning tussen dichterlijke begaafdheid en toewijding aan het priesterambt (wat zich voor beide auteurs o.a. uitte in een poëtisch-dode periode). Al hebben beide priesterdichters-tijdgenoten elkaar nooit gekend (al zou het volgens Christine D'Haens, in de **'Gezellekroniek'** van 1970, kunnen zijn dat Gezelle **'weet had van hem langs kerkelijke weg om.'**), toch weten wij dat Gezelle via zijn Engelse beschermelingen in Roeselare, via zijn Engelse college, zijn Engelse reizen, contacten, briefwisseling, en zijn missionaire droom, eng met Englands religieus en literair leven verbonden was. Gezelle kon bij Oxford-man Dr. S. Algar **'The Times'**, **'The Atheneum'**, **'The Lamp'** enz. inzien. De invloed overigens van kardinaal Newman, die zo Hopkins bekeringsgeschiedenis beïnvloedde, strekte zich tot op het vasteland uit. We kennen van Gezelle het gedicht **'De vierbake des Levens'**, uit zijn **'Dichtoefeningen'**, dat rechtstreeks teruggaat op Newmans **'Lead, Kindly Light'**. Ook Gezelle heeft zich laten inspireren aan de 'Oxford Movement', aan Fabers devotie, aan Kardinaal Wiseman, en aan de oratoriaanse spiritualiteit. Zo is een paralleliteit tussen beide dichters méér dan louter abstract toeval. Rechtstreekse literaire beïnvloeding evenwel is zo goed als uitgesloten. Hopkins gedichten werden pas na zijn dood gepubliceerd in 1918.

Beide dichters komen juist na een periode van romantische natuuraanbidding, waarin in een soort pantheïstische trance het overweldigende en het troostende van natuur en natuurbeleving poëtisch vertolkt wordt. Iedereen herinnert zich wel de plechtige aanhef **'My heart leaps up when I behold a rainbow in the sky...'** van William Wordsworth, of de zwerver die plots botste op **'a crowd, a host, of golden daffodils'**. Het is duidelijk dat voor de jezuïet Hopkins en de priester Gezelle deze natuurbeleving heel anders is, en zal omslaan van het hoogmoedig individualisme van hun voorgangers tot het nederig realisme van godgekeerde zielen. God wordt hier niet binnen de natuur gehaald, maar zoals Hopkins het uitdrukt **'he is under the world's splendour and wonder'** : juist door de natuur kunnen wij het voltage meten van Gods liefdesstroom. Gezelle denkt er niet anders over : wel heeft zijn natuurbeleving met de romantici de onstuitbare liefde voor de schepping gemeen, maar contrasteert in de visie van de oorsprong ervan en van de verwijzingsfunctie. In zijn gedicht **'O wilde en onvervalschte pracht'** schrijft hij als laatste verzen :

*dat, blomme, gij mij bidden doet,
en wezen zoo ik wezen moet :*

*aanschouwende en bevroedende in
elk uiterste einde 't oorbegijn,*

*den grond van alles ; mee gezeid,
maar nog niet al : Gods eerstigheid ! (1882)*

Gods **'eerstigheid'** is tegelijkertijd Gods goedheid in zijn geschenk van de schepping, en ook zijn kracht, zijn almacht in de ultieme verwezenlijking ervan. Hij noemt het ook het **'eeuwig Liefdevier'** (in **'Weldadig zonneweer'**).

Ook Hopkins heeft een woord om deze visie te vatten : **'inscape'**. **'All the world is full of inscape and chance left free to act falls into an order...'** Die **'inscape'** te vertolken is de opdracht van de dichter ; zo kan je dus van **'inscape'** spreken in de natuur, **'the dearest freshness deep down things'**, de esthetische ontplooiing van elk detail, het eigen-individuele van elk object in de natuur ; ook kan men echter spreken van **'inscape'** in de dichterlijke act, voor Hopkins een soort poëtisch manifest : met woord en taal in een wereld binnendringen waarin de vormen in hun individualiteit zich opdringen en ogenschijnlijk onbelangrijke details, lijnen, kleuren, bij een visionaire houding, een enorme betekenis krijgen, scherp, uitrafelbaar tot kleinere en fijnere aspecten. Dit vergt een speciale aandacht van de dichter : **'Unless you refresh the mind from time to time, you cannot always remember or believe how deep the inscape in things is'**. Het leidt tot een soort begenadigd visionaire uitzinnigheid, een extatische ervaring, soms echter ook tot een moeizame onderneming. Maar net zoals bij Gezelle is het verbonden met Gods tegenwoordigheid in de wereld, gereveleerd in energie, schoonheid en verborgen patronen. Dit alles maakt de **'thisness'** uit van het ontmoete schepsel, de **'dithed'**. We staan dus hier dicht bij de esthetische ervaring waarin de onuitwisselbare eigenheid van het object zo primeert dat het de kijker volledig 'opslorpt' - 'Es saugt mich ein', zoals Hegel het zegt -. De moeilijkheid is steeds

in de weergave : hoe kan je met woorden die steeds algemeengoed zijn, die preciese **'thisness'** verklaren. Het wordt een worstelen met taal, met woorden, met neologismen, waarin niet enkel de **'inscape'** van de objecten beschreven wordt, maar ook een soort eigen taalbouwsel gecreëerd, waarin de extase niet alleen uitgedrukt wordt, maar - net zoals in de muziek - verder beleefd wordt. Zo wordt reproductie eigenlijk maar bijzaak : de kunstenaar moet steeds eigen vormen in zijn medium overbrengen. Hoewel woorden vooraf reeds 'besmet' zijn, een logische, algemene inhoud bevatten, moet men door combinatie, klankwerkingen, neologismen, enz. een frisse nieuwheid bereiken aangepast aan het uitdrukken van de **'dearest freshness'** in de natuur. Hopkins definieerde eens poëzie als **'speech framed to be heard for its own sake and interest over and above the interest of meaning.'** Net zoals bij Gezelle kan je zijn gedichten inhoudelijk parafraseren, maar dan heb je de dichter tot een abstractie herleid : waar is de vorm, het ritme, de eigen muziek, het spel met woord en beeld ? Zo wordt dus de **'inscape'** van de natuur een uitdaging voor de taal-inscape van de dichter. Is Gezelles nachtegaalgedicht ook niet een soort **'challenge'**-uitdrukking in de taal om een nachtegaal-inscape weer te geven, dus veel meer dan louter beschrijvend ? Ook in de uitdaging van vertalingen (bvb. van Longfellow's **'Song of Hiawatha'**) steekt de concurrentiedrang, de ambitie, zich op vorm-niveau te meten, eerder dan op inhoudelijk niveau.

Om die 'eenmaligheid' uit te drukken heeft men dus ook een eenmalig uitdrukingsapparaat nodig. Zo volgt uit het eerste aspect van **'inscape'** automatisch het taalaspect, dit wonderlijke meesterschap eigen aan beide dichters, zo eigen dat Albert Westerlink er een lijvig boek aan wijdt, **'Taalkunst van Guido Gezelle'**, en Dr. Jozef Keunen in zijn werk **'Barbaarse Bevalligheid'** vooral aan dit aspect van Hopkins' **'inscape'** een gedetailleerde uitweiding geeft. Zo zien we de geheel eigen samenhang van vorm en inhoud bij beiden en de paralleliteit van beide dichters in hun aspect van taalkunstenaar (cfr. infra).

Beider **'ontologisch realisme'** maakt het hen dus mogelijk alle angst, zich al te zeer in de schepping te verliezen, om te duiden in een zich meer en meer naar zijn oorsprong terugvinden in de schepping. Alleen wie in de natuurbenadering aan Godsbenadering doet ontsnapt aan heidense idolatrie : natuurvervoering heeft zin als godsvervoering. Twee gedichten zijn als illustratie overduidelijk : **'O 'k sta mij zo geren te midden in 't veld'** en **'Hurrahing in Harvest'**, waarin de extase doorheen de natuurbeschouwing uitgedrukt wordt, het gedragen worden door Gods openbaring.

*O 'k sta mij zoo geren te midden in 't veld,
en schouwe in de diepten des hemels !
Dan voele 'k mijn herte dat groeit en ik beef :
o neen dan en ben ik geen slijk meer...
'k ben geest, ik ben koning, 'k beheersche 't heelal,
'k ben edel, 'k ben machtig, 'k gebiede :
gij heemlen, gij blauwe, daar boven mij, diep,
ge ontsnapt mij niet, wel moogt gij diep zijn !
Gij wolken, ik rijde op uw toppen, u voer 'k,
onstuimige, in banden en tengels ;
gij aarde, verre onder mij, 'k peile en ik zie
tot binnen uw binnenste diepten ;*

gij bergen en boomen, uw kruine, die rijst,
 rijst afgebeeld in mijne ziele ;
 gij kruid, aan mijn voeten, mijn berte bevat
 uw nederig kruipende ranken.
 God ! — en geknield durf ik spreken nu, — God,
 ik wete U, ik kenne, ik beminne U !
 God ! ik alleen ben uw priester op aard,
 uw schepping dat mij een tempel,
 en al het geschapene wilt Gij, o God,
 ontvangen van uit mijne handen.
 'k Ben priester, 'k ben autaar, 'k ben stachtofferand,
 'k ben koning van al 't mij omringend
 en al 't mij omringend, Gij miekt het, Gij geeft
 het mij, om 't U weder te geven ;
 doch geve ik het niet, o dysterie van God,
 gij laat het en 't blijft U verloren...

Hopkins vertaalt zijn extase zo :

*Summer ends now ; now, barbarous in beauty, the stooks rise
 Around ; up above, what wind-walks ! what lovely behaviour
 Of silk-sack clouds ! has wilder, wilful-wavier
 Meal-drift moulded ever and melted across skies ?*

*I walk, I lift up, I lift up heart, eyes,
 Down all that glory in the heavens to glean our Saviour ;
 And, éyes, heart, what looks, what lips yet gave you a
 Rapturous love's greeting of realer, of rounder replies ?*

*And the azurous hung hills are his world-wielding shoulder
 Majestic - as a stallion stalwart, very-violet-sweet ! -
 These things, these things were here and but the beholder
 Wanting ; which two when they once meet,
 The heart réars wings bold and bolder
 And hurls for him, O half curls earth for him off under his feet.*

Die visie uit zich in de dynamische woorden die beide dichters gebruiken. Bij Hopkins : 'shoot', 'rush', 'richness', 'flame out', 'shining', 'flood', 'fall', 'roar', 'wings', 'arise', 'drift'... Bij Gezelle stormt de wind door de naakte bomen :

Hij steent gelijk	of	Hoort, de winden buischen
een stier, die raast		ruischen door den blaarden boom :
en blaast,		ze kuischen,
die al ten bloede,		ze ruischen,
zijn hoornen in		ze buischen,
de boomen steekt,		lijk peerden zonder toom.
en breekt		
van louter woede		

Het bonken keerzen groet 'gegroeid in den glans van 't goudene licht / des zomers ! / Vol spannende zap...' ; de bomen in het bos, 'ruischend en buischend gewar en gewer... ruw in het leven en vrij in den bosch'... "t Is schoon, wanneer lijk ruischend goud / het koren sperkt en zwaait, / en reuzlende, op en neder douwt / en wiegewagend waait...' En tot de wolken roep hij 'Gij wolken, ik rijde op uw toppen, u voer'k onstuimige, in banden en teugels...' ('O 'k sta mij zo geren') ; en in 'Hoe schittert mij die spa toch' lezen wij : 'De zonne komt u volgzzaam na / en velt op uw geglimde spa, / terwijl gij zucht en arbeidt, / den blik van heur hoogmogenheid.'

Naast de extase die we bij beide dichters uitgedrukt vinden steekt ook, opnieuw in beide gedichten, de religieuze idee dat de schepping pas in de mens een 'mond' gevonden heeft om Gods lofprijzing in woorden om te zetten. De natuur is stom, en heeft een 'holder' (een 'bekijker') nodig ; de natuur is 'but the holder wanting', net zoals Gezelle schrijft 'en al het geschapene wilt Gij, o God, / ontvangen van uit mijne handen... en al 't mij omringend. Gij miekt het, Gij gaaft 't mij, om 't U weder te geven...' Hopkins schrijft in zijn dagboek : 'The sun and the stars shining ? this is poor praise, faint reverence, slight service, dull glory. But man can know God, can mean to give him glory, this then is why he was made, to give God glory and to mean to give it, to praise God freely, willingly to reverence him, gladly to serve him...' De natuur is een blinde kracht, weet niet wat ze doet ; slechts door een wils-act wordt de lofprijzing een échte lofprijzing. In 'Den avond komt zoo stil, zoo stil' vindt Gezelle het juist spijtig dat de nachtegaal zelf niet weet "t gene ik wetend ben : dat dankbaar ik toch wete en ken / wie hem zijn' tale, en mij daaraf / 't genoeg en 't genieten, gaf !' In 1852 schrijft hij in zijn 'Aanroepinge' :

*Blomme, beke, nachtegaal,
windenstemme, dondertaal,
blanke, bleeke manestraal,
looft God in mijn zangen !*

Zo is het voor beide duidelijk dat de spanning tussen priesterschap, de priesterlijke werkzaamheden, en de schijnbaar op-zich-zelf-gecentreerde poëtische activiteit, uiteindelijk harmonisch opgelost wordt. De taak van de dichter is tenslotte een priesterlijke, sacramentele Godsopenbaring. 'And what is Earth's eye, tongue, or heart else, where else, but id dear and dogged man.' (Ribbledale)

Een andere facet van die natuurbenadering vinden wij in beide dichters : de idee dat God in de natuur een soort signatuur gelegd heeft : heel de natuur in alle bijzonderheden verraadt goddelijke eigenschappen, vertelt ons in detail Gods trekken. We denken onwillekeurig terug aan oude kruidenboeken waarin de middeleeuwse 'signatuurleer' restloos-naïef aangehangen wordt : aan het uitzicht van bloemen en planten zou je kunnen zien waarvoor hun helende kracht bestemd is (vb. tandvormige bladeren wijzen op geneeskracht tegen tandpijn...). Zo hebben beide dichters geen theologen meer nodig om de essentie van God te verklaren. We kunnen onze heiland samenrapen als arenlezers ('to glean our Saviour', in bovenstaand gedicht), of verder : **welke lippen gaven je een echter, duidelijker antwoord**'. In een ander beroemd gedicht van Hopkins 'God's Grandeur' klinkt het :

*The world is charged with the grandeur of God.
 It will flame out, like shining from shook foil ;
 It gathers to a greatness, like the ooze of oil
 Crushed. Why do men then now not reck his rod ?
 Generations have trod, have trod, have trod ;
 And all is seared with trade ; bleared, smeared with toil ;
 And wears man's smudge and shares man's smell : the soil
 Is bare now, nor can foot feel, being shod.*

*And for all this, nature is never spent ;
 There lives the dearest freshness deep down things ;
 And though the last lights off the black West went
 Oh, morning, at the brown brink eastward, springs -
 Because the Holy Ghost over the bent
 World broods with warm breast and with ah ! bright wings.*

Hoe dicht staan wij hier bij Gezelles :

*Als de ziele luistert
 spreekt het al een taal dat leeft,
 't lijkigste gefluister
 ook een taal en teeken heeft :
 blâren van de boomen
 kouten met malkaar gezwind,
 baren in de stroomen
 klappen luide en welgezind,
 wind en wee en wolken,
 wegelen van Gods heiligen voet,
 talen en vertolken
 't diep gedoken Woord zoo zoet...
 als de ziele luistert !*

In « Rijmsnoer » klinkt het : 'hoe schoon zijn de ongekunstenaarde / boomen, die / 'k, erkenbaar uit elkander, in den / hemel zie / geschoten staan, en dragende elk een / beeltenis daar 't werken van Gods hand nog aan te / vinden is...' « Schoonheid » ; of in 'Een bonken keerzen, Kind' : 'Leert de tale die spreekt / uit monden duizende...' Wie de schepping zo entoesiast beleeft kan niet anders dan die te zien als 'n enorm geschenk. Gezelle en Hopkins staan dankend tegenover de Vader van alles, 'vreugde en dank / te voelen rijzen in het herte ! / dank om het leven, / dank om het licht...' (in 'Een bonken keerzen') ; of Hopkins in zijn 'In the Valley of the Elwy' : 'Being mighty a master, being a father and fond'. Hun beider Godsbeeld is het beeld van een Vader die de mens als zijn kind overvloedig meedeelt. Hopkins 'Pied Beauty' is een van zijn mooiste gedichten, zowel in het beschrijven van de 'inscape', als in het weergeven van de religieuze oorsprong van de schepping uit Gods vaderhand :

Glory be to God for dappled things -
 For skies of couple-colour as a brindled cow ;
 For rose-moles in all stipple upon trout that swim ;
 Fresh-firecoal chestnut-fall ; finches' wings ;
 Landscape plotted and pieced - fold, fallow, and plough ;
 And áll trádes, their gear and tackle and trim.
 All things counter, original, spare, strange ;
 Whatever is fickle, freckled (who knows how ?)
 With swift, slow ; sweet, sour ; adazzle, dim ;
 He fathers-forth whose beauty is past change :
 Praise him.

Dezelfde lust zich te verliezen in detail en detailbeschrijving, de 'inscape' van de natuur te grijpen, vinden wij o.a. in Gezelles '**Casselkoeien**', waarvan ik hier, ter vergelijking met bovenstaand gedicht, de Engelse vertaling geef, gemaakt door Christine D'Haen. Strofe 2 en 3 klinken :

*'T is splendid all about,
 and how the hides are splendid
 of cattle, lovely crowd,
 their varnished folds resplendent ;
 't is splendid how they stand each cut and carved out,
 like monuments amid those meadows mild about.*

*Some red like fire are here
 and auburn-brown all burnished,
 approaching dark-bronze beer,
 a blackburnt beer and ruddy ;
 beglittered and beglowed : their fells with dyed folds
 alike and not alike — steeped in the dusky gold.*

Zo wordt de natuur voor onze gedragingen exemplarisch : niet alleen vinden wij er Gods grootheid en kracht in het algemeen, maar ook kunnen wij ons aan concrete voorschriften spiegelen. Beide beleven vooreerst al de natuur als iets-zonder-dubbele-bodem ; er is geen schijn, er is niets 'achter' de natuurwerkelijkheid, de natuur is volledig zichzelf, onvervalst, '**ongekunstenaar**', '**self**', '**thisness**', waarheid, eigenheid. Wij weten hoezeer de boodschap van eigenheid ook aan het beginpunt van heel de Vlaamse beweging ligt, en verder door Verriest en Rodenbach uitgedragen werd. We kennen Gezelles gedicht « **Oneigene** » :

*Hetgeen ik niet uitgeve en
 hebben ik niet in,
 wie zal mij dat wijten te schanden ?
 Mijn herte en mijn tale, mijn
 zede en mijn zin,
 't is al zoo van buiten, 't is
 al zoo van bin' :
 't ligt alles daar bloot op mijn handen !*

*Dan, weg met de oneigene
 tale en den schijn
 van elders geborgde gepeizen ;
 mijn zijt gij niet, nu dat en
 wille ik niet zijn,
 dat in mij en aan mij is
 dat heete ik mijn :
 oneigene, ik late u,... gaat reizen !*

Dit eisend manifest voor elke levenshouding, zowel persoonlijk als volks-nationaal ('Wees Vlaming dien God Vlaming schiep') hebben beide dichters in de natuur geleerd. In **'O wilde en onvervalste pracht'** - dit titelvers is al een manifest ! - schrijft Gezelle **'al dat gij doet is b'omme zijn ! / 't is wezen, 't geen mijne oogen aanziet / 't is waarheid, en ge'n dobbelt niet'**. Zo leert de **'blomme'** ook de mens **'weezen zoo ik wezen moet'**. De reden van die eerlijkheid en onomwonden waarheid - we denken aan Heideggers waarheidsdefinitie **'das Lichten des Seins'** - is dat de natuur zó uit Gods hand gegoten is (**'alzo 't / de Schepper eerst, beminnde, uit zijn / handen goot ! / Het was alzo geschapen, en, van / God gemaakt... 't onverbeterbare en 't schoonste van de schoonheid, daar geen mens-hand ooit / aan en kan.'** ('Schoonheid').

Hopkins noemt het **'the dearest freshness deep down things'**. In een lentegedicht **'Spring'**, verbindt hij de lente met de paradijselijke toestand van de natuur :

*What is all this juice and all this joy ?
 A strain of the earth's sweet being in the beginning
 In Eden garden...*

Juist door de zonde wordt deze oer-frisheid zuur gemaakt, **'sour with sinning'**. Zo vind hij in de natuur een **'brute beauty'** (**The Windhover**), en noemt hij de zomer **'barbaars in schoonheid', 'Barbarous in beauty'**, net zoals Gezelle spreekt over **'wilde, onvervalschte pracht'**, of over **'ongekunstenaarde bomen'**. In zijn gedicht **'Ribblesdale'** schrijft Hopkins nog : **'Jij kan slechts zijn, maar dat doe je dan ook goed' : Thou canst but be, but that thou well dost'**.

De natuur ook vervult Gods wil restloos, zonder enige afwijking. Ook hier moge de natuur ons voorbeeld zijn : **'Waarom en kunnen wij niet / mijn vriend, waarom, waarom toch / lijk de blommekes zijn / die rondom u, rondom mij staan ? / Eén wortelken, is er één blad, / één sperelken, is er één spierke aan, / waarin de Heere niet - acht ! / zijn eigenen wille en zijn hert heeft ?... / De 'lieve dreupel water' leert hem dat hij niet op de aarde mag neervallen, op gevaar af van zijn mooie diamanten glans te verliezen :**

*Nee en daalt toch niet, och en daalt niet,
 aardsche grond is al te vuil,
 houdt u ver van hier, en valt niet :
 houdt u in den hemel schuil.*

Een vlinder verwittigt de mens dat hij met een ander mensenziel voorzichtig moet zijn en dat alleen God, de schepper, het mag 'genaken' :

De **'dikke welgeklede, welgevoede vlieg'**, wijst hem de weg naar **'t gestadig blijde zijn ?'**

Naar aanleiding van het beroemde gedicht 'Ichtus eis Aiei' wijst Prof. Westerlinck erop dat Gezelle in zijn werkelijkheidsbeleving vaak drievoudig te werk gaat: eerst komt een exacte beschrijving, dan een diepere, innerlijke visie op de wezenheid, het ontologisch plan, en dan naar het einde een verglijden naar de christelijke-religieuze realiteit. De overgang van de verschillende niveaus gebeurt harmonisch, maar de diepste les, het diepste teken is de religieuze duiding. Om dit exemplarische is het Gezelle te doen.

Zo is ook elk vogelfluiten voor de dichter een aansporing dit voorbeeld te volgen en zich in de edele dichtkunst te vervolmaken en de concurrentie met de natuur aan te gaan. Maar het krijgt ook een veel diepere betekenis.

Bij Hopkins vinden wij dit exemplarische terug in zijn gedicht 'The Windhover', de valk, die de mens wijst naar een hoger streven, spijs mislukking, moedeloosheid:

To Christ our Lord

*I caught this morning morning's minion, king-
dom of daylight's dauphin, dapple-dawn-drawn Falcon, in his
riding
Of the rolling level underneath him steady air, and striding
High there, how he rung upon the rein of a wimpling wing
In his ecstasy! then off, off forth on swing,
As a skate's heel sweeps smooth on a bow-bend: the hurl and
gliding
Rebuffed the big wind. My heart in hiding
Stirred for a bird, - the achieve of, the mastery of the thing!
Brute beauty and valour and act, oh, air, pride, plume, here
Buckle! And the fire that breaks from thee then, a billion
Times told lovelier, more dangerous. O my chevalier!
No wonder of it: shêer plôd makes plough down sillion
Shine, and blue-bleak embers, ah my dear,
Fall, gall themselves, and gash gold-vermilion.*

Dezelfde idee, de drang naar de hoge vlucht vinden wij zowel in Gezelles 'Aan de Leeuwerke in de Lucht' als in Hopkins leeuweriggedichten: 'The Woodlark', 'The sea and the skylark' en dan in omgekeerde zin in 'The caged skylark', waarin hij de mens ziet die gevangen zit in zijn kooi, nl. 'in his bone-house' en juist daardoor zijn hoger streven geleidelijk vergeet, door wroeten en winstbejag zijn hogere bestemming vergeet. Gezelle drukt het zo uit:

*maar, mijn ziel, wanneer uw vlerken
eens, na lang verleden tijd,
losgaan ende mogen werken,
en gij vrij van 't lichaam zijt,
dan, o dan! zoo vliege ik benen,
snelder vlieg ik op de vlucht,
dan gij, Leeuwerk, ooit verdwenen
zijt in 't diepen van de lucht...*

Het is duidelijk dat zo een exemplarische natuurvisie rechtstreeks leidt naar een onvoorwaardelijk ecologisch gevoel : elke aantasting van de natuur is inbreuk op die opene waarheid en tegelijkertijd inbreuk op de Godsopenbaring in de natuur. **'Hebt meêlijen met de boomen, laat / den bast hun ongeschonden...'** klink het in **'Hebt Meêlijen'**. Opvallend lopen twee gedichten ter illustratie hier parallel, Gezelles **'Abeelen'** en Hopkins **'Binsey Poplars'**.

ABEELLEN

*Verschgevelde abeelenboomen
liggen langs de grachten heen,
die den ouden zandweg zoomen,
hoofd en armen afgesneên.*

*Sterke stammen, kon dat wezen,
gij, die, op en in den grond,
met uw' voeten vastgevezen,
vamen diepe, ondelgbaar, stontd ?*

*Gij, die 't zwaar geweld der winden,
kreunende, op uw kruinen droegt
die zoo lang den boosgezinden
wintervijand wedersloegt ?*

*'t Edel hoofd intweengespleten,
knoken in den grond geboord,
wie heeft 't al u afgebeten,
dat uw' schoonheid toebehoort ?*

*Spillen zie 'k, en spanen, dragen ;
splenters, uit uw hoofdgewaai ;
takken uit uw' toppen zagen,
kerven af uw' teenen taai !*

*Elk komt uit en wondt en snijdt u ;
raapt en rooft, met volle hand ;
nu dat, omme en verre en wijd, uw
hooge kroone ligt in 't zand.*

*Vijandschap, aan alle zijden,
woedt om uwe ellendigheid :
heeft u ooit, in vroeger' tijden,
vrede en vriendschap één ontzeid ?*

*Edel volk, wanneer gij wachtet,
langs den weg, en schaduw smeeet
op die, moegegaan, versmnachtte 't
zonnerier, was 't iemand leed ?*

*Iemand leed ! Ach, laat mij weten
wie dat 't is, die, afgemat,
beeft ondankbaar neêrgezeten,
in de schaduw ! Leert mij dat !*

Meermaals mocht ik asem balen,
vluchten onder 't groene dak,
als het zweerd der zonnestralen
scherp mij in de lenden stak.

Boomen, in uw' looverlane,
tellende, een voor een, u al,
's zomers, zoete abeelenbane,
zelden ik nog komen zal !

't Deert mij zoo ! — De abeelenboomen
liggen langs de grachten heen,
die den ouden zandweg zoomen,
hals en handen afgesneên !

BINSEY POPLARS

felled 1879

*My aspens dear, whose airy cages quelled,
Quelled or quenched in leaves the leaping sun,
All felled, felled, are all felled ;
Of a fresh and following folded rank
Not spared, not one
That dandled a sandalled
Shadow that swam or sank
On meadow and river and wind-wandering weed-
winding bank.*

*O if we but knew what we do
When we delve or hew -
Hack and rack the growing green !
Since country is so tender
To touch, her being so slender,
That, like this sleek and seeing ball
But a prick will make no eye at all,
Where we, even where we mean*

*To mend her we end her,
When we hew or delve :
After-comers cannot guess the beauty been.
Ten or twelve, only ten of twelve
Strokes of havoc unselve
The sweet especial scene,
Rural scene, a rural scene,
Sweet especial rural scene.*

Beide gedichten drukken inderdaad ons modern ecologisch gevoel uit - soms schokschouderend als 'sentimentaliteit-voor-de-groenen' weggewuifd - tegenover het onverantwoord vellen van bomen. 'O if we but knew what we do / when we

Harry Ploughman

Hard as hurdle arms, with a broth of goldish flue
Breathed round; the rack of ribs; the scooped flank;

lank
Rope - over thigh; knee - ^{share} - flank; and barrelled shank -

Head and foot, shoulder and shank
By ^{a grey} ~~an~~ eye's of head ^{with} ~~and~~ steered, one crew, fall to;
stand at stress, each limb's barrowy ^{drawn, his thigh} ~~drawn~~ ^{threw}
that one where curved, one where sucked or sank -

^{soared or sank}
Mouth as a beechhole firm, finds his, as at a rollcall,

rank
And features, in flesh, what deed he each must do -

His sinew-service there do,
He leans to it, Harry bends, look, . Back, elbow, and

liquid waist
In him all quail to the ^(= his) ~~allowing~~ o' the ploughin.'s

check crimson - curls
Wag or cross handle, windloft or windlaced ^{in hand bit} ~~in~~ :

See his wind - like locks
chuckrace, too, chil'd of ^{- laerd} ~~amongst~~ strength, now it
hangs or hurls

^{these} ~~these~~ ⁱⁿ ~~in~~ broad in bluff hide his frowning foot lashed!

With, along them, cragiron under and ^{field} ~~flame~~ ^{furly} ~~furly~~ ~~furly~~ ~~furly~~

{ with-a-wet-fire-flushed furly }
^{set a new fire - burning - that furly}

Premere Sept. 1887

delve of hew - / hack and rack the growing green', waar Gezelle zegt 'Elk komt uit en wondt en snijdt u, / raapt en rooft met volie hand nu dat'. Gezelle ziet die ecologische misdaad als een moord en verpersoonlijkt de abeelbomen, 'hals en handen afgesneden' liggen ze daar nu. Hopkins is expressiever : 'ten or twelve strokes of havoc unselfe / the sweet especial scene'. Het werkwoord 'to unselfe' is typisch bij dit natuurgevoel, het 'zelf' wegnemen, de diepste essentie doden. Het doet denken aan de woorden die Shakespeare in de mond legt van Lady Macbeth, juist voor de moord op Duncan : 'Unsex me then !'. En dan is er bij Hopkins dat heel mooie, moderne beeld : de natuur is zo teer dat dat je er moet mee omspringen als met het oog : 'But a prick wil make no eye at all', het kleinste vergriep in de natuur, de kleine prik, heeft zijn nevenwerking op het geheel, zoals de kleine prik in het oog, het totale gezicht aantast.

Ook elders verraden beide dichters hun ecologische instelling : In 'God's Grandeur' klinkt het 'And all is seared with trade ; bleared, smeared with toil ; / and wears man's smudge and shares man's smell'. Bij Gezelle klinkt het : 'waaromme en laat ge't mensch, door u niet / aangeraakt, geworden, 't onverbeterbare en 't schoonste van / de schoonheid daar geen menschenhand ooit / aan en kan ?' ('Schoonheid')

En op het einde van zijn gedicht 'Inversnaid' roept Hopkins het uit - net zoals Gezelle in zijn beschuldigend 'Tu es ille vir' :

*What would the world be, once bereft
Of wet and wilderness ? Let them be left,
O let them be left, wildness and wet ;
Long live the weeds and the wilderness yet.*

Tenslotte kunnen wij hier ook nog wijzen op de gelijkenis van beide dichters in hun beschrijving van de mens. Graag beschrijven ze zijn fysieke kracht, zijn dynamisme en rondborstigheid. Deze straalt, net zoals de natuur, Gods kracht af. Van Gezelle kennen we gedichten zoals 'O lieden van te Lande', 'De Bleekergast', 'IJslandvaarders', 'Berdzagers', 'Schipper terugkomst', 'O vechter', 'De zaaier', 'Hoe schittert mij die spa toch',... ; van Hopkins hebben we 'Harry Ploughman', 'Tom's Garland', en 'Felix Randal', Maar niet alleen kracht verwijst naar God, maar ook de broosheid, ouderdom en ziekte van de mens. Na beschrijving van de kracht van de mens in zijn 'spawerk' komt Gezelles vrome wens in 'Hoe schittert mij die spa toch' :

*Maar mocht gij eens, uw werk voldaan,
den blijden oest zien binnengaan,
en zuchten : Die den arrebeid
mij ziet maakt, U zij dank gezeid !*

Of duidelijker nog in het gedicht 'Spaman'

*Voorover, naar den grond gegroeid,
die haast hem hebben zal,
traag-traagskens met zijn' spade spoeit
en delft, in 't diepe dal,
de moegemoede, ontmergde man,
die schaars zijn hoofd nog heffen kan.*

Hij werkt nochtans, en delft en doet
 zijn beste, tot ter dood,
 die wacht naar hem en elders spoedt,
 tot dat in heuren schoot
 hij vallen zal, en willekom
 bij God zijn, recht en sterk weerom.

o Sterkheid, die, veel sterker als
 de dood, op God betrouwt ;
 die stadig ook die slavenhals
 zijne eigen woonsteê bouwt,
 daar, vrij en blij hij wezen zal
 bij U, o hope en troost van al !

Net zo beschrijft Hopkins in 'Felix Randal' een smid, sterk in zijn jeugd, maar nu door ziekte en ouderdom geveld, en in zijn zwakte naar God geleid :

*Felix Randal the farrier, O is he dead then ? my duty all ended,
 Who have watched his mould of man, big-boned and hardy-
 handsome*

*Pining, pining, till time when reason rambled in it and some
 Fatal four disorders, fleshed there, all contended ?*

*Sickness broke him. Impatient, he cursed at first, but mended
 Being anointed and all ; though a heavenlier heart began some
 Months earlier, since I had our sweet reprieve and ransom
 Tendered to him. Ah well, God rest him all road ever he
 offended !*

*This seeing the sick endears them to us, us too it endears.
 My tongue had taught thee comfort, touch had quenched thy
 tears,*

Thy tears that touched my heart, child, Felix, poor Felix Randal ;

*How far from then forethought of, all thy more boisterous
 years,
 When thou at the random grim forge, powerful amidst peers,
 Didst fettle for the great grey drayhorse his bright and battering
 sandal !*

GEZELLE-HOPKINS : AKROBATISCHE TAALBEHEERSING

De expressieve zijde van de 'inscape' vindt zijn vorm in een meesterlijk hantieren van het taalapparaat. In die meesterlijkheid ook vertonen beide een opvallende gelijkenis. Uit bovenstaande gedichten al kan elk aandachtig lezer besluiten dat beide dezelfde technieken hanteren. Op een rijtje gezet : spel met klanken, klanknabootsingen, uit puur plezier aan taalmuziek of uit functioneel opzet, alliteraties, speciale ritmes, gebruik van oude woorden, dialectwoorden, het soepel overgaan van woorden uit een categorie (vb. naamwoord) naar andere categorie (vb. werkwoord). Voor elke techniek apart zijn boekdelen te schrijven, een

al te gedetailleerde analyse ervan zou enkel strict-ingewijden boeien. Wel kan de lezer vaststellen dat Gezelle hierbij het meest natuurlijk blijft en veel spontaner overkomt in vergelijking met Hopkins. Wie volgende passage van Hopkins leest uit zijn **'Inversnaid'** trekt wel even zijn wenkbrauw op !

*This darksome burn, horseback brown,
His rollrock highbroad roaring down,
In coop and in comb the fleece of his foam
Flutes and low to the lake falls home.*

*A windpuff-bonnet of fawn-froth
Turns and twindles over the broth
Of a pool so pitchblack, fell-frowning,
It rounds and rounds 'Despair to drowning.*

*Dagged with dew, dappled with dew
Are the groins of the braes that the brook treads through,
Wiry heathpacks, flinches of fern,
And the beadbony ash that sits over the burn.*

Het meest op hun plaats zijn deze klanktechnieken als ze inderdaad klankimpressies pogen weer te geven en als 't ware in competitie treden met natuurgeluiden. Een illustratie met vogelgedichten van beide dichters ligt hier voor de hand. Luister naar Hopkins **'Woodlark'** :

*Teevo cheero cheevio chee :
O where, what can that be ?
Weedio-weedio : there again !
So tiny a trickle of song-strain...
.....
The blue wheat-acre is underneath
And the braided ear breaks out of the sheath,
The ear in milk, lush the sash,
And crush-silk poppies aflash,
The blood-gush blade-gash
Flame-rash rudred
Bud shelling or broad-shed
Tatter-tassel-tangled and dingle-a-dangled
Dandy-hung dainty head.*

Hier wordt het duidelijk dat het klank-patroon bijna een eigen leven gaat leiden boven de betekenis uit. Parallele gevallen bij Gezelle zijn gekend ; we denken aan zijn **'Gierzwaluwen'**, aan passages in zijn nachtegaalgedicht, aan losse verzen, zoals uit zijn **'Vogelzang'** : **'al dat gij zingt / en zurkelt en zabbert ; /'** ; uit **'De Avondtrompe'** : **'Heur trompe steekt de koe : ze is moe...'** ; of over de **'Meezen'** : **'k hoor ze geren, 's noens / bobbelender kelen, babbelen bargoensch. /'** ; of uit zijn **'Aan de leeuwerke in de lucht'** :

zoeter klinken mijne zangen,
 dan gij, Leeuwerk, zingen kunt.
 Zoeter als de klokkegalmen,
 die vermengende in 't getuit
 van de meziegolve, walmen
 's avonds als het avond luidt ;
 langer als 't gezang der winden,
 die, aan 't spelen onder 't riet,
 daar de schrale snaren vinden
 van hun ruischend morgenlied ;
 zoeter als 't gelui der schellen
 toen 't al klinklarkt ondereen
 van de kocien, die hun bellen
 kluttren, klinken, ende weën ;
 hooger als de hemelbollen
 die in eenige eenigheid
 stralend door de ruimte rollen,
 in de onendige eeuwigheid !

Zelfs de associaties die Hopkins maakt als hij de nachtegaal beschrijft, komen wonderwel overeen met Gezelles **'De Nachtegaal'**. Christine D'Haen wijst er in **'Gezellekroniek 1970'** op dat beide de nachtegaal associëren met **'snoer'**, **'waterbellen'**, **'dansende perels'**, de **'keel'**, **'een orgel'**. Liggen die associaties voor de hand ? Of gaan beide dichters op een gemeenschappelijk voorbeeld terug ? Of had Gezelle toch ergens inzicht gekregen in volgende passage uit Hopkins **'The Nightingale'** :

*For he began at once and shook
 My head to hear. He might have strung
 A row of ripples in the brook,
 So forcibly he sung,
 The mist upon the leaves have strewed,
 And danced the balls of dew that stood
 In acres all above the wood
 I thought the air must cut and strain
 The windpipe when he sucked his breath
 And when he turned in back again
 The music must be death.
 With not a thing to make me fear,
 A singing bird in morning clear
 To me was terrible to hear.
 Yet as he changed his mighty stops
 Betwixt I heard the water still
 All down the stair-way of the copse
 And churning in the mill...*

Zelfs het metrum van de verzen verloopt nagenoeg op dezelfde wijze. Wel hebben we gezien uit bovenstaande voorbeelden dat het ritme van Hopkins veel gedurfter is dan dat van Gezelle, en dat hierin dus de parallel minder geldt. Toch hebben wij voornamelijk in Gezelles **'Kleengedichten'** voorbeelden waar hij

het niet zo nauw neemt op metrisch gebied, maar alles blijft in vergelijking met Hopkins uiterst regelmatig. Vaak loopt het metrum gewoon door, al varieert hij de lengte van zijn verzen naar eigen goeddunken. Bij Gezelle vinden wij, tegenover de dwingende poëtische voorschriften van zijn tijd, wel soms een vrij-ademende afwijking - Westerlinck noemt het **'de vrijheid (formalistisch of volks-poëtisch van oorsprong) van de ludiek raadselachtige opzet, die slechts aan het einde wordt opgelost, de variaties in de maat en het lengteverschil in de regels'** (p. 41 in **'Taalkunst van Gezelle'**), maar alles blijft nog in ordevolle banen, behalve de vrije ode **'Een bonken keerzen kind'**, dat dan toch weer een traditionele vorm was, al meer dan 100 jaar voor hem beoefend.

Hier ligt Hopkins hem voor met zijn baanbrekend **'Sprung Rhytm'**, waar hijzelf zo een belang aanhecht dat hij met leestekens aangeeft hoe precies het ritme van vele van zijn gedichten verloopt. In veel gedichten immers maakt hij komaf met de standaard-opvatting van poëtische ritmes die zouden bestaan uit een aantal metrische voeten elk met een vast aantal lettergrepen, afwisselend beklemtoond en onbeklemtoond volgens vaste schema's. Hier ook keek hij op naar de muziek, waar men weliswaar een vast maatschema heeft maar binnen die maat oneindig kan variëren. Zo winnen zijn gedichten door het heel eigen ritme aan expressiviteit. Om dit beeld volledig te maken, volgt hier een voorbeeld van dit **'sprung rhythm'**: Hopkins zelf vroeg de aanvang van wat hij beschouwde als zijn beste gedicht **'The Windhover'** als volgt de scanderen :

I caught this morning's minion, king-
dom of daylight's dauphin, dapple-dawn-drawn Falcon, in his riding
Of the rolling level underneath him steady air, and striding
High there, how he rung upon the rein of a wimpling wing....

De beklemtoonde lettergrepen met ' aangeduid, onbeklemtoonde met x, en lettergrepen die helemaal niet meetellen in het nominale scanderen en gewoon maar bij een voet bijgevoegd, worden met een boogje eronder aangeduid; Hopkins noemt ze **'hangers'** of **'outsiders'**. Zoals hij aangeeft, heeft de beklemtoonde lettergreep in een **'outriding foot'** meer dan gewoon accent, wat hij aangeeft met een dubbel accentteken. Op zo een **'oudrider'** volgt dan een korte pauze in de dictie. Woordjes die enkel maar om hun grammaticale functie erbij horen, maar weinig expressief zijn, laat hij er zo maar uit, ten voordele van geconcentreerde woordgroepen, zoals hier **'dapple-dawn-drawn'**, waarin elk deeltje het ander inhoudelijk beïnvloedt.

Zo is Hopkins een echte voorloper en is het best begrijpbaar waarom hij pas in 1919 echt naar waarde geschat werd en groeiende interesse genoot. In die groeiende interesse is hij ook vergelijkbaar met Gezelle. Net zoals Gezelliana bij ons heeft zich in de laatste jaren een echte Hopkinsiana losgegooid in de Engelse literatuurwereld. **'No item of Hopkinsiana is now trifling to appeal to those who have fallen under the spell of his genius'**, schrijft de uitgever van de selectie van kritische essays gewijd aan **'Poems of Gerard Manley Hopkins'**, (The

Macmillan Press, 1975). Net zoals hier met het kleinste stukje papier dat Gezelle volkrabbelde, is het dus blijkbaar met vondsten omtrent Hopkins gesteld.

Tot zover deze illustratie van een opvallende parallel. Verschilpunten zijn er ook, evident : Gezelle was bv. veel meer een onstuitbaar dichtersfenomeen, spijs zijn jaren stilzwijgen. Wie de omvang van Gezelles dichtwerk bekijkt staat versteld ! Bij Hopkins recente uitgave in de Penguinuitgave staan enkel een 65-tal gedichten, waarvan nog een deel onafgewerkt. Hopkins moge nu nog bij zijn intrede in het noviciaat van de jezuïeten zijn eerste poëzie verbrand hebben, zijn talent was niet zo gutsend als dat van Gezelle. Ook is zijn poëzie veel moeilijker, doet een beroep op de intelligentie van zijn lezers, hoe emotioneel die dichtwerken ook zijn. Bij de brede massa kan Hopkins nooit populair worden ; Gezelle was het al tijdens zijn leven ! Zo zijn veel gedichten van Hopkins voer voor exegeten.

Joost Vanbrussel

De Oud-leerlingenbond nodigt uit :

OP VRIJDAG 26 DECEMBER 1980 te 20 uur

KERSTCONCERT

in de kerk van het Klein Seminarie

Deelnemers :

HET JONGENSKOOR COLLIEMANDO

HET SINT-MICHIELSKOOR

HET WESTVLAAMSE STUDENTEN-KAMERORKEST

ERIC HALLEIN, ORGANIST

SOLISTEN : PETER KIEPE, HANS VANDAELE,

JOOST VANBRUSSEL en MARC SIERENS

DIRIGENTEN : FRANS SOETE, ARNOLD LOOSE

Zoals vorig jaar wordt het weerom iets enigs !

Noteer de datum en kom even luisteren !

Mijn collegejaren (1923-1932)

met Guido Gezelle

Een relaas ontsierd door het vele gebruik van 'ik' ⁽¹⁾

In die tijd vlogen er twee vogels boven het Klein Seminarie : Blauwvoet en Zeemeeuwe, Rodenbach en Verschaeve ; en woedde hevig geharrewar van vlaggen en bewegingen : A.K.V.S. (**De Vlaamsche Vlagge**) tegen K. Dubois' K.S.A. (**Her-nieuwen**) met botsingen en (gewetens)conflicten. Ook was er Gezelle, bij de enen minder, de anderen méér. Bij mij als volgt.

Ik begon als externe of dagscholier. In de zevende bij J. Ketele, onder de scherpe O. Hanssens. Ons leesboek 'Vlaamsch' was **Omhoog**, uit het Jongensweeshuis, Tilburg. We leerden Starings **Geen nevelig duister / bedekt meer het veld...** Ik weet niet of we ooit van Gezelle hoorden. Maar we maakten zelf gerucht. We hadden een bondje (een vijftal jochies van 11-12 jaar) ; één ervan kon wat piano martelen, we leerden **In Vlaanderen blinkt de hemel blauw**. En zongen dat veel en luid en hielden om beurten een speech. De mijne heb ik voorbereid in bed, op het kamertje waar destijds Constant Lievens had gelogeerd (Verwerijstraat, Gezusters Van de Wynckel). En onder Gezelles blauwe hemel wandelden wij 's zomers onder een strooien hoedje à la Maurice Chevalier. Wat waren we jong en... mooi ! Hoezeer wikte de Blauwvoet en wenkte de toekomst !

Vanaf 1924 was ik intern : latijnse humaniora en filosofie. Gezelles borstbeeld prijkte in de Brevierlaan, sinds die tijd vermoed ik. Was het een opzet van de vlaamsgezinde superior De Leu ? Van onthulling heb ik niets onthouden.

De zesde bij Leo Carbonez bracht Gezelle naar het jaareinde toe. Want we volgden onze chronologische **Zuid en Noord** vanaf Cats' **Van het riet en den eikeboom**. Misschien Boerke-Naasden we voor de zoveelste keer in het 3e kwartaal. Méér weet ik niet. Wel staan me nog duidelijk Carbonez' voorlezingen voor uit **Hans en zijn schimmel** van de Nederduitser Fritz Reuter geloof ik.

Maar in de vijfde kwam de Gezelliaanse wereld duchtig aan bod. Onze leraar W. J. De Pla, zoon van de in ballingschap overleden activist dr. Alfons De Pla, leerde ons nogal wat taalzuivering, spraakkunst en liet ons Gezelles **Groeningeveld** en **De kobbe** van buiten leren. De andere tien gedichten lazen we voorzeker ook. De Pla koesterde veel liefde voor hem en voor zijn denkwereld, ook voor **Biekorf** waaruit hij ons, in Lauwers' en eigen vertaling, R. Kiplings **Mowgli** voorlas. En wan de Nederduitser Brinckman **Kasper Oom en ik, dat ons hogelijk boeide**.

In de vierde (met Hl. Rooryck) werd het nog ernstiger i.v.m. Gezelle : **Kerkhofblommen** stond op het programma. En daar kregen we, naar de Walgraves studie, een hartige hap van. Enkele maanden naeen, zonder dat het ons 'een enkelen stond heeft verdrotten'. We baadden in de romantiek van vrome gevoelens, gebruiken en natuurindrukken. En in die eigenaardige taal, waar ik toen dol op werd. Terloops op Kerstavond overleed onze klasgenoot J. Maertens⁽²⁾, hetgeen Ge-

1. W.J. De Pla en 5de Latijnse, juli 1926
2. C. Poignie, 1930 (?), leraar poësis
3. P. Sobry met retorica 1930, op 21 mei (rondom Gezelles standbeeld)
4. Schrijver dezes, zomer 1932, Loquela lezend, bij G.G. zelf.

zelles dichtwerk dicht bij ons bracht en waaruit ontroerende opstellen volgden, in Gezelles trant natuurlijk. Ik heb nog een kladschrift ervan... Hetzelfde jaar : O.K. De Laeys **Dierensprookjes**. Persoonlijk heeft dit meesterwerkje bij mij voor goed de neiging tot woordenzanterij gewekt : een Gezelliaanse hobby van de vorige eeuw, door her en der een vreemde snuiter voortgezet. Tot vandaag de dag.

Meneer Versele, in de derde, oversopte ons met Helene Swarth en zwart en smart en alle Tachtigers. Maar, me dunkt dat hij de patroon aller Tachtigers, Gezelle, niet ongemoeid liet. Integendeel. Van de vijftien gedichten in onze bloemlezing las en verklaarde hij het merendeel, op zijn minst. Met brio, met luider stemme, met welige kransen van veel anekdoten. En hij verviel niet in de glorievolle vergissing van zijn opvolger, anno 1932, die van de **Wintermuggen**-sneeuwvlokken wezenlijke muggen-insecten dreigde te maken !⁽³⁾. Evenmin vergat de gevoelige Mr. Versele veel te verhalen uit het leven van de dichter, legendarisch of waar, naar de toenmalige biografieën. Versele, die een taalknobbel had, heeft bij mij de hang naar het indo-germaanse - ook in Gezelles taalstudie - aangewakkerd. Ik gaf hem later eens, als dank, een kleine verzameling van **Rijmende paarwoorden**, reeks die hij niet bezat in zijn verzameling door Leo Claeys. Hij stond er tot wenens toe ontroerd bij. De verhouding - mutatis mutandis - Gezelle-van Oye is werkelijk niet zó onvoorstelbaar. - Gedurende hetzelfde jaar schreef ik, in opdracht van Hl. Rooryck, proost van onze Eucharistische Kruistocht (E.K.), voor mijn metgezellen Ridders van het H. Sacrament, een opstel over Gezelle en de H. Eucharistie, in hoofdzaak steunend op de communiegedichten uit **Tijdkrans**. Het werd een hele lezing, die mijn belangstelling voor de dichter danig aanzwengelde. Het geschrift is niet bewaard. Wat voorzeker een ramp betekent ! !

Zaliger Camiel Poignie pbr., leraar Poësis, was een wonderlijk man⁽⁴⁾ : in zijn verstand Potgieter, in het hart (en nieren) Gezelliaan. Ofschoon Gezelle in zijn ogen, van Potgieter de mindere was, kreeg eerstgenoemde toch het volle pond der bewondering. Na de twintig leesstukken in **Zuid en Noord III** volgde, in het derde trimester, de hele **Rijmsnoer**, klassikaal, zonder veel uitleg, lezen maar, jongens, lezen. En Poignie zong er vaak bij, eigengemaakte melodieuze **Koekoek, de Leie omtrent**, eigenaardig, niet onaardig, tot zijn stem uitstierf in **de verre verre busschen** en zijn lorgnet hem zelve te voet viel, tijdig ondervangen evenwel tegen zijn glimmende toog.

Als intermezzo. - Binnen en buiten het college werd Gezelle in die jaren op de kansels, in preken en homilieën, veel geciteerd. In triduüms en retraites hoorden we steevast van zijn diepzinnige verzen. Dit kwam o.m. door de vele thematische vulgarisaties uit zijn werk. Ook de uitgaven van zijn gedichtenbundels volgden elkaar in snel tempo op. Onze surveillant, mijn dorpsgenoot Jozef Vereecke, (heerroom van de latere terzelfder plekke surveillant Frans Vereecke) haalde hem in zijn ochtendlijke meditatie geregeld aan. Hij bezat de volledige werken, las er af en toe een gedicht uit voor ; bezat een authentieke jaargang **Duikalmannak**, waarvan hij de losse blaadjes uithing achteraan in de studiezaal ; had ook in zijn bezit de gebonden tijdschriften **Loquela**. Dat weet ik best, aangezien ik, wanneer hij, 1929, het Klein Seminarie verliet, die van hem ten geschenke kreeg ...helemaal geen kwaad idee. 'k Geloof dat ik hem dankbaar bleef.

Terug nu naar retorica ! Het jaar 1930 was een geweldig jaar : België's eeuwfeest, Gezelles eeuwfeest. Die twee concurreren in sempiternum. Ons nationalis-

me heette het eerste feest 'de geeuwfeesten' en wij boycotten ze naar bestvermogen; Gezelle evenwel werd door de gemeenschap te Brugge vorstelijk gestandbeeld (4 mei). Intussen was de universiteit te Gent 'vernederlandst'; leverde het volk tegen de staatsgendarmerie een veldslag op de markt te Diksmuide (IJzerbedevaart); zelfs de vernederlandsing (denk: ontfransing, M.v.E.) van het middelbaar onderwijs was in het gezicht!

En het Klein Seminarie zou zijn Gezelle grootscheeps vieren. Er werd door « De Lettergilde » een Gezelle-prijskamp ingericht, een opstel-prijskamp voor « al de studenten van de oudere Humaniora ». De folder was kennelijk door leraar Paul Sobry opgesteld⁽⁵⁾. Een paar woorden: « Nergens moet de Gezellehulde zoo innig zijn als hier: het feest van Zondag 11n Mei - waarvan programma (der morgen- en avondzitting) u later zal bekend gemaakt worden - moet een feest zijn van familie, een vieren « Rond den Heerd » in kristelijke en fiere blijdschap, in stambewuste en dankverplichte liefde tot ons aller Heer ende Meester Guido ». Alle klasseleraren stoomden tijdig hun kornuiten klaar. Na maandenlange zware ziekte tegen de Goede Week op school teruggekeerd, maakte ik nog precies de opwarming door Sobry mede. Het was de overvloed, stroomsgemoeds!

Tijdens de paasvakantie (Pasen viel 20 april, vakantie begon 19 april) deed ik, op een zolderkamertje, omgeurd van looisop en beschimmelde stijfpap (het werk-kamertje immers waar mijn vader z.g. als kortswijl schoenen maakte en verhal-vezoolde) een worp naar de prijs: de werken van Gezelle. Iedereen ongeveer leverde wat in. Er was een grote verscheidenheid van (voor onze armoede) begerenswaardige dingen.

De dag verliep groots. Na de hoogmis (met of zonder sermoen?) de morgen-zitting in de grote toneelzaal. Een daverende toespraak door P. Sobry, vol verering en vuur, vol besliste kampvaardigheid tot de zegepraal. Ik hoor hem nog zeggen: « De wagen is aan het rollen... Het kan niet eeuwig blijven duren » en dergelijke, in zijn mond, niet holle frazen.

Priester A. Nobels vervolgde de ochtendzitting met een spreekbeurt over **Gezelle en de bomen**. Deze gewezen oorlogsaalmoezenier was een beetje dichter en een vaardig tekentalent. Hij zei ondermeer (getuige J. de Mûelenaere, toen in de vierde) dat Gezelle meer liefde tot, dan natuurhistorische kennis van de bomen bezat. Het was een rijkgestoffeerde lezing. Sobry kenschetste ze in zijn dankwoord als kunstenaarsvisies van een Gainsborough⁽⁶⁾.

De avondzitting was een weelde van geestdrift en luistergenot. Het puik van Roeselare was aanwezig, o.m. beeldhouwer Juul Lagae; ik zie hem nog zitten. Eerst de uitslag van de opstelprijskamp, met veel onbevolen applausjes; daarna de nog jonge talentrijke Antoon Vander Plaetse, in aller ogen een rijzende ster in onze schamele cultuurwereld. Hij droeg de avond vol Gezelle-gedichten, als een jonge sater die ons overstelpte met druivetrossen en bloemenslingers. Een fenomeen van welluidende dictie, een klankorgel, een levende grammofoon. Dat hadden we nog nimmer meegemaakt. Is ook bijgebleven, nooit vergeten, later wellicht overtroffen.

Fier als een gieter verliet ik het podium, verrijkt met Gezelles werken: tien deeltjes Veen-Lannoo, 1926. Ik heb ze steeds. Heb ze vaak, vaak, vaak gelezen. De concurrerende verhandeling van Gerard Verbeke(?) las ik jaren later opnieuw. Objectief vond ik ze beter dan de mijne: logischer opgebouwd, helderder be-

toogd. De keurraad had gewaagd. P. Sobry vertelde mij naderhand wat de doorslag had gegeven. Maar dit is een geheimje voor beste vrienden.

Even later was ik fier als zeven gieten : mijn verhandeling werd gedrukt in het Gezellenummer van **Hernieuwen**(⁸), hetgeen mij de eerste keer stelde voor de volheid of voosheid van gelukwensen !

En de Gezelle-euforie was daarmee niet over.

Op 21 mei gingen we met onze vereerde klasleraar Sobry op uitstap naar Brugge, lieten ons 'lichtdrukmalen' vóór Gezelles verse standbeeld en op de Kruismolens. Een nieuw sterfgeval in de klas, Jozef Deurinck, weer van Lichtervelde, wakkerde de edelste gevoelens aan (13 juni) en deed sommigen onzer naar de pen grijpen. Met de bisschoppelijke wedstrijd moesten we die pen opnieuw scherp. Het onderwerp, Gezelle natuurlijk. Onze leraar had het voorzien, ons weer opgewarmd. E. Floré (Brugge) won de prijs ; ondergetekende de eerste naprijs. Nog eens fier slechts als drie gieten nu : die naprijs was een diploma, geen boek(en).

Om deze periode af te ronden twee beschouwingen. 1) Persoonlijk heb ik nooit opgemerkt dat Gezelle in de verdrukking was gedreven. Wél waren veel van mijn begaafde klasmakkers of vrienden Verschaeviaan en verkozen vooral dezes dramaturgie boven Gezelles lyriek en woordenschoon. Misschien was ik, door aanleg, dikhuidig geworden voor Verschaeves kunst(⁹). Schreven we nog Gezelliaans, d.w.z. particularistisch-Westvlaams(achtig) ? Sommigen ja, zoals je dienaar toen ! Het merendeel niet : zij verkozen, volkomen terecht, naar zuiver Nederlands te streven. Ons handboek **Nederlandsch Taaleigen** oefende zijn gezegende invloed uit. Onze leraren waren nochtans t.o.v. de taalzuiverheid, in de opstellen tenminste, vrij tegemoetkomend.

Er is nog een korte toevoeging : onze wijsbegeerte. Uiteraard geen oord van fraaie letteren en taalgekkibbel.

Niettemin begon het al met Gezelle op ons toelatingsexamen filosofie. Kanunnik J. Brys - misschien dacht hij een nabootsing van Gezelles Mandelbeke-historie te moeten opvoeren - stelde mij, na een vraagje over ik-weet-niet-meer-wat in het Latijn, in het Nederlands de vraag : « Welke is de betekenis van Guido Gezelle » ? Ik weet dat ik daar een en ander heb uitgeraffeld zonder kop of staart, denk ik, waarmee hij, genadig, best tevreden leek.

En we studeerden logica. 's Zondagmiddags hadden we vrije leestijd. Toen heb ik, die twee jaren lang, **Loquela**, in zijn hoofdbrokken althans, uitgelezen. Dat was een vorm van dankbaarheid. De studie ervan heeft mij naar twee dingen gebracht : indirect naar het algemeen Nederlands (Gezelle is geen man van een gewest alleen) en rechtstreeks naar het Germaanse in onze volkskunde en onze psyche. Hieruit vloeide voort een opstel in **Hernieuwen, Over dien goên ouden tijd** (1932) : onder toevoeging van Tacitus en A. Carnoy was het in de grond Gezelle van inspiratie. (Voor speurders : de schuilnaam was Colve-Kerli en die in **Biekorf** - waar ik op aansporen van Sobry was binnengeraakt - Werkbie... werk-bijen werken veel en leven niet lang !). Ik was destijds dermate met die Loquela-lezingen ingenomen dat ik het bestond - cooperante Maurício Denys - mij bij het Gezelleborstbeeld te laten fotograferen. We schreven zomer 1932. Waar ligt de ijdeltuiterij : zulks te doen en dit hier op te biechten ?

En het allerlaatste was een levende ontmoeting. Ik liep op een middag te dwalen in de bloemperken van de wordende tuinbouwerij. Komen in de verte aanwan-

delen Superior Quagebeur en nog een korte priestergerstalte. De eerste wenkt me nader. Ik ga. Hij stelt voor : « Caesar Gezelle ». Van verstomming zweeg ik, vanwege ziekte zweeg hij ! Dit gaf een kort maar hartelijk gezelliaans gesprek bijgevolg ! Met de ogen : ein Lied ohne Worte ! Ben, met oorlof van de Superior, weer de filosofie ingevlucht⁽¹⁰⁾.

En er niet gebleven. Maar dit hoort hier niet thuis.

K. de Busschere
Jubilair 1930-80

-
- (1) Indien nodig, mijn excuses ! Maar kon het anders ?
 - (2) J. VAN HULLE, **Als een blijvende herinnering aan onze klasvriend Jules Maertens** (1910-1926), in **Eertijds**, 9, 2, dec. 1977, bl. 30-33.
 - (3) Zie **Biekorf**, 1980, bl. 197 **Abelen** (het jaartal moet 1932 zijn i.p.v. 1933).
 - (4) J. DE MUELENAERE, **In Memoriam Kamiel Poignie**, 1884-1938, in **Biekorf**, 1958, bl. 18-23, 51-56.
 - (5) De folder heb ik mijn bezit. De Lettergilde werd geleid door : P. Sobry (Bestuurder), Karel Soetaert (Voorzitter), Oscar Fraeye (Schrijver), Gerard Verbeke, Karel De Busschere (Raadsleden). Laatstgenoemde is de enigste overlevende. - De onderwerpen waren (ingekort) : Vle : navertellen Gezelles Sint-Jozefs Lere ; Ve : beschrijvend verhaal : Vertrek van een Vlaamse missionaris (naar **Excelsior** van G.G.) ; IVe : Dankzij Gezelle verstaan we de schoonheid van de Vlaamse natuur. Ga je akkoord ? ; IIIe : Mensen vragen : « Wie is die man met zulk een hoofd ? » Ik las gedichtjes van hem en wilde wel zijn vriend zijn ; Poësis : Gezelles eeuwfeest : Welke gedachten en gevoelens doet dit in u ontstaan ? ; Rectorica : Verhandeling met voorbeelden over Gezelles echtheid en waarheid-in-alles, kern van zijn dichterschap.
 - (6) Over hem bestaat een heel boek : F. VERCRUYSSSEN e.a., **Een priester van onzen tijd, Zeereerwaarde Heer August Nobels**, 1884-1938, Gouwsecretariaat K.S.A., Gent, z.j. 1938).
 - (7) Pater Scheutist G. Verbeke (1912-1939) stierf schielijk in Belgisch Congo op terugreis naar het land om te herstellen. Hij was sinds 1935 de zwager van mijn broer Jozef. Hij was letterkundig zeer begaafd.
 - (8) **Hernieuwen**, jrg. 2, nr. 4, 1 juli 1930, bl. 191-200. - In **Biekorf**, 1974, bl. 199 somden we, pro memorie, al de namen van de auteurs der artikelen op. Zelfs Sobry leverde een bijdrage, onder schuilnaam Ivama et ores, nl. **Een kijk op Gezelle**, t.a.p. bl. 171-183.
 - (9) Op het jubelcongres van **De Vlaamse Vlagge**, voorjaar 1925, Brugge, werd nog door notaris Hendrik Persyn, voor Gezelle getuigd als 'geestelijke vader' van de Vlaamse Studentenbeweging. - Zie **Biekorf**, 1974, bl. 198 ; vgl. **Vlaggeboek**, Lannoo, Tielt, 1926, bl. 855 en 906.
 - (10) Nopens het praten over zichzelf las ik onlangs bij A. Vermeylen het volgende : « Et puisque je fais intervenir ici le moi que l'on dit haïssable, j'avoue que je suis trop peu modeste pour diminuer la part que je pris... » Si parva licet... Zie **Les lettres Néerlandaises en Belgique depuis 1830**, C.A.J. van Dishoeck, Bussum, 1906. Een woordje Frans tot slot kan niemand ons kwalijk nemen : we stammen toch uit een hybrisch tijdvak.

Over de auteurs van de artikelen

Z.E.H. Kan. Robert Lagrain, als classicus oud-leraar van de retorica van 1959 tot 1962, is pastoor-deken van St.-Salvator te Brugge. Hij is een verdienstelijk Gezelle-kenner en publiceerde in dit domein en ook in het gebied van de pastoraal en de liturgie. Onlangs heeft hij een heel belangrijk archief met stukken van en over Gezelle, Verriest en Rodenbach, wereldkundig gemaakt. Hij is lid van het Gezelle-Genootschap en het Comité Gezelle-Symposium, Brugge 1980. Twee andere medewerkers aan dit nummer, Eric Derluyn en Paul Thoen, zijn oud-leerlingen van hem.

Arthur Van Doorne, oud-leerling van de retorica 1928, studeerde filosofie en vervolgens Germaanse filologie te Gent, Münster en München. Hij was werkzaam in het rijks- en vrij katholiek onderwijs. Bijdragen van hem zijn verschenen in talrijke, vooral geschied- en heemkundige tijdschriften. Voor enkele jaren schreef hij de roman **Een dorp is als een thuis**. Hij is een trouw medewerker van **Eertijds**.

Eric Derluyn, oud-leerling van de retorica 1962, studeerde Germaanse filologie te Leuven en is werkzaam als wetenschappelijk navorser, docent, criticus en dichter. In zijn onderzoek heeft hij altijd een bijzondere aandacht gehad voor de figuur van Gezelle. Van zijn hand verscheen onlangs in De Bladen voor Poëzie (28e jaargang), uitgeverij Orion, een nieuwe dichtbundel: Het eerbare bestaan van de egel. Belangstellenden kunnen het bestellen bij de boekhandel of bij de schrijver.

Z.E.H. José de Muelenaere, oud-leerling van de retorica 1933, was de opvolger van wijlen A. Viaene aan het Brugse St.-Lodewijkscollege, waar hij ook heel actief was in de oud-leerlingenbond. Hij is nu directeur van het Ave Maria Instituut te Izegem. Zijn Gezelleliefde is alom bekend en blijkt uit zijn vele publicaties over de dichter. Hij is lid van het Gezelle-Genootschap en voorzitter van het Comité Gezelle-Symposium, Brugge 1980.

Paul Thoen, oud-leerling van de retorica 1962 en nu leraar aan het Klein Seminarie, studeerde klassieke filologie en filosofie te Leuven. Langs zijn studie van de literatuur om is hij zich gaan interesseren voor taal- en cultuurfilosofie en antropologie. Hij publiceerde enkele wetenschappelijke en essayistische bijdragen in verschillende tijdschriften.

Joost Vanbrussel, oud-leerling van de retorica 1959 en nu leraar aan het klein Seminarie, studeerde filosofie te Heverlee en Germaanse filologie te Leuven. Zijn aandacht voor literatuur en muziek bleek reeds tijdens zijn studietijd en bleef hem bij. Hij is een voortreffelijk musicus, essayist en dichter. Hij is redactielid van het tijdschrift **Vlaanderen**, waarvan hij enkele jaren redactiesecretaris was.

Z.E.H. Karel de Busschere, oud-leerling van de retorica van het Gezellejaar 1930, was werkzaam in het onderwijs als docent en als diocesaan inspecteur Nederlands. Nu is hij directeur van de Broeders Maristen te Pittem. Hij is lid van het Gezelle-Genootschap en secretaris van het Comité Gezelle-Symposium, Brugge 1980. Hij zetelt in het 'berek' van **Biekorf**, waar hij onlangs gehuldigd werd wegens vijftig jaar medewerking. Als eminent Gezellekenner heeft hij voor de studie van de dichter onvervangbare verdiensten. Ook is hij één van de voortzetters van Gezelles taalonderzoek.

Familieberichten

GEBOORTEN

Liselotte, dochtertje van Heer en Mevrouw Pol en Beatrijs Tessier - Devriese uit Roeselare — Roeselare, 21 mei 1980

Irmien, dochtertje van Heer en Mevrouw Paul en Linda Vermandere - Dejonghe uit Oostakker — Sint-Amandsberg, 4 juni 1980

Mikaël, zoontje van Heer en Mevrouw Jos en Christine Bouckaert - Vanden Broucke uit Pellenberg — Leuven, 7 juni 1980

Wim, zoontje van Heer en Mevrouw Pedro en Annie Van Biervliet - Vandermeulen uit Gent — Gent, 16 juni 1980

Livia, dochtertje van Heer en Mevrouw Paul en Kris Verhalle - Brouw uit Roeselare-Rumbeke — Roeselare, 22 juni 1980

Annelies, dochtertje van Heer en Mevrouw Michel en Julie Espeel - Vandenbroucke uit Roeselare-Rumbeke — Roeselare, 27 juni 1980

Willemien, dochtertje van Heer en Mevrouw Martin en Cecile Vanhaverbeke - Gellinck uit Ruddervoorde — Brugge, 27 juni 1980

Lieselotte, dochtertje van Heer en Mevrouw Mark en Chantal Develtere - Maertens uit Roeselare-Rumbeke — Roeselare, 11 juli 1980

Isabelle, dochtertje van Heer en Mevrouw Philip en Agnes Sioen - Pauwels uit Lovendegem — Gent, 15 juli 1980

Bert, zoontje van Heer en Mevrouw Robrecht en Hilde Vanhuyse - Blomme uit Ardoois — Roeselare, 10 augustus 1980

Alexander, zoontje van Heer en Mevrouw Marc Christiaens - Noyelle uit Roeselare — Roeselare, 19 augustus 1980

Valerie, dochtertje van Heer en Mevrouw Lieven en Marijke Marichal - Verbrugge uit Roeselare - Rumbeke — Roeselare, 29 augustus 1980

Bruno, zoontje van Heer en Mevrouw Paul en Margot Thoen - Verbeke uit Roeselare — Roeselare, 30 augustus 1980

Erik, zoontje van Heer en Mevrouw Paul en Greta Hostens - Keunen uit Kessel-Lo — Tienen, 18 september 1980

Karel, zoontje van Heer en Mevrouw Roland en Kris Watteyne - Nollet uit
Loppem — Brugge, 13 oktober 1980

Pieter-Paul, zoontje van Heer en Mevrouw Leo en Mia Voet - Dubaere uit
Reninge — Roeselare, 29 oktober 1980

HUWELIJKEN

Heer en Mevrouw Jaak en Erna Dejonckheere - Vanhee
Passendale, 16 mei 1980

Heer en Mevrouw Luc en Chris Lesage - Decock
Brugge, 23 mei 1980

Heer en Mevrouw Ivo en Christine Demeulenaere - Dewitte
Roeselare, 24 mei 1980

Heer en Mevrouw Danny en Caroline Vercaigne - L'herminez
Roeselare, 28 juni 1980

Heer en Mevrouw Lieven en Riet Verbanck - De Bie
Turnhout, 4 juli 1980

Heer en Mevrouw Johan en Lieve Van Hoorne - Deparcq
Esen, 5 juli 1980

Heer en Mevrouw Dirk en Martine Monteyne - Beernaert
Roeselare, 5 juli 1980

Heer en Mevrouw Jan en Marieke Debels - Devriendt
Roeselare, 12 juli 1980

Heer en Mevrouw Lieven en Lutgart Holvoet - Wyseur
Westrozebeke, 18 juli 1980

Heer en Mevrouw Bart en Katrien Verstraete - Duyvejonck
Roeselare-Rumbeke, 19 juli 1980

Heer en Mevrouw Dirk en Sonja De Jonghe - Van Damme
Moerkerke, 19 juli 1980

Heer en Mevrouw Dirk en Lut Verbeke - Vanbrussel
Roeselare, 25 juli 1980

Heer en Mevrouw Luc en Kathleen Clarysse - Muylle
Roeselare, 1 augustus 1980

Heer en Mevrouw Herman en Susan Gheysen - Tack
Roeselare-Rumbeke, 2 augustus 1980

Heer en Mevrouw Christiaan en Chantal Decaestecker - Hindryckx
Koekelare, 8 augustus 1980

Heer en Mevrouw Rik en Nadine Olivier - Devogele
Meulebeke, 9 augustus 1980

Heer en Mevrouw Johan en Marise Decock - Werbrouck
Roeselare, 9 augustus 1980

Heer en Mevrouw Luc en Lieve Espeel - Lampaert
Roeselare-Rumbeke, 16 augustus 1980

Heer en Mevrouw Theo en Monique Lievens - Decoster
Oostnieuwkerke, 22 augustus 1980

Heer en Mevrouw Jo en Gudrun Schouteten - Vereecke
Sleihage, 23 augustus 1980

Heer en Mevrouw Ignace en Hilde Billiet - Laga
Izegem, 6 september 1980

Heer en Mevrouw Raf en Carmelina Gerard - De la Parra
Heverlee, 4 oktober 1980

Heer en Mevrouw Filip en Martine Gallant - Baele
St.-Goriks-Oudenhove, 4 oktober 1980

Heer en Mevrouw Patriek en Leen Vermandere - Van Achter
Duinbergen, 9 oktober 1980

Heer en Mevrouw Luc en Kathleen Olivier - Claerhout
Kuurne, 11 oktober 1980

Heer en Mevrouw Luc en Mireille Vancalbergh - Verhelst
Roeselare, 24 oktober 1980

Heer en Mevrouw Jean-Pierre en Mia Vuylsteke - Vandenberghe
Kuurne, 25 oktober 1980

Heer en Mevrouw Luc en Katrien Therry - Baert
Roeselare, 25 oktober 1980

Heer en Mevrouw Johan en Christine Mandeville - Lievens
Roeselare, 5 november 1980

Heer en Mevrouw Stefaan en Hilde Tuytten - Van Dooren
Wetteren, 8 november 1980

PRIESTERS

E.H. Van Collie André werd benoemd tot pastoor aan de Sint-Willibrordus-parochie te Middelkerke op 1 juni 1980

E.H. Henri Hassebroucq vierde op 1 mei 1980 zijn zestig jaar priesterschap in de Sint-Baafskerk te Brugge

OVERLIJDENS

Mevrouw Klara Van Doorne - Voordeckers, geboren te Veerle op 13 september 1910 en overleden te Gent op 23 juli 1979

Mevrouw Georgine Vermander - Kaes, geboren te Roeselare op 6 december 1895 en overleden te Roeselare op 9 mei 1980

Heer Joseph Sagaer - Vanoplinus, geboren te Hoogdele op 28 januari 1898 en overleden te Roeselare op 14 mei 1980

Mevrouw Maria Lachat - Staelens, geboren te Koekelare op 25 september 1914 en overleden te Roeselare op 17 mei 1980

Mevrouw Hilda Vanderhaeghe - Staelens, geboren te Wingene op 30 januari 1901 en overleden te Roeselare op 18 mei 1980

Heer Gustaaf Stols - Ghesquière, geboren te Roeselare op 31 augustus 1906 en overleden te Brugge op 19 mei 1980

Heer Frederik Vandersteene - Vandermeeren, geboren te Sint-Baafs-Vijve op 12 september 1895 en overleden te Oostnieuwkerke op 25 mei 1980

Heer Geert Feys - Dierick, geboren te Roeselare op 16 mei 1948 en overleden te Brugge op 4 juni 1980

Mevrouw Paula Lewille - Decancq, geboren te Roeselare op 25 oktober 1903 en overleden te Roeselare op 6 juni 1980

Mevrouw Silvia Decock - Dejonckheere, geboren te Roeselare op 1 november 1884 en overleden te Hoogdele op 24 juni 1980

Heer Henri Verbeke - Vanantwerpen, geboren te Beveren op 6 februari 1904 en overleden op 29 juli 1980

Heer Jules Depuydt - Delheye, geboren te Kaaskerke op 30 januari 1922 en overleden te Roeselare op 31 juli 1980

Heer Cyriel Quintens - Fevery, geboren te Zuienkerke op 12 december 1897 en overleden te Kortrijk op 1 augustus 1980

E.H. Roger Holvoet, geboren te Izegem op 22 juni 1912 en overleden te Izegem op 5 augustus 1980

Heer Georges Delbeke - Vandenbergh, geboren te Roeselare op 25 februari 1898 en overleden te Roeselare op 9 augustus 1980

Mevrouw Flavia Vansteelant - Beuselinck, geboren te Zedelgem op 6 maart 1897 en overleden te Roeselare op 18 augustus 1980

Mevrouw Martha Phlypo - Blomme, geboren te Roeselare op 15 februari 1905 en overleden te Roeselare op 20 augustus 1980

Heer Robert Vanwalleghem - Tavernier, geboren te Roeselare op 28 april 1912 en overleden te Roeselare op 24 augustus 1980

Heer Karlos D'Autry - Lefever, geboren te Roeselare op 15 juli 1931 en overleden te Roeselare op 27 augustus 1980

Mevrouw Jeanny Decuypere - Depuydt, geboren te Lichtervelde op 27 september 1893 en overleden te Roeselare op 29 augustus 1980

Heer Valère Stragier - Baert, geboren te Oekene op 20 juli 1916 en overleden te Roeselare op 2 september 1980

Mevrouw Angèle Dumont - Vuylsteke, geboren te Zulte op 25 mei 1907 en overleden te Roeselare op 4 september 1980

Mevrouw Zulma Leyn - Lammertyn, geboren te Wingene op 21 september 1909 en overleden te Roeselare op 7 september 1980

Mevrouw Maria Cloet - Gryffroy, geboren te Roeselare op 31 januari 1927 en overleden te Roeselare op 8 september 1980

Heer Jan De Meester - Ameys, geboren te Roeselare op 11 juni 1900 en overleden te Roeselare op 13 september 1980

Mevrouw Julia Degraeve - Leenknecht, geboren te Roeselare op 25 november 1908 en overleden te Oostnieuwkerke op 17 september 1980

Heer Wilfried Vermoere - Deneve, geboren te Deerlijk op 13 oktober 1920 en overleden te Roeselare op 24 september 1980

E.Z. Augustin - Verbouw Lucie, geboren te Eggewaertskapelle op 17 oktober 1888 en overleden op 7 oktober 1980

Heer Fernand Lamaire - Verstraete, geboren te Torhout op 17 februari 1922 en overleden te Torhout op 12 oktober 1980

Heer Julien Candaele - Snick, geboren te Beveren-IJzer op 20 januari 1901 en overleden op 13 oktober 1980

Heer Hector Provoost - Vande Voorde, geboren te Koolskamp op 2 oktober 1892 en overleden te Roeselare op 28 oktober 1980

Heer Camillus Vandecappelle - Debruyne, geboren te Kachtem op 3 november 1893 en overleden te Roeselare op 30 oktober 1980

Heer René Provoost - Decock, geboren te Loppem op 20 februari 1912 en overleden te Waardamme op 10 november 1980

Heer Ernest Marconneau - Molein, geboren te Ieper op 29 september 1906 en overleden te Ieper op 12 november 1980

Mevrouw Flavie Vandeveldt - Pype, geboren te Ardooie op 25 april 1909 en overleden te Roeselare op 14 november 1980

Heer Odiel Vannieuwenhuysse - Vandewalle, geboren te Emelgem op 24 februari 1897 en overleden te Izegem op 15 november 1980

Mevrouw Maria-Magdalena Coghe - Devos, geboren te Roeselare op 23 maart 1899 en overleden te Gits op 17 november 1980